II
C 26.005
f

Pg 80
21

S. LVDOVICVS

VENETIIS

PRELO

MDCXXXV

VENETIIS

Ivan Zorec

Beli menihi

SLOVENSKIH VEČERNIC 85. ZVEZEK

BELI MENIHI

POVEST IZ PRVE POLOVICE XII. STOLETJA

SPISAL

IVAN ZOREC

PRVA KNJIGA

USTANOVITEV SAMOSTANA

1932

IZDALA IN ZALOŽILA DRUŽBA SV. MOHORJA

TO IZDANJE JE REDNA PUBLIKACIJA ZA ČLANE
DRUŽBE SV. MOHORJA

I 26085 Cp

Universitätsbibliothek Laibach
v Ljubljani
Univerzitetna biblioteka

IN = 03000 3386

NATISNILA MOHORJEVA TISKARNA V CELJU, R. Z. Z O. Z.
(FRAN MILAVEC, CELJE)

CISTERCIJANSKEMU SAMOSTANU

V STIČNI,

NAJSTAREJŠEMU NOSITELJU LJUDSKE PROSVETE

IN PRVEMU ŠIRITELJU

ČEŠČENJA MATERE BOŽJE NA DOLENJSKEM,

ZA VEZILO

OB OSEMSTOLETNICI

NJEGOVE SLAVNE USTANOVITVE

*

V LJUBLJANI, O KRESU 1932

IVAN ZOREC

I.

Bilo je v petek, na dan kresnega večera leta 1132.

Kjer danes medli mestece Višnja gora, ubogo in ponosno, je tačas težko živela vasica otožnih lesenih koč in z majhnimi okni strahoma napol gledala v trdni sivi grad nad seboj, napol pa se prisojno nagibala v dolino k polju, ki je z vsemi rokami držalo vasico in grad.

Grad je gledal na daleč. Videl je v vse doline in po vsem gričevju okoli sebe in pazil.

Po dolini, glej, je v zmernem diru prihajal jezdec in se oziral čez polje, ki ga ni bilo dosti in ki ni bilo kaj posebno rodovitno, kakor se je dalo soditi po zoreči strni.

Na njivi je zagledal dekle in ji pokimal:

»Sama si, o Živka?«

»Bog vas sprejmi, oče Trlepov!«

»Kaj se ne bojiš hostnika? Na dan kresnega večera?«

»Nič ne. Kam pa vi?«

Pa jezdec ji je brez odgovora le pokimal, odpeketal dalje in se ozrl po soparnem nebu.

»Hm, še dež bi se utegnil napraviti,« je zamrmral, z ostrogo zbol konja in se pognal med koče.

»Kje je kdo?« je zavpil in skočil s spenjene živali.

Na pragu bližnje koče se je prikazala Stojana, žena Ljubinova.

»Bog te sprejmi, Trlep!« je pozdravila. »Kaj pa je tebe prineslo?«

Trlep, svoboden kmet in župan iz Gabra, dobrih štirideset let star mož v usnjatem brezrokavniku, irhastih hlačah dokolenkah in s kratkim mečem ob bedru, je snel širokokrajni klobuk, si z rokavom platnene srajce obrisal znoj s čela in sunil z glavo nazaj, da so mu dolgi lasje pali čez široka pleča.

»Ali so grajski gospodje doma?« je hotel vedeti in ni počakal odgovora, marveč je dalje vprašal:

»Kje pa ti je mož? In kje so vsi drugi?«

»Ljubin pripravlja kres za drevi, družinčad in sosedje mu pomagajo.«

»Naj!« je Henrik udaril ob mizo. »To je naša stara cestna pravda in bo naša!«

Ditrik je zmajeval z glavo in se smehljal.

»Tako praviš ti,« je potlej očital, »koroški vojvoda, ki nas že devet let črti in povsod odriva, pa bo vesel popàl priliko in nas ponižal in osramotil pred vso gospodo!«

»Je stara pravda, je!« je Henrik dalje kričal. »Kje neki bi si plemič preskušal mišice in meč, če še na cesto ne bi smel več?«

»Da, tako govori plemič prave korenine!« je Majnhalm hvalil Henrika. »Ti, Ditrik, pa ne bodi vendar tak trdin in ne goni zmerom tako praznih.«

»Plemič sem, kakor vidva, grof stare rodovine, za čast našega imena mi je!« se je Ditrik otepal.

»O, že vem, kako je s teboj, bratec!« je Henrik vpil s pijanim glasom.

Služabnik je prinesel medice. Ko je odšel, je Henrik težko razkladal Majnhalmu: »Ditrik se muši okoli gospodične Marjete, prelepe grofične na Šumbregu.«

»Saj že vem,« je Majnhalm prikimal.

»Edina hči je in oče grof Majnhart bi ga maral za zeta, če bi se poboljšal in spokoril.«

»Tiho!« je Ditrik planil pokonci. »Pijan si, nobene besede danes o njej!«

»Pijan sem, res je in neres,« je Henrik jecal. »Vendar naj rečem samo še to, da je prav lepa in dobra kakor staro vino in da ji je lice belo ko angelska kreljut — o, tudi jaz bi postal spokornik, če bi me tak angel ljubil.«

Ditrik je pomirjen sédel in po rami potrepljal pijanega brata.

»No, no, ne zameri mi kaj!« je dejal.

Henrik si je z rokami pokril obraz in zaihtel s pobešeno glavo.

»Jaz pa sem siromak, vsaka se me boji, nobena me ne mara,« je v vinskosti poihteval. »In — star — sem že — čez trideset let . . .«

»O, da bi te tri sto malikov — kaj se mi cmeriš kakor tlačanka doli v vasi!« ga je Majnhalm stresnil.

Sramotna primera s tlačanko je Henrika ugriznila; dvignil je glavo in segel po medici.

»Mar rajši povej, katero bi rad,« je Majnhalm dalje silil iz vinskosti. »Že jutri zberemo vojsko, razderemo grad trmoglave device in jo po sili privedemo semkaj, pa boš videl, ali te bo ljubila ali ne! Mora te ljubiti, mora!«

»Kaj pa lepi grad Turjak, o Majnhalm, ali ne stoji še, ka-li?« se je Ditrik nasmehnil.

Majnhalm je bledel, molčal in gledal v tla.

»Vidiš,« je Ditrik dalje pikal. »Turjačan ti ni dal hčere Neže, čeprav se naš rod lehko meri z njegovim; ni dal, ker ob tovornih potih prežimo na trgovce in ker smo previnski.«

Henrik si je obrisal oči, brž še enkrat pil in rekel: »Nič ne maraj, Majnhalm, tudi Turjak ne stoji za večno.«

»Ne da se preklicati, da te je Neža, veleplemenita grofična Neža, spodrecala in spodila!« se je Ditrik posmehoval. »O, lepa je, ponosna je, velika je; še tvoj oklep bi ji nemara bil pretesán, toliko je je na vse plati. No, ni ga grjega malika, kakor je baba velika!«

»Kaj tebi mar!« se je Henrik ujezil. »Če ne boš tiho, bom pa še jaz katero zinil o Marjeti Šumbreški.«

»Saj si že,« se je Ditrik smejal.

»Pa znam še drugače.«

»Zakaj? Saj me ni spodila,« se je Ditrik branil.

»No, hud sem, grize me, ker je Neža Turjaška zavrnila najinega brata, čeprav tudi jaz vem, kako je.«

»Kako, no?« je Majnhalm dvignil oči.

»Turjačan ti ne dá hčere, ker si vinski človek in sosedom močno v zobeh. Tudi trgovci se pri Urhu v Ljubljani pritožujejo zoper tebe, češ, da jih skubemo, kadar le moremo.«

»Saj to sem pravkar rekel že jaz,« je Ditrik kimal.

»Pa Majnhalm ti ni verjel; zato potrdim še jaz.«

Vsi trije so pomolčali.

»Da, res je, Turjak stoji že predolgo,« se je Majnhalm domislil. »Pa večen ne bo. Ne bo. Tudi Ortenburžan mu je gorak.«

»Kaj res?« se je Henrik razveselil. »O, če še mi pritisnemo z Ortenburžanom, bo Turjaku bíla zadnja ura in Nežo si vzameš kar sam!«

»Kakor Oger — kajne?« se je Ditrik posmehnil.

»Bodi za zdaj, kakor je!« je Majnhalm zamahnil z roko. »Vinca kupica je moja ljubica!«

»Žal!« je Ditrik pičil. »Kakor vidim, ta ti bo ostala zvesta.«

»Ne bodi no tako kačjepičen!« je Henrik krotil prehudega Ditrika. »Najmlajši si, oba te ljubiva, ti pa si nama zmerom na ušesih in naju bôdeš.«

»Kakor naša sestra Ema,« je Majnhalm kimal. »Kako je bila sitna! Koliko lepih prilik na tovornih potih smo morali opustiti zaradi nje!«

»Volfrad grof Ortenburžan nas je prav odrešil, ko jo je zasnubil in vzel.«

»Bog mu povrni na tem in na onem svetu!«

»Samo preblizu nam je. Hm, Trebnje ni daleč — Ditrik že ve, saj večkrat skoči še do nje, kadar se oblizuje na Šumbregu.«

»Ljubim sestro, kakor jo ljubita prav za prav tudi vidva,« je Ditrik momljal, ker se je bal, da bi se besede spet obesile na Marjeto.

»Podpihuje te zoper naju!« je Majnhalm godrnjal.

»Nikoli ne! Moli za nas vse tri in se joka nad nami, to je resnica, ki se ji sme dati pričevanje.«

Majnhalm in Henrik sta molčala, pila in dalje molčala, ker sta vedela, da je Ditrik govoril resnico.

»Še bolj bi jo ljubil, če bi bila malo manj sveta in ne tako sitna,« se je Henrik vdal in vzdihnil.

Majnhalm mu je živo prikimal. »Prav si rekel, vidiš,« je pohvalil Henrika. »Tako nas nemara ne bi bila premamila, da smo se zaobljubili ustanoviti samostan.«

»‚Za zveličanje svoje duše storite to!‘ je tiščala v nas, da.«

»In mi božji voleki gremo in oglejskemu očaku damo dobra posestva v Stični za slabe neudelane laze v Šentvidu.«

»Ker je želela, da bi se prav v Stični ustanovil samostan; ona je že vedela, zakaj.«

»Da bi nam gledal na prste in da bi nas za lase vlačil v nebesa, kajpa!«

»Glej, to bo pa nemara res,« se je Henrik zbistril. »Ako boš pritisnil tlačana, jo bo ucvrl pod krivo opatovo palico, potlej ga pa le lovi, če ga smeš; pred nosom

ti jo mahajo tovorniki, med njimi je za varuha samostanec, in ti glej in se slini za lepim blagom in drago odkupnino, ki jo bo kajpa pomalhal samostan; ali pa: tlačanka se moži, ti pa se skesano odpovej stari pravdi, ki jo do neveste imaš, preden je je deležen mladi zakonec. In tako dalje, in še in še.«

»Mar bi bili dali Gaber, ki ni kaj prida, in Trlep je tam, samoglavi svobodnjak, in uporni tlačani, zviti in nikoli siti in zmerom nepokorni!« je Majnhalm vzdihoval.

»Na to žalost bi se lepo priteknila še merica medice — kaj meniš, plemeniti bratec Majnhalm, velikodušni ustanovitelj samostanske šibe božje?« je Henrik dvignil prazni vrč.

»Da, taka beseda je zdaj res potrebna in je vredna pravega plemiča!« se je Majnhalm kislo zasmejal in zaploskal.

»Še medice!« je velel služabniku.

Služabnik je, ko se je vrnil z medico, brž povedal Majnhalmu: »Trlep iz Gabra je prišel in želi govoriti z vami, gospod grof.«

Bratje so se molče spogledali.

»Naj pride noter!« je Majnhalm pokimal. »Še v misel ga dobro nismo vzeli, pa je že tu.«

»Drevi je kresni večer; pravijo, da je na današnji dan vse polno čarovnij.«

»Če ta ni čarovnik, sem jaz garjev cucek!« je Henrik šepetal.

»Da bi ga bés, kaj neki spet hoče?« je Majnhalma skrbelo. »Pa ne da bi ga spet premikala lakota po naših kmetijah, ki razrivajo njegov svet?«

Vrata so se na široko odprla, v sobo je mogočno stopil silni Trlep. Bratje so kar vstali in molče zastrmoleli vanj.

Trlep je trdo zaprl vrata; odkril se ni, le z očmi je brezasto udaril vse vkup. Potlej je stopil na sredo sobe, se počasi odkril in pozdravil:

»Božja pomoč vam, gospodje!«

»Bog te sprejmi, Trlep!« je Majnhalm odzdravil. »Kakove vesti si nam prinesel?«

»Sèl prinaša vesti!« se je poudaril.

»Pa ne, da bi Oger spet silil v naše kraje?«

»Če bi Oger bil blizu, bi dal okope utrjevati okoli gradišča in ne bi dneva tratil drugod.«

»No, čvekni že, kaj je?« se je Majnhalm vznejevoljil.

»Včeraj ste jelene lovili okoli Gabra,« je bušil kar naravnost.

»Kaj si sveti Hubert ti, ki jih varuješ?«

»Divjad, vaši konji in psi so pomezgali všenico in oves meni in tlačanom.«

»Jeleni, konji in psi nimajo kreljuti, da bi nad njima letali.«

»Nimajo. Ali tudi vi srca ne, sicer ne bi lovili čez zoreče polje.«

»Trlep, dobro precedi besede, ki jih govoriš!«

»Sem jih že, preden sem ob največjem delu pustil vse in prišel terjat pravice zase in za tlačane.«

»Čigavi so tlačani?«

»Vaši.«

»Kaj tebi mar naši tlačani?«

»Župan sem jim in smilijo se mi, siromaki so. Polje jim uničujete, potlej hočete pa davščin z njega!«

»Govoriš kakor mlečnozob pastir.«

»Pridite, da iz samovida razpoznate, ali dajem pričevanje resnici ali ne. Všenica, oves sta ob tla, korenje in pesa pa pomezgani, da si ne bosta več opomogli.«

»Gonja je bila zares divja,« je Ditrik priznal.

Brata sta ga grdo pogledala.

Majnhalm je dejal trdo: »S tlačani se bom pomenil že sam, medme in tlačane se ne rini, da veš!«

»Rinem se samo, da povem, kolikšna je škoda. Sicer jim o svetem Mihaelu, ko pobirate davščino, nemara ne bi verjeli. Zato prosim, da mi poveste, koliko všenice in ovsa bi jim popustili ob davščini.«

»Glej, Trlep, govoriš tako, da se ti prav lehko utegne še kaj pripetiti danes!« je Majnhalm zagrozil.

Trlep je zardel in reznò odgovoril: »Kajne, pozabili ste, da sem svobodnjak?«

»Ali je bil tvoj oče tudi?«

»Hrast je bil najprej želod, ki ga je lehko požrl vsak prašič.«

»Primera je dobra!« se je Ditrik zasmejal. »Všeč si mi, Trlep, obiskal te bom.«

»In lepo vas bom sprejel, kakor se sprejme gost. Nam je vsak gost, da tako rečem, sèl božji.«

Majnhalm in Henrik sta začutila bodico in se spogledala.

»Moj oče,« je Trlep trdo nadaljeval, »iz rodu res ni bil svobodnjak, po srcu in pesti pa je bil poštenjak in junak! Svobodnjak je postal iz rok vašega rajnkega očeta, ki vam ga je na lovu otel izpred čekanov divjega merjasca.«

»Res je, o Trlep!« je Ditrik stopil predenj in mu segel v roko. »In ljubila sta se, kakor bi bila brata.«

A Trlep se je obrnil v Majnhalma in ga ostro pogledal.

»Za tlačane sem pravice prosil, zase odškodnino terjam! Odškodnino sèm, pa pojdem, predolgo se že mudim!«

»In če je ne dobiš?« se je Henrik vteknil.

»Sto in dvajset srebrnih penezov terjam in jih tudi dobom precej ali pa kesneje na prav poseben način.«

»Sto in dvajset srebrnih penezov?« se je Majnhalm posili smehljal, ker ga je Trlepova odločnost že mehčala. »In če ti jih res ne dam?«

»Do Kravjeka ni daleč, saj mi je prav spotoma. Gospod grof z ljubljanskega gradu, vem, da me bo rad poslušal, ko mu bom pravil o lovu in lovcih, o škodi in tlačanih.«

Majnhalm in Henrik sta se spet spogledala.

»Če pa bi se primerilo, da me danes ne bi bilo domov, sem preskrbel, da bo gospod grof iz Ljubljane zvedel, kje me je iskati.«

»Mar pretiš, ka-li?« se je Majnhalm smehljal še bolj posili.

»Vi ste pretili, češ, da bi se mi danes utegnilo še kaj pritekniti. Vendar ne odneham: za tlačane milosti prosim, zase odškodnino terjam! Če ne opravim nič zlepa, pojdem, kakor sem rekel.«

In je umolknil in ni rekel nobene več, samo grdo in trdo jih je gledal.

Tudi Majnhalm je pomolčal in se skozi majhno okno zagledal v temni obronek višenjskega hribja; naposled je po sobi zakoračil gor in dol in se ustavil pred Trlepom, ki ni umeknil srepega pogleda.

»Tákole ti bom rekel, Trlep!« je dejal. »Sam veš, da je naša stara pravda loviti, koder in kakor hočemo.«

»Pa ne, ko zôri polje!« mu je Trlep presekal besedo.

»In kadar hočemo!« je Majnhalm poudaril. »Nihče nam braniti ne more in nam nikoli ubranil ne bo!«

»Ali naj nas pogubuje vaš lov, če nam je že prizanašala toča?«

»Stoj, da ti povem vse do kraja! Spomnil si nas našega rajnkega očeta . . .«

». . . večna luč naj mu sveti!«

Henrik in Ditrik sta se pobožno prekrižala, Majnhalm se je nekoliko prestopil in nadaljeval:

»Tvoj oče je res bil možak, sicer ne bi bil svobodnjak danes ti, da veš. Zato sem se odločil, da poravnam škodo, ki jo je, kakor praviš, napravil včeranji lov.«

Trlep je komaj za spoznanje pokimal, rekel pa ni nobene, ko se je Majnhalm spet obrnil in zagledal skozi okence, le zamižal je malo in se nevidno nasmehnil.

Majnhalm se je odtrgal od okenca, zakoračil po sobi in se, kakor bi mu bilo žal, da se je podal, široko posmehnil:

»In še eno ti povem, Trlep: Po naši volji se bo v Stični zidal samostan. Menihi so že na potu. Če mi boš še kaj tresoritil, se bom premislil, da ne bodo zidali v Stični, ampak v Gabru. In potlej glej, kako se boste bôli s samostanci ti in gabrovski tlačani.«

Trlep se je vidoma ustrašil. Tri sto kosmatih peklenkov, kar samostanci naj se prislinijo v Gaber, pa bo treba dajati še bogve kakove cerkvene davščine! Kaj bo, kaj bo? — Ustrašil se je res, pa se je potajil in zagodrnjal:

»Gabrovci se nikogar ne bojimo! Kdor bo prevelik grabež, jih bo dobil po parkljih!«

Majnhalm je odklenil okovano skrinjo ob steni in Trlepu odštel sto in dvajset srebrnih penezov, odštel čisto molče, sédel za mizo in iz vrča potegnil dolg požirek medice.

»Tudi s tlačani bom uredil, kar bo prav,« je rekel, ne da bi Trlepa še kaj pogledal.

Trlep je nekaj zamrmral v zahvalo, spravil denar in se obrnil k vratom.

»Bog te obvaruj, Trlep!« je Ditrik dejal, Majnhalm in Henrik pa sta molčala.

Medica je v vrču postajala, bratje so se treznili in tiho gledali drug drugega. Prvi je spregovoril Ditrik.

»Prekanjeni Trlep, na pravem koncu ima jezik prirasel!« se je nasmehnil.

»Če bi jaz bil ti, Majnhalm, bi mu ga bil nekoliko pristrigel!« se je Henrik ustil. »Dan, dva v naši podzemni temnici ob trdem postu — pa bi se mu unesla tudi vsa tista tresoritost.«

»Lehkomiselnemu se zdi vse veliko ali pa vse majhno,« je Ditrik zmajeval z glavo. »Lastni prst mu je velik kakor žrd in pamet mu je modrost Salomonova.«

»Da, tudi Urha Ljubljanskega se ne bi bal!« je Henrik trmoglavil.

Majnhalm je nestrpno zamahnil z roko in rekel: »Ukazal sem, naj se tlačani zberó na gradu, da jih poučimo, kako se jim je nocoj vesti ob napadu na tovornike. Tudi mi se moramo pripraviti.«

Trdo, zapovedniško je govoril, potlej pa vzel vrč z medico in ga postavil v stensko lavo.

»In še to: Henrik, pojdi, odberi pet oboroženih priletnih hlapcev, ki niso več kaj prida za pocestni napad. Menihom naj gredó naproti do vrh Laniščč. V gradišču naj jih zadržijo čez noč, drugače nam bi drevi utegnili skaziti opravek s tovorniki.«

Henrik je pokorno vstal in šel. Majnhalm in Ditrik sta ostala sama in molčala.

»Čisto si se spremenil, Ditrik!« je Majnhalm naposled vzdihnil. »Zakaj?«

»Spomni se, zakaj nisi dobil Turjačanove Neže, pa boš vedel.«

Majnhalm je molčal.

»In ljubim Marjeto Šumbreško, a nikoli je ne bi dobil, če bi grof Majnhart, njen oče, zvedel, da še ropam po tovornih potih.«

»Prav, no, prav. Pa ostani drevi doma za varuha!« je Majnhalm še huje vzdihnil. »Morda bi se ukrotil tudi jaz, če Turjačan ne bi bil tak trdin. Pa le naj še malo potrpi! Vse mu bom vrnil, da me bo pomnil do smrti!«

II.

Tisto dopoldne se je ob Krki po stari cesti čez Vrhovo proti Višnji gori počasi vlekla dolga vrsta tovornikov. Na konjih so tovorili platno in kožuhovino, vosek in lanski med za jesenske semanje dneve v Trstu.

Spred je močnega konja jezdil tržaški trgovec Krištof Planina; ob sedlu mu je pozveneval dolg beneški rapir. Z njim je jahalo kakih deset hlapcev, oboroženih s sulico in ščitom, nekateri pa zgolj z opaljeno grjačo ali s sekirico na dolgi palici.

Krištof Planina, dobrih trideset let star, visok in močan človek, se je razgledal po gričevju ob Krki tja v višenjsko hribje. Obraz mu je bil teman in pogled skrban.

»Budislave!« je zaklical čez ramo in si s prstom posnel znoj s čela.

Iz četice oboroženih hlapcev je tršat, rdečeličen mladenič pognal konja do njega in vprašal: »Kaj bi radi, gospodar?«

»Pot se je prebesila v dolino, da človek nikamor ne vidi iz strašne hoste. Skoči malo naprej, odpri ušesa in oči, da spaziš, ali nam kje ne preti nevarnost!«

Budislav je poprijel vajeti in se spustil v oprezen dir.

»Prikupen mladenič —,« je Krištof Planina pokimal in postal. Vrsta je stopicala ob poti, gospodar jo je pazno gledal. Lesena sedla pod tovori so škripala, konji so od vročine in muke hrzljali, njih vodiči so jim, če so pešali ali zaostajali na slabi poti, prigovarjali in ob njih trudno štorkljali s težko grčevko. Tu, tam je kdo tiho zaklel in si z rokami otrl znoj z obraza, češ, glej, o gospodar, kako trpim zate in se peklim.

»Pot se lomi navzdol; pridržujte tovor in konja! V dolini pazite, da se kleka ne splaši, če bi kakova zver skočila čez pot!« je v presledkih ponavljal, dokler ni vsa vrsta minila.

Zad je jahala druga oborožena četica hlapcev. Vodil jih je Štefan Blagajne, gospodarjev pomočnik in zaupnik.

»Skrbi me, ali bomo do noči prišli v Ljubljano,« je Krištof Planina dejal, ko je zajahal vštric zaupnika. »Prepočasi krevsamo.«

»Davi je Budislav menil, da bomo; samo počivati, pravi, bo kmalu treba in konje napasti in napojiti; tovor je pretežak, se mu zdi, vročina prehuda in pot še prav dolga.«

»Ko le ne bi bilo strogega knežjega ukaza, da se mora blago najprej ponuditi ljubljanskim kupcem, pa bi zdajle lehko kmalu zavili na levo čez Krko in Ilovo goro in bi si močno skrajšali pot v Trst.«

»In se ognili nevarni Višnji gori.«

»Saj to mislim, vidiš! Tisti trije bratje na višenjskem gradu, ki o njih tudi Budislav ve dosti povedati, so pravi malopridneži in zelo nevarni tovornikom.«

»Nemara jo bomo to pot še unesli. Budislav je spotoma zvedel, da se nekaj bodejo s Turjačanom. Če je tako, je res prava sreča za nas.«

Krištof Planina ni rekel nobene; molče je gledal v konjsko grivo pred seboj in svedral misli.

»Po pravici ti povem, glej, žal mi je, tebe bi bil moral poslati naprej in se odkupiti pri nevarnih Višnjanih,« je naposled dejal.

»Še snoči sem ti svetoval to,« se je Štefan Blagajne spomnil.

»Žal, da te nisem poslušal.«

»Nemara še ne bi bilo prekesno, če bi šel kar zdajle.«

»E, kaj bi zdaj! Saj Budislav pravi, da jih morda ni doma.«

Štefan se je tiho nasmehnil Krištofovi pogubečnosti, naglas pa je rekel: »Budislav je le slišal tako, gotovega pa ne more vedeti nič.«

Krištof je molčal. Skop je bil, škoda se mu je zdelo odkupnine, zaupal se je sreči. Tudi Štefan ni dalje silil. Čez čas pa mu je rekel: »Glej, Krištof, bogat si, sam si — za koga se pekliš po svetu, ko bi lehko doma v Trstu in brez nevarnosti skupoval prav takole blago?«

»Lehko že, lehko; ampak s prav majhnim dobičkom,« se je ta smehljal in nemirnega konja po vratu tepljal in prijazno miril. »Možje iz Kranjske grofije in Slovenske krajine res vsako leto pritovorijo v Trst dosti blaga; pa kupuj pri njih, če moreš! Do sebe ne dajo ne z zvijačo ne s sladko besedo in za vsako žlico soli se trgajo s teboj.«

»Jaz ti v bogastvu še do kolena nisem ne, pa vendar povem že zdajle, da se bova v Trstu ločila.«

»Ločila? Nikar no! Kaj sem se ti zameril? Veš, hudo bi mi bilo po tebi, Štefan.«

»Nič. Oženil se bom, sit sem samije; res; tudi tovorjenja po svetu mi je že dosti; da, kar oženil se bom, skrajni čas je; staram se, menda že lezem kar v dve gubé, tako hromoten in zanič se zdim sam sebi.«

»Mlajši si od mene, pa praviš, da se staraš! Sicer pa je mož star toliko, kolikor se čuti,« se je Krištof nasmehnil. »Če si res slab in hromoten, si tudi za ženitev že prekilav.«

»Oženil se bom in z možmi iz tehle krajev bom kupčeval kar v Trstu; takale pot, tvegana in nevarna, me utruja — to sem hotel reči,« se je Štefan hitro popravljal, ker ga je bilo sram slabičnosti in je bil tudi nekoliko hud, da se mu Krištof posmehuje.

»Upam, da se boš še kaj premislil,« mu je Krištof Planina pokimal in ob vrsti tovornikov zdirjal na čelo prednje četice.

Čez pot, ki je šla skozi staro hrastovje in bukovje ob Krki, je skočil zajec. Mož se ga je močno prestrašil.

»Nič dobrega ne pomeni tale zajec, pot mi je preskočil,« je praznoveril in mislil, kako dolga utegne še biti pot tja do Ljubljane. V Ljubljani bi se pridružil tovornikom, če bi jih bilo kaj namenjenih v Trst, pa bi pot bila bolj varna in kratkočasna. Tudi Štefanovih besedi se je spomnil. Le kaj ti je šinilo vanj? Ali kaj skriva? V katero smer se bo obrnil?

Te misli so se skodrčale v trudno zmes in mu omahnile v prazno.

»Oho, kaj se tamle ne vrača Budislav?« ga je zdramil pogled na trato ob potočku, ki se mu je mudilo v Krko.

Zdirjal je naprej.

»No, Budislav?« je zasopel vprašal.

»Mislim, da brez skrbi raztovorimo živali in se odpočijemo,« je izvidnik povedal. »Voda za napajanje je tu; trave in mladovja dosti; hladna senca pod hrasti in bukvami pa kar ustavlja človeka in tovorno živinče.«

»Ali si vse dobro preteknil in nisi opazil ali začutil nič sumljivega?«

»Sled konjskih kopit, biti je moral en sam jezdec, sem pač izteknil kmalu, ko sem se odtrgal od vas; pa se mi je zgubila v mahovju.«

»Kdo bi utegnil biti?« je Krištofa skrbelo.

»Lovec; potnik, ki je zašel; kakov klatež morda. Kdo bi se ga bal? Saj je bil sam, nas pa je dosti.«

Gospodar je po kratkem premisleku pokimal in določil prostor za počitek.

»Konji so zelo trudni,« je Budislav omenil. »Najbolje bi bilo, da bi potlej krenili po dolini na desno. Pot je res nekaj daljša, zato pa je zložna in ne tako utrudljiva.«

»Ne, ne, kar po višinah bomo šli,« se je gospodar branil. »Dolina je zmerom nevarna.«

»Po višinah od Kravjeka dalje je pot slaba.«

»Po višinah pojdemo!« je oni tiščal svojo.

»Če je tako, se moramo prav dobro spočiti,« je Budislav svetoval.

Krištof Planina je molčé segel po majhnem rogu, ki mu je na pisani vrvici bingljal čez prsi, in zatrobil, ko se je vrsta približala. Vrsta se je ustavila in poslušala, kaj jim gospodar ukazuje za čas počitka.

Hlapci in vodiči so urno raztovorili konje in jih spustili po trati. Potlej so zakurili in si spekli bravine in svinjine. Ko so se nasitili, so polegli pod hrastovjem in se odžejali z mehom domačega vina. Kmalu so vsi bili prav dobre volje. Posebno živ je bil Budislav. Ko si je od ust tretjič odtrgal vinski meh, se je sprožil v zdravico z domačih goric.

»In vino je kislo, da me za ušesom boli,« se je posmehoval Primorec, ki je služil v oboroženi četi.

»Zato te pa v glavi in trebuhu na miru pusti!« mu jo je brž zabrodil Budislav.

»Nič ne rečem,« je Primorec kimal. »Saj bi vse še bilo pri vas. Ko le ne bi bilo teh strašnih host! Človeka je kar groza, če hodi in hodi, hoste pa venomer več in več.«

»Da, hosta je hosta,« mu je Budislav pritegnil. »Polna je strahot, pa tudi lepot; svoje življenje živi. Pusto nam bi bilo brez nje in prazno.«

»Spotoma smo pa le videli, da jo izsekujete in izžigate.«

»Da si dobomo njiv in travnikov, kolikor jih potrebujemo; več pa tako ne smemo.«

»Kdo brani?«

»I, kdo? Divji mož.«

»Kdo?«

»Da, hostnik.«

Ko so le tiščali vanj, je Budislav začel praviti:

»Hostnik je strašan velikan, grozansko kosmat in hudo močan. Živi v hosti in jo varuje, goni zveri, ko se preveč zaredijo, in na vso moč in jezo krepeli ljudi, če se mu zamerijo. Najhuje se mu zameriš, če klestiš mladovje in brez potrebe podiraš staro hosto. Drugače nič hudega noče ljudem, druži se z njimi pa ne. Ko sem bil še majhen, so volcjé, risi in drugi hostni tatjé neki grdo mesarili med našo živino in drobnico. Moj oče in drugi možje so zalezovali in iskali, po večkrat prav na daleč pretikali hosto, zverinam pa le niso mogli do kože. V obupu in žalosti je nekdo zajavkal: ‚Vse je zaman, samo hostnik nam bi mogel pomagati.‘ Zadnje besede še ni dobro izgovoril, kar ti je izza debelega starega hrasta stopil hostnik sam in jim molče, samo z rokami velel, naj gredó domov. — Možje so se ga ustrašili in kar urno odšli, da ga ne bi razdražili.«

»Pa praviš, da ljubi ljudi,« je neki tovornik presekal Budislavu besedo.

»To pa to. Le stoj, da povem! — Možje so prisopihali domov in strahóma povedali, kaj in kako jim je hostnik velel. — O, drugo jutro pa je bilo kaj videti! Pred hišo, ki je hosti bila najbližja, je ležala velika kopica pobitih volkov, risov in podivjanih psov. Hostnik jih je pogubil za nas,« je Budislav sklenil.

»Tako ni čudno, da imate naprodaj toliko kožuhovine, ko pa vam jo znaša sam predobri divji mož!« se je nekdo nasmehnil.

»Ne več, žal, ne več,« je Budislav resno odkimal. »Veste, neki naš človek je po nevednosti oklestil mlado bukev tako preveč, da se je usušila. To je hostnik zameril in se umeknil v druge kraje.«

»O nesreče!« se je tovornik posmehoval.

»Da, nesreča, prav huda nesreča je nam v delež. Zdaj nam nagaja in živinčad kolje strahoviti volkodlak.«

»Joj, kdo pa je vendar to?« so se poslušavci čudili.

»Človek in zver, vse obenem.«

»Kako vendar? Povedi, povedi no!« so ga podsmešno prosili.

Budislav si je nastavil vinski meh, ga po dolgem požirku počasi odstavil in malo pomolčal.

»To je bilo tako,« je potlej preudarno začel. »V naš kraj se je pred nekaj leti prigolomišila tuja ženska. Bila je še mlada in prikupna. Pravila je, da je ušla klatežem, ki so jo odpeljali staršem. Morda je bilo res, morda to ni bilo res. Naši so jo vzeli pod streho in ji veleli, naj nam pase drobnico. Ali to ji ni bilo kaj posebno všeč. Rajši bi bila brez dela in se po vasi nastavljala mladim in tudi že postarnim moškim. Vsi smo kmalu ugenili, da je malopridnica, ki bi rada koga premotila in se za zmerom vsadila med nas. Zato se nihče ni spoteknil obnjo.«

»Res? Tudi ti ne?« so se tovorniki smejali.

Budislav je zardel in jih tako grdo pogledal in grozeče premeril, da so kar umolknili. Pobesil je oči in čez čas dalje pravil: »To ji je šlo močno v živo. Potuljeno nas je gledala in molčala, najsi ji je kdo vrgel táko ali táko. — Ampak kmalu se je čisto spremenila. Dobre volje je bila, zmerom vesela, še zapela si je včasih. — In ko smo jo vpraševali in vpraševali, kaj ji vendar je, nam je povedala čudovito novico. Na paši da jo obiskuje velik, močan volk, po pasje da se ji dobrika in jo — snubi.«

»Budislav, reci, kar hočeš, ali ta je vendarle prehuda!« so tovorniki zavpili.

»Na svetu je vse mogoče,« se je Budislav branil. »Pripovedujem, kar vem, vi pa verjemite ali pa pustite. — Govoril volk res da ni, ali snubil jo je neki prav razločno, komaj se ga je branila in otepala, je nam pravila.«

»Bila je res malopridnica!« so se poslušavci posmehnili.

»In neko noč je ušla?«

»Z volkom?« so zavpili.

»Z volkom,« je Budislav potrdil. »Dolgo nismo nič več slišali o njej. Kar so ti naši pastirji zagnali jok in stok, češ, da jim strašna zver trga živinčad na paši.

Zver so videli, hodi po dveh in po štirih, je človeške postave in po vsem telesu volčje kosmata. — Ženska se je spečala z volkom, njiju sin je — volkodlak, ki nam nagaja in dela škodo, kjer more in kolikor more,« je Budislav potožil.

Tovorniki so se spogledovali in smehljali, napol so mu verjeli, napol so dvomili; ugovarjali mu niso več, pretrudni so bili, drug za drugim so podremali.

Budislav sam se je zameknil v Krko, ki se je leskетala v polnem soncu; po reki so plavale domotožne misli, z njimi je šlo in šlo srce; oči, strmeče v leno vodó, so gledale za njim in koprneče migljale s podobo, ljubljeno, ljubljeno . . .

»Silana, ti ljuba, moja . . .« jo je srce iskalo in milovalo.

O, najrajši bi kar poskočil in pobegnil domov. Pa kaj? Temule trgovcu, ki ni videti, da bi bil slab človek, je dal moško besedo in prisegel na ljubezen do Silane, da ga bo vodil noter do same Ljubljane. Nič ne pomaga, v besedi mu je ostati, pa če bi deževalo zgolj kamenje in goreče prekle. In tudi plačilo je dobil že kar naprej, tako mu je tujec zaupal. Za Silano mu je dal zlat prstan in svetlo ovratnico. Presrečna nevesta kar do sape ni mogla, tako se je razveselila dragocenega daru . . . Ne, beseda je beseda, do Ljubljane se je zasužnil, pa je.

Krištof Planina in Štefan Blagajne sta nekoliko vstran od drugih sedela pod senčnim hrastom.

Mihael, služabnik Krištofa Planine, jima je stregel skrbno, pa prav nerodno.

»Le kje si snel to teslo?« je Štefan vprašal, ko se je Mihael umeknil za trenotek.

»Kaj ti ni všeč?« se je Krištof nasmehnil. »Meni je, ker zna udariti. Takega človeka utegneš prav potrebovati, ko laziš po tujih krajih.«

»Kako je prišel v Trst in k tebi?«

»Tako. Tam pri Čedadu, odkoder je, je ubil človeka.«

»Ubil —? Človeka —?«

»Ker ga je tisti človek izpodrinil pri nevesti. Da ne bi prišel pred krvavo sodnijo oglejskega očaka, je pobegnil v Trst. Znotraj mestnega obzidja je bil varen pred domačim sodnikom.«

»Da, mesto le prerado daje potuho malopridnim uskokom in lenuhom.«

»Ta je izučen zidar, povsod je iskal dela, pa ga ni dobil; naposled je prišel tudi do mene in se mi spovedal. Všeč mi je bil, v službo sem ga vzel.«

»Zatorej je tako plah,« je Štefan razumel.

»Mislim pa, da bi znal močno udariti, če bi bilo treba.«

»Upajva, da ne bo treba,« se je Štefan nasmehnil. »Ljudje so po teh krajih prav prijazni.«

»Rad bi vendarle že spet videl naše ljubo tržaško morje,« je Krištof vzdihnil.

»In ko si boš oči napasel z morjem, te bo popalo, pa jo boš spet potegnil semkaj.«

»Bržkone,« je Krištof pokimal. »Saj ne morem drugače. Prime te in iti moraš. Kakor lastovka.«

Oba sta premolknila in tiho ždela v soparici, ki je tiščala skozi vejevje starega hrastja, maščobno kipečega v mlado želodje in zelene ježice.

»Če si zadosti srčan, seveda,« je Krištof obtesaval prejšnjo misel. »Da, to je poglavitno, bi rekel. Napridi si tega in onega, če srčnosti nimaš in trdne pesti, kako dolgo bo tvoje? Brodi po daljnih deželah ali pa gnilo ždi za tržaškim obzidjem in oprezno bulji čez morje, kaj bo, če vsako uro ne boš pripravljen?«

»Že vem, kaj te peče,« se je Štefan zresnil. »Benečani ti vró po glavi.«

»Mar veš, ali niso spet tiščali v Trst, odkar naju ni doma? In da niso ukrali toliko in toliko našega brodovja in poškodovali naših solin?«

»Rajši mislim, da so jih dobili po smrčku, če so res prišli.«

»Hm, ko pa jih pride toliko in tako nenadoma!«

»E, pusti, saj niso vredni, da bi se gnal zaradi njih.«

»Nevarni so, nevarni,« je Krištof vedel. »Ko so Koper osleparili za njegove soline in za svobodo, bi radi ukrotili še naš Trst.«

»Vem, skomina jih tudi po naših solinah, da bi imeli v rokah vso trgovino s soljo.«

»Ko bo Trst beneški, ga bo konec!« je Krištof pribil in pogledal kvišku, kakor bi nebo samo poklical za pričo svojim besedam.

Po hosti je šumljala rahla sapa, sopara se je dvigala od tal, spočiti vonj zemlje in hoste je dihal po trati. — Krištof je vstal, se pretegnil in zagledal nakvišku. Na južni in zahodni strani neba so se preplezavali sivi oblaki, jug jih je gnal in gostil v večje in večje plasti, — hoj, vreme se bo sprevrglo!

Krištof se je ustrašil.

»Mihael, pospravi in se pripravi, dalje moramo!« je zaklical služabniku, tovornikom pa je ukazal trdo in ostro: »Brž brž napojite konje in natovorite! Dež nam bo nagajal.«

Mihael je pospravil posodje in sedlal gospodarjevega in Štefanovega konja in razmišljal:

»O, kaj bi dal, če ne bi bilo treba iti v Primorje! V Trstu je človek pač varen, po cestah na Krasu pa včasih le oprezujejo biriči oglejskega očaka in kaj lehko bi mi prišli na sled. In potlej bi kmalu doživel glavosek. Z ubijavci nima oglejski očak nobenega usmiljenja . . .« Spomnil se je zločina, pokesal se ga ni tudi zdaj ne, kakor mu ga še nikoli ni bilo žal.

»Trst je vendarle preblizu Čedadu,« ga je skrbelo. »Če bi mogel kam prav daleč, precej bi šel.«

Zelo se je bal očaka in njegovih biričev.

Tovorniki so brž natovorili konje in jih z vodiči spravili v prejšnjo vrsto; tudi obe oboroženi četici sta že stali na svojem mestu.

»Zdaj pa že lehko gremo,« je Budislav opomnil gospodarja.

Krištof Planina je objahal vso vrsto, da bi videl, ali je vse v redu, zatrobil na rog in zamahnil z roko. Konji so zahrzali, vodiči zavpili, vsa vrsta se je napotila proti Kravjeku in Višnji gori.

Težka oblačica, ki se je bila preteče obesila nad Višnjo goro, se je po močnem jugu čez višenjsko hribje zavlekla proti Posavju; brez hude ure se je po malem ponujal pohleven dežek; pooblačilo in stemnilo pa se je, da je bolj in bolj razmočena pot bila tovornikom kar pusta in nespešna.

Krištof Planina je bil ves v skrbeh. Strahóma se je oziral v nébes in s pridušenim glasom priganjal ljudi in konje, da bi hitreje hodili. Ali slaba pot je bila čezdalje bolj nezložna; dežek je rosil in rosil.

»Nič po lepi poti nas ne vodiš, Budislav!« je nejevoljno revsknil po vodniku, ki mu je jahal ob strani.

»Če bi bili krenili po dolini, bi pot bila prav zložna, samo nekaj daljša pač; todkaj pa res ni nič prida,« se je Budislav branil.

V dolgi vrsti so posamič stopicali konji in prhali po nerodni poti. Vodiči so tiho kleli in se ozirali po nebu, ki še ni obetalo kaj boljšega vremena.

Budislav bi bil rad razvedril gospodarja. Z roko je zamahnil v severno stran in dejal: »Tamle je Stična.«

Krištof Planina se je ozrl. Sredi host, ki so se širile okoli in okoli, so mu oči v zapognjenem kotu ujele velike laze obdelane zemlje, rumeneče v zlatu zoreče všenice in zeleneče v zdravju doraščajočega ovsa. Prav v kotu se je po rebri usejalo majhno naselje in si podnožje namakalo v Stiškem potoku.

»Čigava pa je Stična?« je malomarno vprašal, da je kaj rekel.

»Višenjska, kakor je nekoliko tudi Šentvid, ki je bolj na desno, onstran Gradišča, tistegale višjega hriba.«

Višenjski —. Krištof Planina se je ustrašil že samega imena, ki mu je bilo v popotnih skrbeh na slabi poti že ušlo iz misli.

»Hitimo!« je velel. »Hitimo!«

Čez Vrhé so prišli na obronek, kjer je danes cerkvica Svetega Duha, in sivi stolp višenjskega gradu, čepečega na strmem hribcu, se je pokazal iz gošče.

III.

Ko je tisti dan sonce stalo že skoraj na poldne, so višenjske gospodinje pripravile južino in čakale, da bi družina prišla z dela. Od predpečka so stopale na hišni prag in se jezile, češ, vse bo postano, ker dedec ne ve, kdaj je veleti domov.

»Ti, Trlepa pa dolgo ni z gradu,« je Stojana zaklicala Mali.

»O, ne boj se zanj!« se je Mala smehljala. »Zagoveden je in osàt, še bésov se ne bi bal, pa bi se grajskih?«

»Nekaj pa le pleteničijo tile na gradu.«

»Kaj neki?« je Mala v slast vpraševala.

»Nič prida ne. Tisti nepogledni kozavi brezec, oskrbnik, valpet ali kdor že je, neki že vse dopoldne kar z dela pobira mladeniče in jih podi na grad.«

»O Hotimir, moj Hotimir!« se je Mala ustrašila za sina. »Kaj, ko bi bil vzel tudi njega?«

»Za Hotimira se ne boj!« jo je Stojana mirila. »Prepameten je, da ne bi vedel, kaj in kako je treba, če bi ga primorali iti, kamor se ti grajski brezbožniki vlačijo tako pogosto, odkar jih nima več kdo krotiti.«

»Da, dokler se grofična Ema ni primožila v Trebnje, so se podili le za zverjadjo po hostah, drugače jim ni bilo kaj reči.«

»Res, ljubili so sestro, pa bali so se je tudi.«

Iz Dednega dola je po strmi stezi med koče prijahal prvi grajski hlapec Hartvik, ki so ga nekateri po tuje imenovali valpet in ki je v službo prišel iz daljne tuje dežele.

Bil je majhen in netrlepen, a čvrst človek s kozavim obrazom in grdim, brezastim pogledom.

»Kje ti je Hotimir?« je zadirčno vprašal Malo.

»Še pred soncem je odgnal na pašo,« je reznò odgovorila.

»Tam ga ni. Živino sem našel, njega ne. Kje se skriva, brž povedi!«

»Nemara, da meni pod krilom!« se je razčeperila in malo počepnila.

»Če se ni do grdega sprl s kruhom in svobodo, naj mi precej pride na grad!« ji je zatracal in po vijugasti poti prhnil tja gor.

Sredi pota se je srečal s Trlepom, ki se je vračal z gradu. Konja je vodil tako, da bi Trlepa pehnil pod pot. Svobodnjakov ni maral, ker so ga prezirali in se ga niso bali kakor tlačani.

»Kaj si slep?« je Trlep zavpil in postal.

»Umekni se gradu!« je Hartvik revsknil in kakor ponevedoma s stremenom sunil Trlepa. Trlep je škrtnil z zobmi in ga z urno kretnjo potegnil s konja in podse.

»Ha, kaj si upaš, prihajač prihajaški!?« je sopihal in ga bunkal in tlačil, lasal in uhal, kar se je dalo. Potlej ga je treščil v robidovje pod potjo in zarenčal: »Da boš vedel, kdaj si se upal žaliti Trlepa! In Boga hvali, da nisem slabe volje! Sicer bi te za ušesa peljal

na grad in priporočil gospodu Majnhalmu, da bi te do jeseni ob kruhu in vodi dal v najglobljo ječo! Ječar Dimež bi te bil, menim, prav vesel!«

Dimeža se je vse balo. Bil je strahovito močan, grd in hudoben. Oče mu je bil, tako sta verovala grad in tlačan, pravi peklenski hudič, ki se je z njim na Kumu spečala vešča Ljuta s Police, ko je bila že sedem let vdova.

»Le stoj, še se bova srečala!« je Hartvik pretil, ko se je ves otolčen, zmršen in opraskan motal iz trnja.

»Boga prosi, da se ne bi tako, kakor ti misliš zdajle! Če mi tvoje hlapčevske koščice še kdaj pridejo v pesti, ti jih pretrem in zdrobim, da ti jih še na sodni dan ne bodo več znali skleniti!«

Hartvika je kuhalo, Trlepa pa se le ni več upal lotiti. Z gradu prihaja, samozavestno in oblastno gleda; kdo ve, kaj je imel z grajskimi gospodi in ali gospod Majnhalm nemara res ne bi grdo potipal svojega hlapca, če bi zvedel, da se je bòl z njihovim gostom, s silnim Trlepom, svobodnim in ponosnim možem? Zares, bal se je Dimeža tudi on.

»Počakajmo, morda pa se kdaj vendarle še nakrene tako, da mu povrnem!« je tiho grozil in gledal za Trlepom, ki je tonil v dolino.

Medtem so Ljubinovi in Vitogojevi prišli k skledi.

»Tisti brezasti Hartvik je iskal našega Hotimira; kje je sin?« je Mala povedala in vprašala.

»Nič ne skrbi!« jo je Vitogoj tolažil. »Jaz sam sem mu velel, naj gre na grad, ko sem videl, da Hartvik lovi mladeniče. Hotimir je nagel in srdorit; bolje je, da ni na samem besedičil z divjim Hartvikom.«

»Kaj neki hočejo grajski?«

»To se bo kmalu videlo. Zdaj rajši pokaži, kaj si dala v skledo,« se je Vitogoj posili smehljal.

Žena je brž stekla pred peč in prinesla veliko skledo ovsenega močnika. Iz žličnika jim je razdelila lesenih žlic in še sama prisela.

»Tako, vidiš,« se je Vitogoj smehljal. »Ovsen močnik in ješprenj sta močna stebra naše dežele.«

»Jutri bom skuhala ješprenj.«

»Pojutrnjem pa ovsen močnik in potlej spet ješprenj, da se stebra kaj preveč ne razmakneta, da,« se

je še bolj smehljal. »Dokler stojita, nam ni posebne sile.«

Vitogojeve dobre volje se je nalezla vsa družinčad; še Mala se je naposled smehljala, češ, za Hotimira se ni bati, saj se Vitogoj dela, kakor ne bi bilo nič.

»Ali ste kres že pripravili?« je vprašala.

»Smo; takega ko grmada!« se je Vitogoj hvalil. »Popoldne bomo navlekli še brinovih vej in stelje in habata. Vse to mora na ogenj, da do leta osorej prepodimo čar zlih duhov in nevarnost kostne bolezni.«

»Tudi domov prinesite stelje,« se je Mala domislila. »Po sobi je moramo nastlati, da bodo nocoj vile kresnice počivale na njej in da nas bodo varovale do drugega kresa.«

»Bomo, bomo,« je Vitogoj obetal.

V Ljubinovi koči pa so ob skledi bili bolj molčeči. Ljubin je bil tih mož in zmerom ga je kaj tiščalo.

»Čigav pa je konj, ki je privezan ob podstrešek?« je vprašal.

»Saj res, pozabila sem povedati,« je Stojana hitela. »Trlepov je, dedca pa še ni z gradu. Kaj neki hoče?«

»Nemara je prišel kaj nagajat, ker mu grajski ne prodadó njiv, ki se držijo njegovega posestva.«

»Zakaj se toliko trga za zemljo? Saj je je dosti za vse!«

»Dosti že, dosti; ali udelati jo je treba.«

»Pa naj jo udela!«

»Kako? Izsekati in izžgati je prej treba hosto, če jo sme. Pa grad rad brani, za divjačino, za lov se boji.«

Ko so pojužinali, je najstarejša hči Živka potožila: »Nekaj moram povedati.«

»Kaj, kaj se je zgodilo?« je zaskrbelo mater Stojano. »Pa ne, da bi bila videla nagajivega malika? Na današnji dan se radi bližajo ljudem.«

»Ne malika — škrata sem se otepala, škrata, bésa!«

»O sonce rumeno!« se je Stojana prijela za glavo in verjela, da se je Živka videla s kakovim prav nevarnim bésom.

»Da,« je Živka začela praviti. »V korenju sem plela, pa se je, sama nisem vedela kdaj, izza rži prismolil Zlebor.«

»Ali ne škrat? Pa si rekla —?«

»Bolje bi bilo, če bi bil res pravi škrat!«

»In kaj ti je hotel?«

»Tisti grajski prežun, ki svoja klapouha ušesa nastavlja ob stene naših koč in ki po cestah voha za bogatimi tovorniki, da jih potlej grajski pestijo —«

»Kaj tisti, tisti?« se je Ljubin ustrašil. »Tako sem prav videl.«

»Kaj si videl?« je Stojana hitro vprašala.

»Naj Živka pove!«

»Tisti je bil, da, tisti trobasti zoprnik,« je Živka potrdila. »In mi je neslanaril, da sem zavpila in ga s pralico otrnila.«

»Prav si storila!« jo je mati razumela in pohvalila.

»Prav že, prav,« je oče momljal. »Ali bés ga vedi, kako se bo maščeval.«

»Pa še se grdavž ni dal odgnati,« je hči dalje pravila že med smehom. »Morda bi se bila morala zares rvati s priskutnim grajskim podrepnikom, če Hotimir ne bi bil slišal mojega krika in če ne bi bil na splav pritekel z grčevko.«

»Vem, že od davi je pasel v hosti,« je Ljubin priteknil. »Za dva, tri lučaje daleč je bil, lehko te je slišal.«

»O dragi Hotimir — to moram povedati Mali!« je Stojana poskočila.

»Stoj!« jo je Ljubin ustavil. »Kdo vé, kaj bo Zlebor nazvitorepil iz te zoprnosti. Ne delaj Mali še teh skrbi! — In ti pripoveduj dalje!« je velel hčeri.

Stojana je spet sela in poslušala.

»Prežun ni odnehal, še meč je potegnil in skočil nad Hotimira.«

»O ti grdavž!« je Stojana zavpila. »Ali mu je kaj storil?« jo je zaskrbelo.

»E, kaj! Premalo ga je za Hotimira!« je Živka ponosno dejala in zardela.

»Kaj je Zlebor bil oborožen?« se je Ljubin čudil.

»Najbrž so grajski tega lovskega psa poslali kam na sled in prežo,« je Stojana slutila.

Ljubin je molče pritrdil ženini misli.

»O, Hotimir se ga ni ustrašil prav nič!« je Živka pravila goreče, da so se ji oči svetile od velikega ponosa.

»‚Tisto trsko ob priči vtekni v nožnico, ali pa ti s tole grčevko raztreščim betico, trobec ti, ritopašni!‘ je Hotimir zarežal vanj in zavihtel grčevko.«

»‚Le stoj, še kesal se boš!‘ je Zlebor, zdaj bled, zdaj rdeč spravil meč in se umeknil v goščo za ržjo. Odondod je zarezgetal konj.«

»Glejte, oborožen je bil in konja je imel,« se je Stojana ustrašila, ker se je spomnila, da so mladeniče klicali na grad. »Tako je le res, da je nekod vohunil.«

Ljubin je spet molče prikimal in vzdihnil; naposled je rekel: »Kar je domenjeno, naj se zgodi prav kmalu: Živka in Hotimir naj se brž brž vzameta! Hotimir drugače ne bo imel miru, še na grad bi ga utegnili poklicati za hlapca, in Živka ne bo varna nikjer več, dokler bo neomoženka.«

Živka se je nasmehnila in pobesila oči; srečna rdečica ji je zalila zdravo lice.

Ni bila sladkostno lepa; bila je zdrava in močna, stara pa sedemnajst let. Sinje oči so se ji vroče svetile izpod gladkega, visokega čela, ki so ga senčili težki, svetli lasje v skoraj všenični barvi. Obleka iz belega platna ji je ob šivih in robovih bila obšita s pisanimi trakovi, životnik pa je bil rdeč in nizek, da je komaj objemal od zdravja in moči kipeče polnoudje; na nogah je imela debele volnene nogavice in nizke čevlje, prepletene s krajšimi in daljšimi jermenčki. Srce ji je bílo skoraj kar naglas, kri vroče plala, voljna misel pa uhajala k Hotimiru.

V sladki omami je s pobešenimi očmi molče obsedela, ko bi bila najrajši vstala in v samoti in tihoti popestovala svojo največjo, najslajšo srečo. Prsi so ji bile pretesne za srce, ki se ni moglo umiriti, toliko milega čustva je drhtelo v njem.

Mati je milo gledala zardelo hčer in kar inako se ji je storilo, češ, še malo, pa se ti hči izpelje iz gnezda. Ali ljubezen je bila večja od sebične misli, ki se ji je silila. Z orošenimi očmi je spet vstala in dejala:

»To pa res moram povedati Mali.«

»Nikar!« jo je Ljubin potisnil na klop. »Nikar ne oznanjaj, kar še ni! Počakaj, Vitogoj in jaz stopiva do Gorazda, da bo na gradu izprosil dovoljenja za svatbo in se pogodil za odkupnino.«

Stojana se je zgenila, hči je še huje zardela in hitro prebledela.

Odkupnina . . .

O, Živka je vedela, kaj je odkupnina za nevesto. Vedela je, da si grajski mogočnež lasti pravico do njene prve poročne noči, in vedela je, da se je že nekatera poroka odrinila, ker se ženin in nevesta nista hotela onečediti s krutim spominom najhujšega ponižanja.

Ljubin je vstal, da bi šel h Gorazdu, pa Živka je zaihtela: »Oče, stojte, nikamor ne hodite! Nočem —.«

Oče je ves potrt in podrt obstal. Prav dobro je razumel hčerin sram in gnus. Grizel se je od jeze in obupa, ker je ponižujočega pogajanja še obvarovati ni mogel, nikar da bi jo otel iz vsega, kar že z besedo sámo žali in skruni deviško srce in čast mlade neveste.

»Poskusiti, mislim, bi vendarle kazalo,« je naposled mirno dejal in po laseh pobožal zbegano hčer.

»Ne še, ne mudi se, oče —,« je strahóma branila.

Oče se je zagledal v tla.

Gorjup grenec žalosti, strahu in studa je Živki bolj in bolj kapal v srce in ji kalil svetlost in svetost mladih sanj. Vsa omagana je šla na vrtec za hišo in se razjokala med gredicami zelenjadi in cvetic. Skrbna mati je prišla za njo; srce ji ni dalo, da bi hčer pustila sámo, ko trpi in se boji.

»Nič ne maraj, Živka!« jo je tolažila. »Vse se bo že kako uravnalo, da bo prav in da se bosta s Hotimirom vzela prav kmalu.«

Šli sta v kočo; bili sta sami, družinčad je že odšla po opravkih, ki jih je za kres bilo še dosti. Tu sta se tiho pogovarjali o vsem, kar je treba vedeti nevesti in mladi ženi.

Ljubin je šel k uljnjaku sredi sadovnjaka, kakor vselej, kadar ga je kaj bôlo in kadar mu je bilo kaj dobro preudariti.

Uljnjak je bil ograjen prostor. Panji, ravno odžagani in v notranjem delu prav prostorno izdolbeni rkljiči, so lepo v vrstah stali sredi sadovnjaka, pokriti so bili pa z deščico ali s škriljó. In bilo jih je prav dosti in že vse leto je ber bila dobra, da so bili tudi močno živalni in polni.

Ljubin je stopal od vrste do vrste, privzdignil pokrovček tu, razširil ali zožil žrelo tam in se pomenkoval s pridnimi prijateljicami.

»Kajne, na hudo uro kaže, pa ste pribežale domov?« jih je ogovarjal in se oziral v oblačico, ki se je nad hribjem kopala sama vase.

»No, nikar se zato ne jezite name!« se je nasmehnil in si z roke odfrknil nekaj čebelic, ki so se je prijele, ko je urejal pokrovčke.

»O, ti, ti —!« je izmeknil. »Kaj si me, si me?« je dobrovoljno dejal čebelici, ki se mu je zaletela v prst; izpulil si je želo in usmiljeno zdruznil umirajočo čebelico. »Za domek si se bala in še umrla si zanj, ubožica mala.«

Kako čudovite živalce so čebelice. Tako snažne in pridne. In složne, hrabre, nikogar se ne bojijo; življenje rade dajo, če jim kdo moti ali skruni dragi domek. — Skruni dragi domek...

Ob tej misli se je spet spomnil hčere in je bil močno žalosten. Postal je in se zagledal predse. Kakor bi mu zviška pal, je pred njim stal sklep, trden in hud. Stisnil je pesti, da so mu žuljavi prsti poknili v členkih.

»Samo pritekne se mi je naj kdo!« je togotno siknil. »Ubijem ga, kakor podjednega bramorja ga potolčem!«

Ta domislek se mu je zdel dober; kar oddehnil se je, tako ga je pomiril. Čisto mirno je svedral misli, kako in kje bo ubil skrunilca svojega otroka in doma.

Da, čisto miren je bil. Tako miren, kakor bi se bil že res maščeval za skrun in ponižanje. Ali kar nenadoma in čisto tiho se mu je začela oglašati vest.

»Ubijati hočeš, človeka ubijati —? — Kje pa je pravica, ki bi me branila in pričevanje dajala zame?« se je branil in poniglavo hodil med panji.

»Ali si vse preudaril, vse, prav vse?«

»Vsakdo si pač sam mora krojiti pravico, če mu je kaj do tega. da bi bila enaka na oba kraja.«

»Kaj ti ni bilo hudo za čebelico? In je človek, čeprav malopriden in mencorit, toliko mànj?«

»E. kaj! Pravica je pest! Red mora biti, čeprav soli ne bi bilo.« se je otresal kodrčije, ki so mu jo nacepile tenkovestne misli. »O, samo pritekne se mi je naj kdo!«

je še enkrat zapretil in se počasi nameril v Dedni dol, kjer je samevala košata domačija svobodnjaka Gorazda.

»Zdaj grem sam,« je momljal sam vase; »če bo treba, naj potlej še Vitogoj stopi tja.«

Prav tačas je v strmem bregu za gostim grmom nad potjo, ki je lezla na grad, čepel Hotimir, gledal na vas in pazil.

Bil je velik, klen mladenič, star dobrih dvajset let. Sivi suknjič iz domače volne mu je kar pokal na širokem hrbtu, kratke hlače iz hodničnega platna so ga bile polne in bele nogavice so se napenjale na silnih nogah, na kratko ostrižene rdečkaste lase mu je postrani pokrivala črna okrogla čepica s pisanim čopom. Pest mu je stiskala grčevko, zdravi mladostni obraz je rdel in oči so se bliskale in utrinjale, kakovršne so pač bile misli, ki so ga obletavale. — Čakal je Zlebora. Pred njim ni hotel iti na grad, preveč bi bil nemiren, če bi vedel, da Zlebor nemara še kje zalezuje Živko.

Kar ti je zaslišal urne korake po poti z gradu in kmalu videl Trlepa, kako je pestil in plačeval oblastnega Hartvika.

Ha, kar samo se mu je smejalo, tako se mu je dobro zdelo, kar je videl in slišal.

Da, tako je treba! Če imaš pest, ne pozabi, zakaj jo imaš.

»O, tudi jaz jih bom namahal Zleboru, da me bo pomnil, trobec nesramni!« je sklepal.

»Kaj, da ga ni odnikoder?« ga je grelo.

Že je mislil bušiti navzdol v tisto goščo, kamor se je bil Zlebor umeknil, pa je zagledal Ljubina, ki je hitel v Dedni dol.

Gledal je po dolini in preudarjal, kaj bi. V mislih si je naredil sto potov in namenov, kako strašno se bo maščeval grajskemu prežunu, če ga še kdaj zaloti v Živkini bližini.

»Samo poskusi mi naj še kaj presti okoli nje, pa ga potolčem kakor risa!« je škrtal z zobmi in stiskal pesti. Oči pa so se mu kar same nesle v vas. Poiskale so Ljubinovo kočo in jo božale v strahu in ljubezni.

»Ne, Zlebor ji danes ni več nevaren, drugače njen oče ne bi šel v Dedni dol,« je pokojneje pomislil.

In srce mu je še bolj koprnelo v vas. Mislil je na Živko in gledal po dolini. Videl je sosede pri kresni grmadi, videl tlačanke ob Višenjci, kako so trgale ivanjske rože, in še druge, ki so v zarasli rebri brale bezgove vejice za kresno slavje. Živke ni bilo med njimi. To ga je pomirilo, da je vstal in se pognal na grad.

Na grajskem dvorišču so postajali tlačanski mladeniči, ki jih je grajski oskrbnik Hartvik segnal to dopoldne. Pred Hotimirom je nenadoma stal — Zlebor.

»Kod si se potikal, da te do zdaj ni bilo semkaj?« je zarežal vanj.

»Ali sem zamudil kaj dosti več ko vsi ti, ki brez dela slonijo tu in ne vedo, zakaj?« mu je odbrusil.

»Po smrčku te bom, če boš tako odgovarjal!«

»Kar poskusi!« je Hotimir poprijel grčevko na drobnem koncu in ga pisano pogledal.

Izza vogala je prišel Hartvik. Ko je zagledal Hotimira, je skočil predenj.

»Kje si bil dozdaj?« je zarenčal.

Hotimir se je zavedel, da mu bo šlo za nohte, če se Hartvik ne bo pomiril.

»Naj bo, kakor bo!« se je vdal in povedal. »Pasel sem živino. Ko sem videl in slišal, da nas nabirate za grad, sem pustil vse in šel, da bi prvi prišel semkaj. Spotoma pa sem videl, kako tale trobec nadleguje Živko, ki mi je zaročena, zaobljubljena nevesta. Klicala je na pomagaj in jaz sem skočil in ga prepodil. Ne morem pomagati, če je tako bežal, da je bil še pred menoj tu.«

Hartviku se je lice jasnilo med Hotimirovim pripovedovanjem.

»In južinal nisi še nič, kajne?«

»Ne, nič.«

»Pojdi v kuhinjo, da te napasó, kakor so druge.«

Ko je Hotimir odšel, se je Hartvik obrnil do Zlebora.

»Gospod Majnhalm te je poslal na prežo in ti zapovedal, da mu večkrat prihitiš povedati, kako blizu so tovorniki. A ti greš in se sliniš okoli tlačank, gospod Majnhalm naj pa čaka, kajne? No, le stoj!«

Hartvik je bil Zleboru močno gorak. Grajski so preveč cenili tega prežuna. Bal se je, da bi ga utegnil

izpodriniti. Tudi tisto o Živki ga je peklo. Živka mu je bila močno všeč. Ob tlaki na gradu, tako je upal, se bo dala prilika za to; še prej pa bo Zlebora treba po parkljih, da jih ne bo vtikal povsod.

In ob tisti priči je šel h gospodom in jim vse povedal. Bratje so se spogledali in obmolčali za trenotek.

»Posvari ga!« mu je Majnhalm naposled ukazal.

Za tlačane mu sicer ni bilo. Nikoli ni srca odpiralzanje, nikoli ga ni skrbelo, ali se komu godi krivica, nikoli se mu niso smilili. Zdajle pa je bil nejevoljen na Zlebora in je prav resno sklenil, da mu bo primerno posvetil. V srcu ga je namreč kljunila prav posebna misel. Zato je še enkrat velel:

»Prav trdo ga posvari!«

Hartvik je vesel odšel.

Za njim je pohitel gospod Ditrik.

»Slišiš, Hartvik?« ga je ustavil. »Vedi sam in povej tudi drugim, da bo z menoj imel opraviti, kdor bo z zalezovanjem žensk motil in nadlegoval tlačane!«

Tega tudi on ni ukazal iz kakove posebne pravičnosti ali usmiljenosti do tlačanov, marveč bolj le iz ljubezni do sebe. Zakaj vedel je, da bi se zelo prikupil sestri Emi, če bi zvedela, kako je skušal preprečiti, kar ji je zmerom delo tako težko; in da bo dobra sestra potlej zanj govorila pri Marjeti, je prav trdno veroval.

Majnhalm in Henrik, ki sta sama ostala v sobi, sta se tiho spogledovala in drug drugega misli ugibala.

»Kaj boš storil, Majnhalm?« je Henrik naposled vprašal. »Ali boš terjal odkupnino, kakor naš rajnki oče in kakor mi dosihmal, ali pa morda pravico do Živke?«

»Živka mi je na moč všeč, zanjo ni odkupnine!« je Majnhalm zasopihal v razburjenju. »Če mi ne bi bilo zaradi naše Eme, bi Živka že davnaj služila na gradu.«

»Majnhalm, bodi dober, meni prepusti Živko, saj veš, kakov siromak sem, odrivan, zasmehovan in zaničevan.«

»Za menoj, Henrik, le za menoj ti cvete in zôri všenica.«

»S kakovo pravico si lastiš prednost?« je Henrik zavpil.

»Ne vprašuj, saj jo sam priznavaš, ko prosiš!«

Henrik je molče pobesil oči in mislil, kako bi ukanil brata.

Majnhalm ga je zasmehoval: »Kaj si se nazobal konoplje ali trobelike, da te ima tak cepetec za brhko Živko? Potrpi, bratec, za oba bo! Ali pa počakaj, da se bo katera druga možila.«

Henrik je molčal in kuhal rilec.

Majnhalm je stopil k oknu in se zagledal po nebu, ki se je pripravljalo za dež. Zamižal je in videl zdravo brhkost Živke.

»Da, tako bo!« je zavozlal tihi pomenek s samim seboj in spet pogledal venkaj. Misli so mu že bile drugod, oči pa so obstale vrh Stehana.

»Prav pripravno bo!« se je spomnil namere, ki jo je za drevi ugenil tovornikom. »Preden pridejo do Stehana, bo grdo in temno in kar lehko jih bomo posukali.«

IV.

Tisti dan je ljubljanski arhidijakon Herman grof Ortenburški imel v gosteh tri bele menihe, ki so iz Rune pri Gradcu potovali v Stično.

Bili so iz reda cistercijancev, ki ga je leta 1098 ustanovil francoski menih Robert in ki mu je redovni pravilnik še poostril takisto francoski menih sveti Bernard.

»Od daleč ste prišli, trudni ste, še posedite malo,« jih je silil, ko je njih opat Vincencij, droban in nevelik človek srednjih let, hotel vstati in se zahvaliti za pogostitev in marsikatero poučitev. »Najhujša vročina je zunaj, za vas in za tovorne konje bo bolje, če se prav dobro spočijete.«

»Ali je še daleč tisti kraj?« je vprašal pater Herand, že nad petdeset let star, močno plešast mož s strogim obrazom.

»Danes, mislim, bi šli samo do Višnje gore,« je arhidijakon dejal. »Višenjski gospodje so našemu oglejskemu očaku Peregrinu omogočili ustanovitev samostana, ki ga vam bo sezidati; zato ne bi bilo prav, če bi drevi šli kar mimo njih. Prostora imajo zadosti, lehko boste prenočili.«

»Kaj pa do tja — ali je daleč?« je vprašal še drugi, pater Konrad, precej prileten človek z rdečim, polnim obrazom.

»Ni. Štiri ure nimate kaj hoditi.«

Opat Vincencij se je nemo priklonil. Z obraza se mu je brala sled starih skrbi, a iz oči je sijal mir, ki se je dajal iz odločnosti in samozaupanja.

»V Stični pa se zdaj kar ne boste mogli nastaniti,« se je arhidijakon domislil. »Ni cerkve, še pripravnega poslopja ne za vas.«

»Ni cerkve?« je opat dvignil glavo. »To nam bo pa res navzkriž. Hm, za prvo silo bomo postavili pač kapelico, da bomo lehko maševali.«

»Stanujemo lehko kar v šatorih, cistercijanski red ne mara nobenega razkošja,« se je pater Herand goreče vteknil.

Pater Konrad je pobesil oči in molčal.

»Prav je, da pride v naše kraje tako strog red,« je arhidijakon našel drugo misel. »Ljudstvo ni slabo, čeprav je še napol paganško. Vse šege so paganske in mišljenje včasih tudi, ker pač nima zadosti dušnih pastirjev.«

»Kako vendar?« je pater Herand rdel. »Saj so kristjani!«

»Po svoji stari šegi častijo boga, ki je v soncu, ognju in drevju; v vodi, na križpotju ali na visokem hribu. Tudi starih domačih osebnih imen nočejo opustiti.«

»Pravi malikovavci!«

»Ne, tisto ne!« se je arhidijakon nasmehnil. »Tako si le iščejo razodetja za pravega Boga. Meni se vse to zdi zelo lepo in čisto prirodno.«

»Povsod se jim postavljajo cerkve, beseda božja se jim oznanja na ves glas: — sami pa gredó in malikujejo!«

»Ne malikujejo, le spomin na staro vero jim še meša misli.«

»To se mora iztrebiti!« se je pater Herand še bolj upiral. »Kdor omadežuje svoj krst, naj se pogubi!«

»Ne pogubi — izveliča naj se grešnik!« se je zdaj oglasil še opat.

»Da, če se dá! Ali ti so najbrž uporni in nepokorni.«

»Ljubezen uči drugače, vera ima druge zapovedi, življenje ne mara ničesar posili,« je opat povedal.

»O, zdaj bo že bolje, le močno naj se razširi in udomači vaš slavni red!« je arhidijakon kimal.

»Ali je tako malo duhovnikov?« je opat vprašal, ker je v Runo šele pred kratkim prišel iz daljne Francije.

»Ni jih dosti,« se je arhidijakon izogibal.

»In še ti, ki so, se branijo težkega dela med ljudstvom; vem, o vem!« je pater Herand rekel skoraj jezno. »Rajši živijo po mestih in velikih gradovih.«

»Ne sodi, brat, saj jih ne poznaš!« je dejal opat.

»Res je križ, da nam Bog pomagaj,« ju je arhidijakon miril. »Zato ni čudno, da je že mnogo ljudi med nami, ki jim je velika verska zmota omeglila oči in zastrupila srce.«

»Kriste eleison — kakova verska zmota?« je pater Herand vprašal v hudi sveti jezi.

»Verujejo na primer, da le škofje smejo dajati spovedno odvezo.«

»To je res pravi hudičev strup!« se je gorečnik Herand vnemal bolj in bolj. »Ali ni mar Kristus v svoj vinograd postavil vseh duhovnikov?«

»Bog s tako zmoto kaznuje ljudi za grehe,« je pater Konrad mirno rekel. »Dokler živijo v zmoti, so brez milosti božje in res siromaki. Moliti je treba zanje.«

Pater Herand je hotel reči nekaj srditega, pa ga je opat prehitel:

»Kaj so take zmote prišle že tudi v Slovensko krajino, kamor nam je iti?«

»Ne; mislim, da ne,« je arhidijakon odgovoril. »Tam je le prav dosti še paganskih šeg. Pa to se vse da odpraviti. Zlepa, Bog ne zadeni zgrda.«

»Zlepa ali zgrda — vsaka zmota se mora iztrebiti!« je gorečnik Herand rdel.

Arhidijakon, že prav prileten gospod, ni bil za tako vroče razprave in je pomolčal.

Pater Konrad se je spomnil, kako je prednik sedanjega oglejskega očaka imel v ječi papeža Paskala II. samega, da bi se prikupil cesarju, ki se je rval s papežem. Zato je zdaj Bog z zmotami kaznoval oglejsko cerkev. Tako je mislil, rekel pa ni nič.

Tudi opat Vincencij je vedel, kako posvetno živi ves očakov dvor in kako neduhovniška je njegova duhovščina. Ob tej misli ga je pritisnila še večja skrb, ali bo zmagoval nalogo, ki si jo je naprtil, ko se je napotil v te kraje.

Naposled so se beli menihi le odpravili na pot.

Opat je z obema menihoma jahal za četico oboroženih hlapcev, tikoma za njimi so stopicali tovorni konji in potlej je šlo nekaj suličarjev, ki jim jih je skrbni arhidijakon dal za spremstvo. Cesta je lezla pod gričevjem, ki se je valovito kopičilo ob veliki močvari.

Pater Konrad je z glavo kimnil na desno in zagodrnjal, ko so jahali kakove pol ure: »Oče nebeški, kako pust kraj!«

»Močvara pač,« je opat pokimal. Pater Herand je mrmral psalme in se ni nikamor oziral.

V vrsti tovornih konj, ki so škripali za menihi, je nastal nemir.

»Kako pa si natovoril, bulec?« je vpil hlapec, ki mu je bilo skrbeti za tovor. »Kaj ne vidiš, da konja žuli?«

Ustavili so se in popravili napako.

»Predobrih rok je presvetli arhidijakon,« je nadzorni hlapec še dalje sitnaril. »In preveč je bilo vina za take lene klade, kakor ste vi!«

»Da, preveč, saj še zdaj govori iz tebe!« ga je oni pikal.

»Tiho, če ne, te spodim, odkoder si prišel!«

In niso še prišli daleč, pa se je zbosil tovorni konj.

»Kaj si nisi ogledal podkev, preden smo šli iz Ljubljane?« je prvi hlapec še huje rohnel. »Pri kozah bi bil ostal, ne pa se rinil h konjem, teslo nerodno!«

In spet so se precej zamudili, ko so z bosega konja tovor prekladali na druge konje.

In popoldne se je nagibalo in soparno je bilo in oblačilo se je, da se je opat Vincencij kar kesal predolgega počitka pri gostoljubnem arhidijakonu.

Ko so po zamudni in nespešni hoji le prišli vrh Laniščč, kjer približno danes stoji vas Šmarje, so jih čakali hlapci višenjski.

Bilo jih je Višnjanov petero. Prvi izmed njih, rdeč in zabuhel, že prileten možak, ki mu je iz ust vejal

sopuh preveč uživanega vina in ki so mu oči bile motne in mroče od vinskosti, je stopil pred menihe in jih nagovoril po šegi:

»Naš mogočni gospod Majnhalm, iz stare in zelo plemenite rodovine Plajenskih, slavni in hrabri, dobri in pobožni grof Višenjski, je zvedel za prihod častitih božjih mož. V sporazumu s svojima plemenitima bratoma, grofoma Henrikom in Ditrikom, je poslal nas, da vas v vsem spoštovanju pozdravimo.«

»Bog vas sprejmi, sveti možje, in vas, ki jim služite!« so višenjski hlapci, oprti na dolgo kopje, zaklicali v en glas. Prvi hlapec se je globoko priklonil in je nadaljeval:

»In še to nam je ukazal naš gospod grof Majnhalm, da vas ponižno vprašamo po cenjenem zdravju.«

»Po milosti božji smo zdravi in se zahvaljujemo za pozdrav in za skrb,« je tudi opat Vincencij vljudno odgovoril po šegi in razjahal. Razjahali so takisto vsi njegovi ljudje.

»In kako ste potovali na vsem dolgem potu, skrbi naše gospode,« je hlapec dalje govoril in se klanjal.

»Potovali smo v božjem varstvu,« se je opat v zadregi smehljal, ne vedoč, kaj bi po šegi prav za prav reči moral.

»Pa še to prosijo naši gospodje, da bi jim za to noč bili gostje vi in vsi, ki so z vami.«

»Tujci smo in še brez doma, dobrotno vabilo nas reši stiske; zelo smo hvaležni zanj!« se je opat oddehnil.

»In da bi se za nocoj zadovoljili z gradiščem, ki ga vidite tu ob cesti, prosijo gospodje. Gradišče je utrjeno, je obcestna stražnica, ki so ji gospodarji naši gospodje; prostora je dosti za nas vse. Zakaj ponočna pot skozi hosto odtod in prav do Višnje gore ne bi bila varna.«

»Ne bi bila varna?« se je opat spogledal s svojimi.

»Noč ima svojo moč. Polna je zveri in malopridnih ljudi. Tudi vreme se kisa. Pot bi bila prav tvegana in zamudna.«

Opat Vincencij je vegal. Pa kaj je hotel? Čisto tuj je bil med tujimi, brez njih se nikamor ni mogel obrniti. In nekoliko ga je res plašila ponočna pot skozi neznano hosto, nekoliko se je pa tudi bal zamere, če bi odklonil vabilo.

Tako se je lepo vdal in šel z vsem spremstvom v gradišče, ki je z griča pazno gledalo v eno stran po cesti ob ljubljanski močvari in v drugo proti Višnji gori.

Bilo je večje poslopje, pokrito s škrilmi, da se ob napadu ne bi dalo zažgati z metanjem gorečih plamenic. Ograjeno je bilo z močnimi, na gosto in globoko v tla zabitimi hrastovimi hlodi, ki so bili precej opaljeni in na vrhu ošiljeni. Ob vnanji strani se je vil globok in širok jarek, notranja stran ograje pa je bila prisuta s stolčeno zemljo. Vrata so šla na mostič, ki se je dal dvigniti.

Opat in njegovi so se ozirali in čudili lični trdnjavici. Na dvorišču so se pekli janjčki, nekoliko proč od ognjev je čez razčeperjeno leseno kobilo visel meh vina.

»Zelo dobri so gospodje Višenjski!« se je opat zahvaljeval, a hlapec se je le smehljal in po prenočišču hrupno razmeščal potnike.

»A kako je ime tebi, da bom vedel?« je opat vprašal.

»Somrak mi pravi, kdor me pozna.«

»Pa nisi tlačan, kajne?«

»Meščan; meščan iz Kamnika.«

»In v šolo si hodil, se mi zdi. Kje ti je spodrsnilo?«

»V Čedadu. Napil sem se in sem pretepel mestnega biriča, pa so me spodili in sem dostudiral,« se je pohvalil in zamolčal, da je tačas namahal tudi patra učitelja, ki ga je karal.

Medtem se je zmračilo.

Ko so povečerjali, so menihi šli v sobo, ki jo jim je Somrak pokazal; opat je dobil posebno sobo, oba patra pa skupno. Vsi trije so vkup odmolili večernico in pesem hvalnico, ki jo je opat končal s prošnjo:

»Ti pa, o Gospod, usmili se nas!«

Ko je ostal sam, je stopil k oknu, pogledal na dvorišče in je nad ljudi, ki so se mastili še z ostanki večerje in ožemali vinski meh, dvignil roko za blagoslov, rekoč: »Mirno noč in srečno zadnjo uro nam dodeli, o Gospod!«

Ostal je ob oknu in se zamislil v tihi pogovor z Bogom in s samim seboj ...

Pater Herand in pater Konrad sta sedela na razgrnjenem otepu slame, ki jima je bila za posteljo kar na tleh. Pater Herand je šepetal psalme. Pater Konrad

je opravil pred njim, legel in glasno vzdihnil: »Pater Herand, mene je groza!«

Pater Herand se je prekrižal in dejal: »Česa te je groza? Kaj ne veš, da te varuje angel božji?«

A pater Konrad je dalje vzdihoval: »O ti ljubi Jezus, kam, le kam smo prišli?«

»V Njegov vinograd, da ga obdelamo!« je pater Herand miril in grajal. »In Gospod ti je dal dar, da ga uporabiš. Ne godrnjaj!«

»Oh, ko bi mi bil dal vsaj tudi dar večjega pogguma!«

»Molči! Nihče ne sme reči, da ni prejel daru, ki mu o njem bo dajati odgovor. Tudi najmanjši izmed majhnih ga je prejel in tudi o najmanjšem daru bo sodba.«

»Saj vem, saj vem; pa vendar . . .«

»Ta je prejel dar razuma, ki ga sili služiti Bogu; drugi je dobil posvetno posest, da bi jo uporabljal za dela usmiljenja . . . O, vsak sleherni pómni, kaj je prejel, in v strahu pričakuj vsak dan, da se vrne Gospod; zakaj, glej, blizu je, že prihaja.«

»Ti pa, o Gospod, usmili se me!« je pater Konrad vzdihoval.

»Maloveren si, glej, moli, ti pravim, ne upiraj se volji božji!« ga je pater Herand še bolj pestil.

»Kam smo prišli, kam smo prišli?« je pater Konrad, ki je nekaj časa molčal, spet našel svojo grozo. »Strašna, divja pustinja, povsod sama hosta, grozna in nevarna, da se je še domačini bojijo, kakor si sam slišal!«

»Jaz se je ne bojim, ker verujem, da sem povsod v božjem varstvu!« se je pater Herand upiral.

A pater Konrad je kar svojo pot dalje tožil: »Le kaj ti je pičilo oglejskega očaka, da je izbral prav to puščo in nas poslal semkaj?«

Pater Herand je uporno molčal, pater Konrad je gnal svojo: »Oh, kakovi časi so ti nastali za samostance! Nekdaj, dobro še pomnim, je bilo drugače. Samostanci so živeli v veselju božjem in uživali, kar jim je Bog naklonil po dobrih in pobožnih ljudeh. Zdaj pa: delaj, moli zase in za druge; posti se, še delaj in se ubijaj s trdoglavimi tlačani, uči jih moliti, ko se nemara še prekrižati ne znajo; in delati jih uči in slušati jih uči — venomer delaj, moli in posti se, posti se!«

»Molči, prosim te!« je pater Herand godrnjal.

Ali pater Konrad ga ni poslušal; govoril je kakor sam s seboj: »Le poglej kdo našega patra opata! Saj ga je od vsega hudega že sama kost in koža, skrb in molitev in delo — še jesti siromak ne utegne in spati ne več, tako se žene!«

Zunaj je mižala temna, čisto oblačna noč, le kresovi na križpotjih in po obronkih bližnjega hribja so žareli vanjo.

Opat je še zmerom stal ob oknu in gledal mimo kresov. Misli so iskale Stično in si jo slikale po svoje; in vsa teža odgovornosti, ki se mu bo prtila že od jutri dalje, ga je bolela in skrbela. Pobožni mož si je z rokami pokril obraz in oči in molil: »Sedemkrat na dan te hvalim, o Gospod, in ponoči vstajam in ti pojem slavo — pridi mi zdaj pomagat!«

Še malo je tako postal, potlej pa stopil od okna in se zleknil po slami, ki jo je Somrak dal pripraviti zanj.

Pater Konrad ni mogel zaspati. Od samega strahu in obupa je še dalje ogovarjal patra Heranda.

»O, včasih je bilo drugače,« se je spominjal naglas. »Ljudje so se zbirali okoli samostana in so skrbeli zanj. Zdaj pa letaj ti za njimi po daljnih puščah in se bôdi z zvermi in trebi hoste. Zakaj? Ker se vitezi podijo po turških deželah, češ, da rešujejo Sveto deželo, mi pa naj se sami otepamo strahu in nadlog, ki jih je zmerom več.«

»Brat, brat!« se je pater Herand ustrašil. »Kako le govoriš? Kdor vzame križ in gre v Sveto deželo, si za dobro ped odsloni nebeška vrata, ti pa še veš ne, ali jih boš z vso molitvijo, s postom in z delom kdaj odpehnil za palec široko!«

»No, tisto je že res, nič ne rečem več,« se je pater Konrad zmedel za trenotek. »Ampak zdaj mi povedi: Ali ne bi Oče nebeški mogel z enim samim migom svoje volje prepoditi vse pagane iz Svete dežele?«

»Kaj ne bi!«

»In zakaj ne stori tega?«

»Spi, spi že vendar!« je pater Herand godrnjal. »Kakor otroku je težko odgovarjati tebi.«

»Kajne, zdaj ti je vzelo modrost?«

»Ljubi pater Konrad, kesno je, jutri nas čaka še dosti truda,« je pater Herand milo prosil.

Pater Konrad se je res obrnil in kmalu trudno zasmrčal.

V.

Ljubinu se je zdela pot, ki jo je tisto opoldne pobiral v Dedni dol do svobodnjaka Gorazda, močno dolga, tako ga je pestila skrb za srečo otroka; a ko je prišel tja, mu je bila le še prekratka, da bi bil ugenil, kako bo treba mečiti precej samoglavega in pustega moža.

Gorazdov dom je bil na griču, ki se široko napenja ob Višenjci, in je izza visokega okopa gledal v grad in na vas pod njim.

Gospodar, prostolas in golorok, kakovih petdeset let star mož, je baš stopil iz hiše, ko je prišel Ljubin.

»Hčer bi rad dal Hotimiru,« je ta hitel praviti. »In tebe močno prosim, da bi se na gradu zmenil za dovoljenje in odkupnino.«

»Hm —,« je Gorazd pobesil oči in pomolčal. »Zakaj ne stopiš do grajskih ti sam?«

Ljubin mu je povedal tisto o nadlegovanju grajskega hlapca in da se zdaj boji za čast hčere. On sam po vsem tem ne bi kaj prida opravil na gradu.

»Če ni drugega, res ni treba tako hiteti,« ga je Gorazd miril.

»Živka se mora omožiti!« je Ljubin tiščal vanj. »Pred nobenim grajskim ne bo posihmal varna, če ostane neomoženka.«

Gorazd je vedel, da bi celó grajski gospodje utegnili seči v to stvar, če bi zvedeli, da je Hotimir dejansko grozil njihovemu hlapcu. Močno je bil v precepu. Ljubinu, sosedu in prijatelju izza mlada, je težko odreči, grajskim bi se pa tudi ne zameril rad. Pameten človek naj zmerom vé, zakaj konju obrzda gobec.

»Pa tudi to je, da se grajski pravkar odpravljajo nékamo,« je Gorazd kosorepil besede. »Potrpi še malo, zdaj res ne kaže dregati v osir!«

Nacepil je skrbnemu očetu polno besedi in napehal ohlapnih misli in ga odpravil.

»No, stoj, ker si ti, bom morda jutri stopil gor, saj opravil ne bom dosti,« je naposled napol obljubil.

Ljubin se je vračal prav slabo utolažen.

»Kri bo morala teči, če se vse to po čudežu kako ne razmota!« je mislil svojo staro misel in grdo gledal na visoki grad.

Popoldne se je že močno nagibalo in vreme se je kazilo, a šestero vaških mladenk kresnic je že poljskega cvetja nabiralo za kresne vence drevi ob ognju.

»Če jim je čez dan le bera darov bila kaj prida?« je pomislil, ko jih je zagledal. »Da bi se vsaj ob kresnem ognju malo razvedrili!«

Prišel je do križpotja, kjer je bila pripravljena kresna grmada. Ob njej je bila skoraj vsa vas in še zmerom zvlačevala brsti in fratja in vseh vrst vejevja, da je grmada kar vpričo še rasla kakor krtina, ki jo krt privzdiguje.

»Dosti bo!« jih je Ljubin ustavil. »Zdaj vsi domov brž jest, da se vrnemo, ko se bo dobro zmračilo.«

Prav tačas je z zadnje preže pridirjal na grad prežun Zlebor in povedal, da se po grdi poti s Kravjeka proti Svetemu Duhu in Višnji gori zamudno vicajo tuji tovorniki, ki jih je bil že dopoldne spazil ob Krki.

Majnhalm in Henrik sta skočila med hlapce in tlačane na dvorišču in jih brž zbrala v dve krdeli.

»Brez potrebe ubijati to pot nikar!« je Majnhalm učil oborožene hlapce. »Kupce in njih spremstvo skušajte z nenadnim in spretnim napadom le prepoditi!«

Hlapcem se je ukaz zdel nenavaden in čuden. Dobili pa so ga, ker se je Majnhalm vendarle nekoliko bal še večje zamere pri sestri in sosedih, zlasti pa pri Urhu Ljubljanskem.

Tudi Henrik je nenavadno poučeval mlade tlačane, ki so že ves dan čakali na dvorišču.

»Neki kupci, ki nam niso plačali cestnega davka, se bližajo. Ustavili jih bomo in si davščino vzeli sami. Vam ni treba drugega ko poloviti splašene tovorne konje in jih privesti semkaj. Če bi se katerega konja še držal vodič ali kdo drugi, ga sklatite z grčevko, da vas on sam ne trči s čim.«

Krdeli sta potlej tiho spolzeli z gradu in presopihali Peščenjek. Ko se je do dobra zmračilo, sta tam, kjer Peščenjek prehaja v Stehan, obakraj obstopili cesto in se pripravili.

V dolini globoko pod Peščenjekom je Ljubin že s prvim mrakom stal ob kresni grmadi in se oziral v skisano nebo. V eni roki je držal kresilo, v drugi pa kresilno gobo in pest prav suhe trave.

Z njim je bila vsa vas, nihče ni ostal doma; še psi so se gospodarjem dobrikali ob nogah in mahljali z repi.

Ljubin se je ozrl po sosedih. Vsi so utihnili. Potlej je pogledal v sončno stran in prav počasi in razločno govoril nekam v prazno:

»O Bog, ki sonce, luč in ogenj si neba, — zmagal zimo si smrt in temò . . . Zato naj po šegi stari, o Svetovit sveta, ti roke moje zdrave zdaj kres zažgó . . .!«

Kresnil je z rokama, iskre so odskočile, roka je zavihtela nagel krog; trava se je zakadila, a roka jo je brž poteknila v suho brst grmade, plamen je švignil, kres je zagorel.

Mladi in stari so zavpili in se zameknili v kres, ki se je razžarel v visok plamen, in gledali, ali gre dim visoko in na daleč.

»Visoko, visoko sega svit!« je možanec pohvalil kres.

»Da, nakvišku gre močno; nobena čarovnica, ki nocoj leti na Kum, ne bo mogla zlih čarov spustiti na naše polje!« se je veselil drugi.

»Glej, glej, kako lepo se tudi dim nese po vsej dolini!« se je razveselil Ljubin.

»Čast Bogu, ne bo je toče pri nas do leta osorej!« je sosed po dimu veroval.

Šestero kresnic je stalo ob kresu. Vsaka je na glavi imela venec iz poljskih rož, na roki pa pletenico s kresnimi darovi, ki so jih danes nabrale po vasi.

»No, sestrice kresničice . . .!« jim je Ljubin pokimal.

Kresnice so si snele venec z glave in ga vrgle v plamen, govoreč:

»O Bog, ki si sonce —!«

»O Bog, ki si luč —!«

»O Bog, ki si ogenj —!«

Vsa vas je zapela kratko pesem o kresu.

»In kaj skrivate v pletenicah?« jim je Ljubin pomagal.

»Kdor darú ne dá za kres, zveličan ne bo res!« so dejale in postavile na tla pletenice z jajci, kruhom in sirom.

Dve kresnici sta delili darove, štiri pa so pele kresne pesmi, katerih vsaka se je končala:

»Nocoj bomo malo spale,
bomo polje varovale.«

Čez čas so vse odšle po bližnjih njivah in jim pele pesmi o soncu in luči.

Grmada se je nižala, kres je dogoreval.

Zdaj so se uvrstili možje in po vrsti skočili čez kres, da bi se očistili bolezenskih kali in da bi spoznali bodočnost do leta osorej.

»Visoko si skočil in daleč,« je Ljubin pohvalil Vitogoja. »Dobro ti bo plenjala všenica in lan ti bo gost in visok.«

»In srečno boš živel do leta osorej,« je še drugi prerokoval. Ko so že vsi skočili čez ogenj, je prhnil čezenj tudi Ljubin sam. Skočil je najviše in najdlje. Vsi so ga hvalili in mu prerokovali srečo.

»Da bi vse tako bilo —!« se mu je žena Stojana smehljala.

»In da se nič ne bi razdrlo —!« je hči Živka želela.

»Tako bodi —!« se je zahvaljeval vsem vkup.

Zdaj je Stojana pogledala Živko in vrgla v ogenj nekaj brinovih vejic, da bi od hčere pregnala vse čare in moč bésov.

»Mir za mojo hčer!« je rotila, ko je v ogenj metala tiste vejice. »Bési, vstran od te kresne grmade, bežite v črne prepade!«

»Mir za hčer!« je tudi Ljubin rotil in glogovega trnja metal v ogenj.

Vitogoj in žena Mala sta takisto rotila zle duhove in za Hotimira na ogenj metala brinovih in glogovih vej.

Vsakdo je še vrgel v ogenj nekaj ivanjskih rož in bezgovega cvetja, potlej pa z drugimi stopil v vrsto in zaplesal okoli kresa stari ljudski ples.

Medtem ko se je prižigal kres, so se grajski pod Stehanom razdelili in poskrili obakraj ceste.

Noč je bila bolj in bolj oblačna in temna, človek za komolec daleč ni videl predse.

Majnhalm in Henrik sta z oboroženci nastavljala uho, ali se tovorniki že bližajo.

Tlačanski mladeniči so gledali po dolini in hribju in šteli kresove, ugibajoč, katera vas kuri tega, katera pa je zažgala onega.

Hotimir je strmel v Dedni dol, oči, polne otožnosti, so držale domači kres, srce je iskalo nevesto Živko in jo ljubilo.

»Oh, če bi bil bogat!« je vzdihoval. »Odkupil bi Živko in sebe, svoje in njene starše in bi se z njo vzela brez skrbi in bi bila samosvoja . . .«

Pa tlačanski človek res nima sreče! Kaj ti ni vendar to pomlad na dan pred svetim Jurijem po skalovju na Peščenjeku in drugod iskal bele, redke bele kače, da bi jo ujel in skuhal v mleku? Tisto zavrelico bi bil potlej izpil na teščè in bi bil dobil tak pogled, da bi videl vse zaklade v zemlji. Pa bele kače nalašč ni bilo, še martinčka ni videl nobenega.

Ves potrt je vzdihnil in z očmi spet obstal na domačem kresu, ki je že zažarel na vso moč.

»Vsi so tam, le jaz se moram obešati po tej goščì!« se je vznejevoljil. »Zakaj neki? Za koga? Še iztaknem lehko katero! In če bom prišel zdrav domov, mi bo grad po svoje povrnil to, sam bogve kako!«

Po možganih mu je švignila misel na ženitev in na pravico, ki si jo grad sme vzeti ob taki priliki.

»Nak! Nak in nak!« je zadrhtel od togote. »Ljubi Bog, odpusti mi, ali jaz ga bom ubil, kdor se bo priteknil Živke!«

In kar nenadoma se je spomnil Trlepa, kako je strahoval mogočnega Hartvika. Prizor na grajski poti je bil pred njim in mu ponujal čisto nov in hud sklep.

Še bi bil sanjaril, pa se je prav tačas s podnožja hriba zaslišalo konjsko prhanje in hrzanje in je grajski prežun pritekel na vso sapo in pridušeno oznanjal:

»Gredo! Že gredo!«

Krištof Planina in njegovi tovorniki so se torej bolj in bolj bližali. Pot po zadnjem počitku jim je bila hudo nespešna, dež jih je zadrževal in mrak jih je lovil, predolgo so počivali ob Krki. Krištof Planina se je kesal, da ni slušal Budislava in šel po dolini. Zdaj bi bil že v Ljubljani, se je motil. Tovorna živina, trudna kakor je bila, je postajala na strmi poti in se oddihovala. Tudi vodiči so se domotožno ozirali po kresovih.

Budislavu so se oči spoprijele z najbolj daljnim kresom, ki ga je videl v smeri, odkoder je prišel, in duh mu je bil ves doma. Zdaj se je vdrugič zares pokesal, da je šel zdoma.

Pa Krištof Planina ni trpel nobenega postajanja, češ, Višnjanom smo jo sicer srečno unesli, ali dlje ko se jim umekneš, bolje je zate in za vse.

Tako so tovorniki brez počivanja zuzali po nezložnem klancu in v taki temi, da so pot bolj čutili pod seboj, kakor jo videli.

Napada se niso več bali, češ, tam, kjer kujejo zle namere, luči in kresov ne prižigajo. Brezskrbno so kobalili navkreber po klancu in le to mislili, kje bodo nocoj prenočevali. Saj trudni so že bili in naveličani.

»Najbrž vrh Laniščc, odkoder ni več daleč do Ljubljane,« je vsevedoče trdil hlapec, ki je iz pripovedovanja vedel za to obcestno postajo.

Tudi Krištofu Planini se je boječnost že polegla in kmalu se je zatopil v kupčijske misli.

Kar ti je v hosti nekaj poknilo, konj pod njim je strahóma odskočil in jezdeca skoraj vrgel podse, gošča obakraj ceste je završala, iz nje so z velikim hrupom bušili siloviti ljudje.

»Bežite ali pa umrite!« so zavpili v en glas in se z nastavljeno sulico ali z vzdignjenim čekanom zadrevili v tovornike.

»Udari! Udari!« je Krištof Planina hripavo vpil in z rapirjem dregal predse v temo.

Tovorni konji so se splašili po cesti naprej in nazaj in so razpehali sprednjo in zadnjo oboroženo četico, ki se je skoraj brez boja razbežala; vodiči so se že prej potulili v goščo. Ob gospodarju sta ostala le Budislav in Mihael.

Mihael se je z dolgim čekanom besno bil, Budislav se ni ogrel, lepo preudarno je prestrezal udarce in jih vračal.

Kar ti je Krištof Planina boleče zaječal in omahnil s konja, prav tedaj se je zgrudil tudi Mihael.

Budislav se je urno pomeknil v goščo, češ, za boj se nisem pogodil.

»V tujini sem, samo eno kožo imam, pa še to nástavljam, da mi jo kdo razpara!« se je v tretjič pokesal.

Med napadavci, ki so tekali po cesti in lovili tovorne konje ali pa pretikali hosto, je nenadoma nekdo zamolklo zarenčal in pal.

Hotimir je skrivaj že ves večer rinil v bližino prežuna Zlebora. Dopoldanske žalitve mu še ni odpustil ne za Živko ne zase. Spominjal se je, kako je Trlep znal Hartviku plačati žalitev, in je bil še bolj gorak trobastemu prežunu. V zadnjem bojnem razburjenju se mu je približal in ga z opaljeno grčevko otrnil po glavi. Udarec je bil hud, da bi mu bil zdrobil betico, pa je pal prenapóšev, bližnja drevesna veja ga je nekoliko prestregla in oslabila.

»Le stoj, drugič bom bolj pazil!« je siknil in se zmuzal proč. »Na postelji ne boš stegoval petá, ti že ne!«

Vrh Peščenjeka je bilo spet vse tiho, kakor da se ne bi bilo nič zgodilo.

Po gošči je vendarle nekaj šumotalo. Ali je lačna zver, ali je hudoben človek, ki mu grdobij za danes še ni zadosti? Kar se razgrnejo veje, na cesto stopi velika, močna ženska in se ozre. Oči je morala biti dobrih, precej se je namerila h Krištofu Planini in Mihaelu in počenila ob njima.

»Tujca sta, najbrž hudo ranjena, pa živa še,« je mrmrala. »Ali je še kdo kje?«

Hitro je pregledala vzdolž ceste, pa ni bilo nič. Preteknila je še goščo in našla nezavednega Zlebora.

Silna ženska ga je pobrala kakor negodnega otroka in ga položila kraj ceste.

»Tu naj te najdejo, če jim je kaj zate, seme malopridno!« je dejala in se vrnila h Krištofu in Mihaelu in ju še enkrat obtipala za ranami.

Krištof je imel prebodeno ramo, zrušil pa ga je trd udarec po glavi.

»Hudo si jo dobil, pa izlizal se že boš, če me boš slušal,« mu je tiho govorila kakor mati bolnemu otroku.

Mihaela je izpodnesel čekan, ki ga je na glavi kljunil bolj ploskoma ko z ostrino in ga omamil in precej ranil.

Ko ga je ženska obračala in obtipavala, je vzdihnil in se osvestil.

»Kaj je?« je dejal, kakor bi ga bila zbudila iz spanja.

»Mislim, da ne bo hudega,« mu je nasmehoma odgovorila, kakor bi jo bil vprašal po tem.

Oprl se je na komolec in se zavedel.

»Kje so tovorniki?« je vprašal. »In kje gospodar?«

Bolečina na glavi je bila vendarle prehuda: omahnil je na pleča in zamižal.

»Tako ne bo nič!« je ženska odločno rekla. »Poskusi vstati!«

Bil je kakor otrok. Bolelo ga je, pa slušal je in napel vse moči, da bi zuznil kvišku.

Ženska ga je podprla in postavila na noge.

»Stoj!« je rekla. »Ne omahuj mi, če ne, te pustim zverem, boš videl!«

»Bog te je dal — kdo pa si, o ženska?«

»Rodana mi pravijo. Pa le stoj, priložnosti bo dosti, da me boš bolje spoznal.«

Bal se je vendar, vsega se je bal, ženske, njene pretnje in noči in zveri. S trdno voljo se je obdržal na nogah in videl, da se je ženska sklonila še k nekomu.

»Joj, saj to je gospodar!« je vzdihnil, ko so ga oči bolj ugenile, ko spoznale.

»Ti in tale pojdeta z menoj,« je ženska dejala. »Dom mi je prav blizu v hosti. Glej, da boš dobro hodil, tegale bom pa nesla, ni drugače.«

»Še vzdigneš ga ne, nikar da bi ga nesla!« je dvomil.

Najprej je pobrala Krištofov rapir, ki je ležal blizu ranjenca, in ga dala Mihaelu:

»Ná, opiraj se ob tole! Še prej pa vsaj toliko pripazi, da mi dedec ne omahne po strani, ko si ga vzamem cucoramo.«

Ženska se je pripognila in oprezno dvignila nezavednega ranjenca, ki je bil ves mehak in težak.

Zlezla je podenj in ga že imela cucoramo.

»O ti galijot babji —!« se je ranjeni sluga začudil.

»Zdaj pa kar za menoj!« mu je velela in tako pripogniv nesla ranjenca, da ji je na hrbtu bolj ležal ko sedel. Hosta je vzela vse tri.

Pod Peščenjekom so tlačanski mladeniči zbrali natovorjene konje, kolikor se jih ni razteplo v temo in Bog ve kam. Ko je bilo tam gori vsega konec, sta tudi Majnhalm in Henrik z vsemi drugimi prišla tja dol.

Henrik in oskrbnik Hartvik sta bila ranjena, pa ne močno, en hlapec je bil ubit, Zlebora in Hotimira ni bilo odnikoder. Majnhalm je trdo gledal.

»Pojdite in preteknite vso goščo tam okoli, da ju najdete!« je ukazal nekaterim hlapcem. »In glejte obenem, ali se ni še kateri tovorni konj kam zateknil!« jim je naročil in z vsemi drugimi odšel na grad.

Hlapci so našli omedlelega Zlebora, po Hotimiru pa ni bilo ne sledu ne tiru.

Hotimir jo je ves čas tistega »boja« tako utegoval, da ni komu prišel med pesti in da je naposled le spodrecal Zlebora. Potlej jo je na splav ucvrl v dolino.

Kres je v Dednem dolu še gorel.

Malo pred njim je v isto smer hitel tudi Budislav in si izbral kres na križpotju v Dednem dolu.

»Do ljudi moram, da mi jutri pomagajo odtod,« je vedel in prišel h kresu.

»Srečen, vesel vam bodi kres tudi leto osorej in vselej!« je pozdravil, ko je iz teme stopil v svit ognja in se je ples okoli kresa za trenotek ustavil.

»Pozlatila se ti usta!« se je Ljubin zahvalil in vprašal: »Kdo si? Iz teh krajev nisi.«

Budislav je naglo povedal, kdo in odkod je, zakaj je tu in kaj bi rad.

»Najprej te bo treba skriti,« je Vitogoj menil. »Če te grajski izvohajo, ne boš tako kmalu spet videl Krke ali pa nikoli več!«

Te misli so bili vsi in prikupni mladenič se je smilil vsem.

»Kar z nami pojdeš, pa je,« je Ljubin dejal. »Nihče te ne bo našel, tako te bomo skrili.«

Žitovit, odrasli sin svobodnjaka Gorazda, je ves čas molčal in opazoval Budislava; zdaj je rekel: »Stojte, poslušajte še mene! Če pojde z vami, bo gradu preveč na nosu, preblizu ste mu. Z menoj naj gre, v hiši mojega očeta je varen, pa če se ves grad postavi na glavo.«

Tako je moško dejal in smehljaje se segel Budislavu v roko.

»Če ti je prav, kar pojdiva,« ga je povabil. »Najbolje bi bilo.«

»Saj res!« je Ljubin pritegnil.

Medtem se je tudi Hotimir pritihotapil v bližino kresa in videl Budislava, ki ga seveda ni poznal.

»Najbrž je ubežnik, kdo izmed tovornikov,« je mislil in se ni upal dalje. Sram ga je bilo, da bi se ob kresu pozdravil s človekom, ki bi ga bil še prav pred kratkim smel potolči.

Le od daleč je gledal Živko, svoje in njene starše in sosede in poslušal mladenke kresnice, ki so hodile ob bližnjih njivah in prepevale kresne pesmi.

»Nič, na grad pojdem!« se je naposled odločil. »Nemara, da bi me jutri iskali, če so me nocoj pogrešili.«

In je šel. Ko je prišel gor, so hlapci baš prinesli Zlebora. Hudo se je prestrašil.

»Preveč sem ga, ubil sem ga!« ga je žgalo v prsih, da bi bil prav lehko tulil.

Ko so mu povedali, da se že zaveda, je šele šel domov in se skoraj kesal, da ga ni huje ranil.

»Škoda, dvakrat bi bil moral pritisniti! Imel sem ga pod pestjo, pa sem ga vendarle premalo zmehčal! Jutri že lehko spet neslanari.«

Kres je ugašal.

Moški so si iz njega vzeli po en ugasel ogorek. Doma ga je treba vtekniti strehi v kap, da se do leta osorej odžene pogubni pogor.

Ženske so pobrale šopke ivanjskih rož in liste habata. Tudi vse to se mora zatekniti v streho, da bési, uroki in kostne bolezni ne pridejo do ljudi in do živine.

»Če sta kresni ogorek in ivanjska roža v strehi, ne trešči vanjo,« jih je opominjal Ljubin.

Živka je ves večer močno pogrešala Hotimira. Do zadnjega je upala, da bo vendarle pritekel odkod. Prav potrta je z drugimi šla domov. Današnji dan je bil zanjo nesrečen in otožen. Grajski Zlebor in tista strašna nevestina dolžnost do gosposke sta ji ga onečedila in čisto priskrunila. V otožnosti je bila skoraj že obupala, da bo kedaj žena Hotimiru.

»Pa Bog vedi —?« ji je mlado srce spet začelo upati, ko ji je bilo najhuje. »Nemara, da oče in mati pravijo prav, češ, naj se nikar nič ne bojim. — Kaj, ko bi mi ga čari nocojšnjega skrivnostnega večera hoteli pokazati?« se je spomnila že napol vesela.

S seboj je imela češuljo bezgovega cvetja in venec iz ivanjskih rož.

Ko so prišli do potoka Višenjce, je otresala bezgovo češuljo in šepetala stari zagovor:

»Bèz bezá, daj možá — le mladá, ne starà!«

Ob zadnji besedi je v vodo vrgla venec ivanjskih rož, da bi ji voda pokazala namenjenega moža.

Pa ji ga ni, voda že ne.

Hotimir sam jim je prišel naproti, ker se je že vrnil z gradu in ni nikogar dobil doma. Vsi so se ga močno razveselili. Živka bi bila najrajši skočila v njegove roke, pa se ji je zdelo nespodobno za nevesto in pregrešno na sveti kresni večer.

Hotimir je seveda moral praviti, kje je bil in kako je bilo. Da so jo to pot nekoliko skupili tudi ti grajski mogočniki in da je ranjen zvitorepi Zlebor, je tudi povedal.

Vitogoj je s Hotimirom nalašč malo zaostal in ga tiho vprašal:

»Kdo ga je?«

»Koga?« se je Hotimir delal.

»Saj veš,« je šepetal oče, stal tikoma ob njem in ga vprašujoče gledal.

»Jaz,« se je Hotimir naposled očetu spovedal.

»Prav!« je oče rekel in stopil naprej. »Z odločnim in močnim je pravica.«

»Vem, oče.«

»Z modrim tudi in s previdnim; vedi še to!«

»Kaj sem se prenaglil, oče?«

»Bolj miren bi jaz bil, če bi vedel, da je Zlebor zdrav.«

Očetna skrb ga je nekoliko spekla, vendar je še dalje zaupal in povedal, kakov možak zna Trlep biti.

»Ker je svobodnjak!« je oče vedel. »Če bi bil tlačan, kakor smo mi, bi se bil molče in ponižno stisnil v robidovje.«

»Pa tudi na gradu nemara zmore dosti,« je Hotimir držal svojo misel. »Če bi se v grajske zakadil on, bi ob moji ženitvi utegnili odnehati s tisto pravico.«

»Ne poznaš še gradu!« je Vitogoj vzdihnil. »Vendar nikar ne obupaj!« ga je tolažil. »Potrpi, ne sili se preveč, vse se lehko še lepo razmota.«

»Vest mi veli, da bi vendarle stopil do Trlepa,« je Hotimir šepetal, »saj se ne ve, morda bi mi svetoval kaj, da bi mi bilo v prid.«

»Pojdi, kar pojdi! Trlep je ubrisane glave.«

Pod klancem pred vasjo sta došla druge in obmolknila. Trlepova možatost je s Hotimirom šla na posteljo, ga vso noč dramila in vrgla pokonci, ko se še zdanilo ni dobro, da je brž obrzdal konja in zdirjal proti Gabru.

Dobro jutro se je na vse lice smehljalo zeleni krajini, ki je v megleni soparici puhtela iz moče včerajnjega in ponočnega dežja. A Hotimiru ni vzelo oblaka z lica. Bolj ko se je bližal Gabru, večja mu je bila skrb, kaj bo rekel Trlep.

Kjer se danes sonči prijazna vasica Mali Gaber, je bila tačas še tiha samija, le ponosni Trlep je živel tam in vladal širni svoji lastniji, ki je obsegala skoraj vse današnje malogabrovsko polje.

Kakor majhna trdnjava utrjena Trlepovina je pogumno gledala tja dol ob Témenici in semkaj na Cesto in na Klanec, na dvoje ubogih naselij.

»Očeta ni doma,« je Trlepova hči Ljuba povedala Hotimiru. »Počakaj, saj pridejo kmalu.«

»Kam so pa šli?« je nestrpno mencal.

»Na Cesto k Repniku. Prijeli ga bodo, ker je na kresni večer grdo pretepel hlapca.«

»Pretepel? Zakaj?«

»Nekdo je hlapcu natrobil, da Višenjski mislijo Repnika preseliti v Stično. Hlapec je verjel in Repniku povedal, češ, da mu ne bo več delal, če je Repnik sam hlapec.«

»Kako? Saj je Repnik že star praznik.«

Praznik je v tistih časih bil kmet polsvobodnjak, ki mu ni bilo opravljati vse tlake in ki ga gosposka ni smela nikamor seliti.

»Oče mu bodo že znali povedati, kar mu gre!« se je Ljuba smehljala.

»Verjamem. In še katero bo skupil Repnik sam.«

»Če jim bo kaj jezljal, prav mogoče.«

Tako sta se menila in gledala.

Ljuba je bila bolj majhna, pa široka in zajetna. Še mladi obraz ji ni bil lep, malo preoglat je bil, zato so pa oči bile lepe ko potočnice in glas sladak ko pesem.

»Sedi!« mu je pokazala klop, ki je stala sredi gradišča. Spomnila se je, da preveč govori s tlačanskim mladeničem. A gost je vendarle in postreči mu je treba. Stekla je v hišo in prinesla kruha in medice.

»Zakaj ne sedeš?« se je ujezila, ko je videla, da strmi proti Cesti, odkoder se bo oče vračal. »Ali hočeš, da te privežem na klop?«

»Osata pa si, osata!« se ji je nasmehnil in sêl. »Ali ti je Témenica na kresni večer pokazala moža? Hudih moči in trdnih pesti bo moral biti, bi dejal.«

Ljuba je molčala. Čez čas je vprašala:

»Kaj pa Gorazdov Žitovit? Ali je lepo kresoval?«

Že je zinil, da bi malo podražil tole Ljubo, pa je zunaj konj zapeketal in prhnil na dvorišče. Trlep se je vrnil.

Hotimir je silnemu gospodarju strahóma razodel, kaj ga tišči.

»In kaj bi rad zdaj?« je Trlep vprašal, ko je slišal njegove skrbi in težave.

»Da bi mi malo pomagali.«

»Rad, prav rad; in še prav posebno rad zato, ker je grajskim nakljub! Ali kako? Anti veš, da grad ne odneha tako brž.«

»Saj sem vam pravil, da sem videl, kako ste ukrivili grajskega človeka. In zdaj vas vprašam: Kako naj storim to tudi jaz?«

»Prelehka se ti zdi taka stvar.« se je smehljal Trlep, ki mu je sicer bilo všeč, da ga Hotimir tako občuduje zaradi tistega dogodka na grajski poti.

»Če bi bili z menoj vi, se ne bi bal živega bésa ne!« je veroval. »Pobila bi vse grajske, pa bi bil mir za zmerom «

»Beži, beži!« se je Trlep skoraj ustrašil hudega mladeniča. »Ubijal bi, ko ti nihče še storil nič ni!«

»A vse najhuje mi storiti hočejo!« je Hotimir zaihtel od togote.

»To veš šele od včeraj, pa si že kakor voda in bi ubijal kakor Oger!« ga je Trlep tresel za ramo. »Potrpi, počakaj, nič se ne ve, kako se bo še obrnilo!«

Trlep se je bal, da se vroči mladenič ne bi kako zaletel. Ugibal je, kaj bi bilo najpravše; naposled se je spomnil.

»Veš kaj?« je dejal. »Šentvidski župnik je hud lovec in večkrat lovi z Višenjskimi. Vem, da ga vidijo radi; njegova beseda, bi dejal, precej zaleže pri njih. Kaj, ko bi stopil do župnika in ga prosil pomoči?«

»Ne vem; tako zagoveden gospod je,« se je Hotimir bal.

»Naj bo, kaj zato! Dober človek pa je, čeprav rad zarohni.«

»Saj to je,« je Hotimir priznal. »Bojim se, da bi mu tudi jaz ne ostal dolžan nobene, če bi kaj skakal vame.«

»O ti smrkavec!« je Trlepa pogrelo. »Kaj bi si upal? Sicer pa le poskusi, pa ti jih bo nametal, da ne boš tako kmalu spet dober za ženitev!«

Zdaj se je Hotimir še bolj bal župnika; a Trlep ga je miril in učil: »Pomni, da gre za tvojo srečo, pojdi lepo do njega in mu povedi vse, kakor si meni. Ne bo ti žal, boš videl.«

VI.

V gradišču vrh Laniščč je snoči že vse spalo, samo straža je bedela; spali so že tudi tisti, ki se jim je vino smililo, da bi ostalo za drugi dan.

Beli menihi pa so vstali sredi noči, že ob treh zjutraj, da bi opravili skupne redovne molitve.

Patra Herand in Konrad sta prišla v opatovo sobo. Najprej so se vsi trije zameknili v pobožno premišljevanje, potlej so odmolili angelsko češčenje in očitno spoved in zapeli pesem hvalnico.

Zdaj je opat začel moliti sam, oba meniha sta tiho izgovarjala za njim. Molil je: da bi nas Bog v vsem dejanju in nehanju obvaroval zunanjih in notranjih sovražnikov; — da nam jezik ne bi govoril žaljive ali sovražne besede; — da bi nam Bog s plaščem ljubezni zagrnil oko, ogledalo naše duše; — da nam v srce ne bi prišla ničemurnost in greh, marveč da bi ostalo čisto v božji ljubezni in v božjem miru; — da bi bili zmerni v jedi in pijači; — da bi šla mimo nas grešna čutnost in napuh in da bi, ko spet umrje dan, s čisto vestjo hvalili in slavili Boga. —

Somrak se je to noč, kakor po čudežu, zgodaj predramil iz pijanosti in je ves čas poslušal in vse razumel.

Tiho je vstal in poniglavil pod meniškimi okni. Pobožne molitve belih patrov so ga bolj in bolj dramile iz nekega dolgega in hudega sna. Za srce ga je držalo čisto novo, sveto čustvo; misel, ki ga je prinesla, je kopala podse, se vsadila in rasla, rasla ...

»O Somrak, kako je s teboj?« ga je iskala. »Kam, o, kam te vodi pot?«

Somrak je obrnil pogled vase in mu je bilo hudo, da je bil v oči ves rosan.

Menihi so prišli na plan in opat Vincencij mu je velel: »Dalje pojdemo, da bomo potovali po hladnem. Še prej pa skliči semkaj svoje in moje ljudi!«

Ko so prišli vsi, jih je opat ogovoril:

»Maše tukaj ne moremo opraviti. A danes je sobota, in sobota je Materi božji posvečen dan. Mi popotni smo srečni, ker se je primerilo, da prav na Marijin dan pridemo tja, kamor nas kliče Gospod. — Preden pojdemo odtod, zberite duha in z nami počastite Marijo!«

Menihi so pokleknili, Somrak tudi, le suličarji in hlapci so se podsmešno gledali in so uporno stali, opat pa je molil v čast Matere božje čudovito lepe molitve, ki jih suličarji in hlapci niso slišali še nikoli.

In zmerom bolj so jih genile in mečile, da se je zdaj temu, zdaj drugemu odkrhnil dolg vzdihljaj.

Neki spomin ali kaj je omajal trde možake, lice se jim je ublažilo, pogled zresnil in pobesil, vsa upornost se je podala ob gorečih hvalnicah. Drug za drugim so pokleknili, naposled so klečali že vsi, ko je opat goreče še dalje molil:

»Glej, naša ljuba Gospa presvetega srca, sužnji smo bili zlega duha; a za posihmal se ti izročamo v varstvo. Ne zavrzi nas, o Kraljica nebeška, upanje si naše, ozdravi našo grešno dušo! O presladka Devica, usmili se nas, usliši nas!«

Bojev, greha in grdobij navajeni suličarji in hlapci so klečali na obeh kolenih, lezli vase, bledeli in rdeli, tako jih je s seboj jemala pobožna molitev. In nobeden se ni upal dvigniti oči, vsem so po zaraslem licu drsele vroče solze, zakaj še nikoli niso slišali takih tolažilnih in pobožnih besedi.

Opat Vincencij je videl solze, bil jih je neskončno vesel in je vedel, da jih prestreza angel božji in nosi

pred nebeško Kraljico. Vstal je, dvignil roko za blagoslov in potlej dejal: »In zdaj na pot v službo Device Marije!«

Kar ti je Somraka zmoglo. Dvignil se je in iztežka pokleknil pred opata.

»Sveti mož, spovejte me, pomagajte mi, dvajset let že nisem bil pri spovedi!«

Opatu ni bilo mar zamude, veselil se je umehčanega grešnika in šel z njim v sobo.

Pater Herand je ostro gledal po možeh in molčal. Pater Konrad se je smehljal, čisto je pozabil, da gre v divjo »puščo«.

»Nič napačni ljudje ne živijo tu, to že vidim,« je tiho govoril patru Herandu. »Lepo se bo dalo živeti z njimi.«

A pater Herand je revsknil: »Če se je omečil prvi med njimi, zakaj se drugi ne?!«

Pater Konrad se je kar dalje smehljal in pomagal ob pripravah za potovanje.

»Nak, napačni ljudje so, trdo jih bo treba prijeti!« je pater Herand godrnjal in tiščal za patrom Konradom, kakor ta včeraj za njim. »Zakaj se ne omečijo in spokorijo — zakaj ne?«

»Saj veš, po volji sámi spokoritve ni; tudi milosti je treba. Ko bodo godni zanjo, boš vesel tudi teh.«

Pater Herand je molčal dolgo dolgo. Ko je hotel nekaj reči, je opat prišel s Somrakom in vsa četa se je zvrstila iz gradišča in raztegnila po cesti proti Višnji gori.

Sonce je že gledalo izza hoste, nebo je bilo čisto jasno, prav lep, a vroč dan se je obetal.

Snočnji dež je izpral cesto, da je bila brez prahu. Iz hoste je vel mladoven zrak, pljuča potnikov so ga globoko zajemala, konji so veselo prhali vanj.

»Prav prijetno pot bomo imeli,« je že čisto dobrovoljni pater Konrad momljal.

»Kako daleč je še do Višnje gore?« je opat vprašal Somraka, ki je jahal blizu njega.

»Če se ne bomo kaj mudili, dve uri.«

Pa nekaj zamude je bilo kmalu.

Že izza prvega ovinka jim je nasproti hitel tuj človek, po mestno oblečen, a peš in ves prepadel.

»Stojte, nikar dalje!« jim je vpil že od daleč.

Vse se je ustavilo, opat je mirno vprašal:

»Kdo si? Kaj je?«

»Trgovec Štefan Blagajne sem iz Trsta,« je brž povedal in kaj se je snoči nad Peščenjekom primerilo tovornikom Krištofa Planine.

»Kdo pa, mislite, da vas je?« je opat spoštljivo in sočutno vprašal ubežnega Tržačana.

»Višenjski.«

»Višenjski gospodje?« se je opat ustrašil in ozrl po Somraku. Somrak je gledal v tla in molčal.

»Če so bili res Višenjski,« je opat rekel Štefanu Blagajnetu, »se kar lepo obrnite vi in pojdite z nami. Vse, kar so vzeli, vam morajo vrniti in vso škodo poravnati!«

»Tujec ste, to se vidi!« se je Štefan Blagajne bridko nasmehnil. »Višenjskih ne poznate. Nikogar se ne bojijo in kar primejo, nikoli več ne spustijo.«

»Ampak posihmal bo drugače!« se pater Herand ni mogel več premagati, taka sveta jeza ga je kuhala že ves čas. »Kar z nami, pa boste videli!«

»Hvala, res mi ne kaže!« je Štefan Blagajne odkimal. »Ne bi rad spoznal tudi njihovih ječ. Do svoje pravice bom pa skušal priti. Zdajle pojdem naravnost do Urha Ljubljanskega.«

Somrak je že hotel reči, da Urh Ljubljanski prav zdaj biva na Kravjeku, pa se je premislil, češ, tudi meni ne kaže biti glasan.

Beli menihi so s spremstvom šli dalje in nič več se jim jutro ni zdelo lepo; neka skrb, neka bojazen jim je kalila pogled.

Čez čas se je opat obrnil v Somraka in vprašal: »Ali so bili res Višenjski?«

Somraku se je zdelo, da bi manj grešil, če bi izpričal resnico, kakor če bi varal bele menihe. Po kratkem preudarku je kar povedal, kako so mu naročili, naj vrh Laniščč zadrži menihe in zakaj.

»Hm,« je opat vzdihnil in obmolčal.

Šli so že skozi Stehan. Prijeten hlad je dihal iz stare hoste, ki je temnela obakraj ceste.

Prednji konji so nenadoma začeli striči z ušesi. Jezdeci so se ozirali po vzroku, ki plaši neumne konje;

pa se je kmalu izkazalo, kaj je bilo. Gošča se je razgrnila, na cesto je stopila Rodana in obstala. Trenotek, dva je začudeno in skoraj strahóma gledala bele menihe in njih spremstvo, potlej pa se je urno pomeknila nazaj v goščo.

»O Rodana!« je podsmešno zavpil višenjski suličar. »Kaj se bojiš, ka-li?«

Opat se je ozrl po Somraku in vprašal:

»Kdo je ta ženska? Zakaj se umika tako boječe?«

»Ta —? Pa boječa —?« se je Somrak nasmehnil. »Nas vseh se ne boji, taka je!«

»Da, dosti je je,« je opat pokimal. »A kdo je?«

»Kdo? Vešča, prava vešča, vsakdo se je boji, čeprav nikomur ne stori nič žalega. Tamle v hosti živi in išče zdravilnih zeli.«

»In zdravi ljudi?« je brž popàl pater Konrad.

»Ljudi in živino tudi. Od vseh strani hodijo k njej. Dosti zna, posebno za rane je dobra.«

»Z njo se moram pa prav kmalu seznaniti,« se je zdravnik pater Konrad veselo privzdignil v sedlu. »Nemara bi res utegnila poznati zdravilnih zeli, ki rastejo po teh krajih.«

»Nikar, čudna ženska je, odkar so ji moža ubili ob nekem cestnem metežu.«

»In je zdaj sama?« je opat, zanimajoč se za vse, vprašal in pobožal konja, ki se še ni prav pomiril.

»O ne!« je Somrak odkimal. »Pri sebi ima sedem sinov, strahotno močnih velikanov.«

Iz drevja se je pokazal sivi stolp vrh strmega griča.

»Višnja gora,« je Somrak dejal in mignil tjakaj.

Opat se je spogledal z obema patroma in vsi trije so zdirjali nekoliko naprej.

»Tu torej bivajo ustanovitelji našega bodočega samostana?« je opat dejal. »Kaj menita, kako bi z njimi po vsem, kar smo slišali davi in pravkar?«

Pater Herand se je od razburjenja kar zravnal v stremenih in trdo rekel: »S pocestnimi razbojniki nič! Potujmo kar dalje, pa je!«

»Grešnik, ki potrebuje spokoritve, mi je bližji kakor pravični, ki se mu ni bati sodbe,« je pater Konrad mirno povedal. »Mislim, da bi bilo zelo prav, če bi se lotili njih prvih.«

»Da, mednje pojdemo precej zdajle!« je opat pokimal, pridržal konja in poklical Somraka.

»Pošlji na grad človeka, da gospodom naznani naš prihod!«

Somrak je storil po ukazu.

Potlej so kmalu prišli do višenjskih koč, odkoder je pot šla na grad.

Prav tačas pa je z gradu prihitel stari grajski strežnik in povedal, da so gospodje odšli na lov in da se danes ne bodo vrnili.

»Spremi nas še do Šentvida!« je opat po kratkem molku dejal Somraku.

Pater Herand je pogledal nakvišku in olajšan vzdihnil: »Hvala Bogu! Samo z razbojniki nič!«

Opat je bil močno užaljen. Sumil je, da so se Višenjski potuhnili, ker še niso poskrili snočnjega ropa.

Višnjani sami so se začeli kazati iz koč in čuditi tujcem. Nekateri so strmeli od daleč, mnogi so pogumno pristopali in pozdravljali po stari šegi.

»Bog vas sprejmi, o sveti možje!« so govorili in se božajoče dotikali njih bele meniške halje.

Med tistimi, ki so gledali od daleč, je bila tudi Živka. Bila je malo manj ko dobre volje, saj ji je bezgovo cvetje snoči skoraj kar na klic privedlo ženina Hotimira.

In davi je bila že prav rano na polju; nastregla si je ponočne rose z všenice in si z njo omočila lice, da bi do leta osorej ostalo čisto, belo in brez peg. Z roso, ki si je je še posebej nastregla, je doma kravam in kozam orosila vime in sesce, da bi bile zdrave in močno molzne.

Nič torej ni opustila, kar se o kresu storiti mora, in je trdno upala v bližnjo srečo. In ko je zdaj gledala menihe, se je kar nenadoma spomnila, da bi bilo vendarle posebno lepo, če bi jo beli menih s Hotimirom vklenil v obsanjani zakonski jarem, ne pa zagovedni župnik v Šentvidu, ki venomer vpije po trgu, če se ne mudi kje po podružnicah globoko doli ob Savi ali Krki ali če se ne drvajsa za divjačino, in ki še govoriti prav ne zna po naše.

Opat se je Višnjanom zahvalil za pozdrav, jih priporočil varstvu Matere božje in je s svojimi šel dalje.

VII.

Iz Dednega dola je počasi prišel Gorazd, malo postal na cesti in neprijazno pogledal za menihi.

»Kakor da ne bi imeli že zadosti gospoščin!« je stresnil z glavo. »Ubogi ljudje, saj jih že grad pesti, da je joj!«

Ljubin ga je spazil in mu mignil.

Gorazd je pokimal in se napotil na grad, da bi Živki otel čistost in Hotimiru zakonsko srečo.

S strme poti se je oziral po dolini in videl pred oblakom prahu meniške, ki so se spešno bolj in bolj odmikali.

»Meniška gospoščina bi bila vendarle boljša,« se je počasi domislil. »Za tisto strašno davščino ne bi terjala nevest, za odkupnino gotovo tudi ne. In takih potov, kakor je zdajle moja, ne bi bilo treba nikomur.«

Na gradu je bilo vse navzkriž. Hlapci so na dvorišču pregledovali in urejevali snočnji plen in se tiho menili o tovarišu, ki je moral spustiti dušo in ki so ga davi pokopali na tratini pod obzidjem.

»Takih tovornikov pa še ne!«

»Da, prav neradi so se dali raztepsti.«

»Do zdaj je bilo zmerom drugače; če si vsaj malo zateptal, so ti pustili vse na mestu in zbežali. Bilo ti je samo vzeti in iti.«

»Te večne kraje po cestah sem sit!«

»Ko bi človek vsaj vedel, za kaj kradeš in se pretepaš.«

»Da, na cesti si dober, tudi skupiti smeš katero; a ko se plen deli in prodaja, te nihče ne pozna.«

»In če še pomisliš, da brez tebe plena ne bi bilo, te zgrabi.«

»Tiho — Majnhalm.«

Res, Majnhalm je prišel na dvorišče in postal, kakor bi se moral domisliti, kaj bi. Glava se mu je pobesila, hude skrbi so ga krivile. Nameril se je med hlapce, pa je spet postal in vzdihnil:

»Lepega škrata sem si snoči odklenil, če je res, da je ubegli tovornik srečal menihe!«

Pa hlapec, ki je prišel naznanit prihod menihov, se je dušal, da je vse dobro slišal, kako je ubežnik vedel za napadavce in kako je pretil z Urhom Ljubljanskim.

Tako seveda ni maral predse menihov. Utegnili bi omeniti tisto srečanje, pa bi se zamotalo prav neprijetno besedičenje z grdo zamero. In kaj bi sam z njimi, ko Henrik besni od bolečin in se Hartvik in Zlebor na postelji zvijata od zle rane, Ditrik pa je šel klečat pred svojega angela na Šumbregu?

Vse to je peklo Majnhalma, ko je vratar odprl in je na dvorišče stopil svobodnjak Gorazd.

»Kaj pa ta?« je Majnhalm zamrmral.

Gorazd mu je na hitro povedal, po kaj je prišel.

»In zakaj ti?« je nejevoljno vprašal, ker se je spomnil, da ga je včeraj tudi svobodnjak užugal.

»Ljubin me je prosil, nisem mu mogel odreči.«

»Jaz pa bom mogel!« je trdo rekel. »Zdi se mi, tlačani bi radi nekako iz navade spravili to davščino. Le povej jim, da se motijo!«

»Kajpa, taki so, no, ne vem, kako bi rekel,« se je Gorazd lizal, umikal in spet primikal. »Pa vendar, ko že govoriva, vaš rajnki oče — večna luč naj mu sveti! — te davščine ni izterjaval, češ, da je paganska in grda, nečloveška.«

»Star je mož bil, star. Žal mi je, da sem se njegovih misli oprijemal do zdaj tudi jaz. Tlačani so postali predrzni. Mislijo, da nimajo več gosposke. Hotimir je s kolom pretil mojemu služabniku, ker je ta ogovoril tisto Živko. Posihmal pa mora biti drugače! Nevestno davščino bom pobiral po stari šegi naše pravde, tlačane bom pa pritiskal, da bodo pomnili, kaj so dolžni gradu!«

»Ali ne bi gospod grof prizanesli vsaj še Živki? Saj bi dobili vsakršno odkupnino.«

»Ljubi Gorazd, ne trati časa in besedi! Baš z Živko naj se spet začne, ker je Hotimir roko dvignil zoper grajskega človeka!«

»Gospod grof —«

»Molči, da se mi ne zameriš tudi ti! Pojdi in povej, kar si slišal!«

Majnhalm se je obrnil in nameril v sobanico, kjer je Henrik pestoval pekočo rano in pil, da bi si omamil bolečino.

»Ti, Majnhalm,« je zavpil Henrik, »preklcti cunjar tržaški je moral imeti zastrupljen rapir! Rana je zmerom hujša, zagovoriti jo bo treba ali pa izžgati!«

Majnhalm mu je rano odvezal. Res, nič kaj prava se mu ni zdela. Na robovih je bila močno zardela in otekla.

»In peče, da me v peklu ne bo peklo tako!« je Henrik sikaje piskal skozi zobe.

»Po Rodano bom poslal. Vešča je, zdravilnih zeli pozna sto in sto, tudi zate jo bo imela.«

»Pošlji po hudiča, rogatega, samo da bi mi odleglo!« se je ranjenec vdajal.

Majnhalm je pokimal in šel pogledat še Hartvika in Zlebora.

Hartvika je suličar dregnil v stegno, Zlebor jo je močno dobil po glavi. Oba sta od vročice motoglavila in le iztežka spoznala gospodarja.

Poklical je starega služabnika, ki je bil za točaja, kadar so pili, in ki je zdaj stregel tudi ranjencem.

»Pojdi k vešči Rodani in ji reci, naj precej pride semkaj! Vse mora vreči iz rok in priti! Če ne, pridem ponjo jaz! Povej ji, kakove so rane, da bo vedela vzeti s seboj pravih zeli.«

Stari služabnik je neutegoma šel, da izpolni poveljnikov slabovoljnega gospodarja.

Koča vdove Rodane je bila na Peščenjeku v hosti. Lesena je bila, nevelika in vsa zakajena. Prav staro slamnato streho je že čisto preprezal mah in gnojil staroletnemu tresku, ki se je zasejal po njej. Iz veže, ki je bila tudi kuhinja, se je venomer kadilo. Nad vrati je visela konjska podkev, na vsako stran podbojev sta bila v vsej razpetini pribita velik krokar in stara sova. Ob podstrešno gredo so bili okoli in okoli privezani snopi raznoterih suhih zeli. Veža je bila do jispe vsa v policah, na njih so gosto stali lončeni piskrci, pokriti s tesnimi lesenimi pokrovčki. Police in piskrci so bili Rodanina lekarna.

Blizu koče je bila kozja staja, ograjena z visokim plotom iz močnih hlodov.

Okoli koče in staje sta hodila dva huda psa in zvesto varovala.

Rodana je davi prevezala Krištofa Planino in Mihaela. Pomagala ji je hči Jelena, osemnajst let stara, prav čedna in kakor mati močna.

Mihael je slonel v kotu prostorne sobe, obite z različnim rogovjem, in gledal na ležišču svojega gospodarja, ki je po trenotni zavesti spet trdno zaspal.

»Naj le spi!« je Rodana pokimala. »To je dobro.«

»A kako je tebi?« je Jelena vprašala Mihaela.

»Po betici mi zveni še nekoliko, drugače pa ni sile.«

»Prav je tako, le trden bodi in nas se lepo navadi,« je Rodana dejala. »Gospodar ti ne bo vstal tako kmalu. sulica ga je pičila prehudo.«

Mihael je vstal in se sklonil nad gospodarja.

Krištof Planina, ves bled v obraz in trpeč, je mižal in težko dihal.

»Saj je ne bo prebolel rane,« je tiho dejal in pogledal Rodano.

»Bo jo, bo; čeprav na kratko diha in hropi, da se kar sliši, kako sapa vanj leti!«

V tem so prigrmeli sinovi, vsi obenem. Spali so na podstrešju in so prišli k zajtrku. Bilo jih je sedem strašnih hrustov, kar groza jih je bilo pogledati.

A Rodana se je molče ozrla po njih in so obždeli. kakor bi otrpneli, tako jih je imela v strahu.

Jelena je skočila in prinesla veliko veliko skledo zavrelega mleka, podrobila vanj hlebec ovsenega kruha in razdelila pest lesenih žlic z dolgim recljem.

Velikani so lakotno cmokali in molče srebali mleko. Jelena jim ga je prilivala iz velikega piskra, a Rodana se je seznanjala z Mihaelom.

»Odkod pa si prav za prav?« ga je vprašala.

In ko ji je povedal, se je zanimala:

»Če si bil zidar, kako da si šel služit v Trst?«

»Biriči oglejskega očaka so me lovili; da sem jim unesel živo glavo, sem jo uprasnil v Trst, ki ni v očakovi oblasti.«

»Kaj si pa storil takega, da si moral bežati?«

»Ubil sem nekoga,« je po dolgem molku počasi povedal.

»Ubil —? Joj, tak si —?« se je Rodana začudila.

Velikanom je žlica zastala, vsi obenem so pogledali ubijavca.

»In še enkrat, — stokrat bi ga spet ubil!« je Mihael skoraj kriknil in škrtnil z zobmi.

Ker mu nihče ni rekel nobene več, je sam dostavil:

»Ubil mi je srečo življenja. Kaj sem hotel drugega? Maščeval sem se, samo maščeval.«

Povedal jim je preprosto zgodbo o zapeljivcu svoje neveste in da se tistega uboja ne kesa prav nič.

»Kolikor vem, nihče ne bi bil storil drugače, kakor sem jaz,« je sklenil svojo očitno spoved.

Rodana je molčala in gledala proč.

Jelena, ki se do zdaj ni nad potrebo menila zanj, ga je pogledala in se mu skoraj nasmehnila.

Velikani so položili žlico in ga začudeni gledali.

»Grd greh imaš na vesti,« je Rodana dejala naposled. »Kaj bi bilo s tvojo dušo, če bi te snoči bili potolkli do mrtvega?«

»In ubil si ga zaradi babjega zijala, ki ni bilo zvesto in ki ni imelo toliko sramežljivosti in čednosti, da bi vedelo, kaj sme, kaj ne sme!« je najstarejši velikan renčal.

»Nihče nima za nič pravice ubijati!« je mati dopolnila. »Samo ko braniš sam sebe, ga smeš prehiteti.«

»Ne kesam se, pa je!« je Mihael rekel. »Tudi on se ni pokesal svojega grdega dejanja.«

Rodana se je domislila.

»Le stoj,« ga je mečila. »Pravijo, da bodo menihi prišli v naše kraje. V Stično. Do njih pojdi, ko pridejo, če meni ne verjameš, kar ti pravim.«

A Mihael je odločno odmajal z glavo in ni rekel nobene več.

Jelena je nemo gledala Mihaela in rdela.

Velikani so vstali. Najstarejši je dejal:

»Dva bosta pasla drobnico, drugi pojdemo na lov. Ali je prav tako, mati?«

»Pa kakovega goloba mi tudi dobodite za bolnika!« je Rodana pokimala. »In kmalu se vrnite.«

Tudi Rodana sama je šla na ber zdravilnih zeli. Jelena je ostala sama doma in prekuhavala in precejala zeliščne soke.

Mihael je bolnoglav dremal ob nezavednem gospodarju in premišljeval sebe in ljudi, med katere ga je vrgla usoda.

Kar se je vsa zasopla vrnila Rodana in povedala, da je videla bele menihe, ki so res že prišli, da bi v Stični zidali samostan.

VIII.

Menihi so spešno potovali po gladki in ravni cesti proti Šentvidu.

Dolina med Višnjo goro in Stično je bila tačas res pusta in še precej zarasla s staro hosto.

Vendar pater Konrad ni več godrnjal, preveč so se mu bili že prikupili domačini, kolikor jih je do zdaj spoznal.

»Res, nič napačni ljudje!« jih je v mislih ljubil že močno. »Dobri so in mehki, — o, lepo se bo dalo živeti med njimi!« Pater Herand je šepetal psalme in se ni nikamor oziral. Nejevolja na Višenjske je opata že minila. Srce mu je bilo lehko in veselo. Stična, kraj novega, velikega dela za ljudstvo in za češčenje Matere božje, že ne more biti več daleč.

»Vodi nas najprej v Stično!« je velel Somraku.

»Lehko, saj nam je skoraj spotoma.«

Z velike ceste so zavili na levo, šli po ozkem potu ob Stiškem potoku in kmalu prišli v Stično.

Ob potoku pod vasico je opat velel spremstvu, naj postoji, sam pa je z obema menihoma obstal, kjer stoji sedanji samostan.

»Doma smo,« je opat ginjen dejal. In vsi trije so, kakor bi jim kdo velel, obenem razjahali, pokleknili in se zatopili v tiho molitev. Ko so spet vstali in se zavihteli na konja, so imeli rosne oči.

Preden so na potu proti Šentvidu spet prišli na veliko cesto, so po kameniti višini nad potjo opazili razsežne razvaline.

»Kaj pa je to?« je opat vprašal.

»Vir, stari Vir,« je Somrak pravil. »To so ostanki starega mesta.«

Ko so prišli bliže, so videli neizmerne množine rezanega kamna, ki je ležal vse navzkriž.

»Kakor nalašč!« se je opat veselil. »Vse gradivo za naš samostan je tako rekoč že pripravljeno!«

»Samo prepeljati ga je treba, pa bo!« se je pater Konrad smehljal.

Pater Herand je molčal.

»To gradivo je paganško delo,« je naposled rekel. »Za krščanski samostan ne bo blagoslova imelo, mislim jaz.«

Opat je imel potrpljenje s hudim možem in ni rekel nič, pater Konrad pa se je dobrodušno nasmehnil:

»Ljubi pater Herand, ne bodi no tako hud! Kaj ne vidiš, kako sonce lepo sije? In da kamenja ne bo treba šele rezati, če uporabimo tega? To, mislim, je že velik blagoslov.«

Ali pater Herand je molčal noter do Šentvida.

Šentvid je bil že v tistih časih velik kraj in Šentvidci so bili tudi že tačas zelo ponosni in samozavestni ljudje in so radi slišali, če jim je kdo rekel, da so meščani ali vsaj tržani; če bi jim pa kdo dejal, da so vaščani, bi bil kriv grdega tepeža; saj se je vedelo o njih, da se radi stepó. Sicer pa so bili tudi že tačas srčno dobri in gostoljubni ljudje.

In dobro se jim je godilo. Na sejèm, ki so ga imeli vsako nedeljo, so prodajavci in kupci vreli iz vse Slovenske krajine.

Sejmi so bili dobri in kaj hrupni; nekateri so trpeli po tri dni in so neki bili taki, da so govorili o njih: »Prvi dan je sejèm za mladiče, drugi dan za dekliče in tretji dan za hudiče.«

In še drugi so vedeli povedati o grdobijah, ki so se godile ob takih sejmih: »Ko bi te morala poiskati smrt, prosi Boga, da bi tisto bilo ob semanjih dnevih, ker tačas je ves pekel tu in ni nobenega hudiča doma.«

Spomin na tiste sejme je zapisan in pripoveduje, kako imenitni so bili in da so Ljubljani sami odžirali trgovski zaslužek, dokler jih deželni knez ni odpravil na prošnjo ljubljanskih trgovcev.

Ko so torej menihi z vsem spremstvom prišli v Šentvid, je bilo skoraj že poldne in prav vroče.

Somrak jih je vodil naravnost do župnišča.

Bilo je zaprto. Na trkanje in vpitje se naglo odpró vrata, na prag odločno stopi srednjeletna ženska in s hudimi očmi premeri tujce. Somrak brž pove, kako in kaj.

»Gospoda ni doma!« se je kratko odrezala. »Brez njega ne poznam nikogar. Popotni naj si drugod poiščejo mizo in posteljo!«

»Kje je gospod in kdaj se vrne?«

»Kje —? Na lovu. Kdaj se vrne —? Tega še sam ne ve. Dokler bo na sledu kakove divjačine, že ne.«

Medtem ko je Somrak imel besedo z župnikovo kuharico, so menihi buljili v vežo. Le kakšna ti je bila! Kakor že zunaj ob podbojih je bila tudi znotraj po vseh stenah obita z jelenjim in srnjim rogovjem in zaslonjena z loki, limanicami in lovskimi kopji: če ne bi bilo župnišče, anti bi bilo lehko stanovanje starega lovca.

»Gospod bi utegnil biti hud, če bi od hiše podila daljne goste,« je Somrak mečil prezvesto župniško va-ruhinjo.

»Nič se ga ne bojim!« se je odrezala. »V župnišče ne pustim nikogar, pomagam pa vam rada, da drugod pridete pod dobro streho.«

Zaprla je župnišče in jih vodila v spodnji del trga. ki se še zdaj imenuje Stari trg. Pred veliko, na široko zidano hišo je obstala in brcnila ob vrata: »O nemarnè netrlepni, kaj spiš, ka-li?« je vpila. »Da bi te sam poberin! Saj se boš v grobu naspal!«

Opat se je ves čas premagoval, da se ni naglas zasmejal, tako ga je vse vkup zabavalo. Tudi pater Konrad se je muzal in smehljal; le pater Herand je pihal od nejevolje: »Župnik je na lovu! Kaj takega! Morda kar za več dni. In vendar je zapovedano: Svečenik naj se ne vdaja lovu!«

Ženska je vendar izbezala gospodarja, moža v zrelih letih, že malo pripogniv se držečega.

»Goste imaš,« mu je rekla. »Boga lepo zahvali zanje in postrezi jim, da te bodo pomnili! Jaz jim ne bom, gospoda ni doma.«

Obrnila se je, da bi šla, a je za trenotek postala in dejala: »Moj brat Belin je, pri njem ste kakor doma. Dobra duša, samo neroden je kakor tnalo. In zapira se v svojo jazbino. Vse dni preleži, prekleči menda ne. Nemara si misli, da je spanec bolji ko žganec. Pa le naj leži, tako škode nobene ne naredi in enkrat na dan jé manj! Vdovec je, žene bi mu bilo treba kakor psu palice, pa se ženiti ne zna več, teslo obaltno!«

Brat se je malo nasmehnil in hitro sklical ljudi, da so pomagali spraviti tovorno živino pod streho. Sam je prinesel kruha in sira, medu in domačega vina.

V veliki pritlični sobi jim je stregel in jih silil z vinom. »Vem, da ste že pili boljšega; a nam je Bog dal takegale. Na Debelem hribu ob Témenici je raslo.«

Sredi vrta so Belinovi hlapci na ražnju pekli velikega ovna.

Gostje so se res kmalu prav dobro okrepčali, Somrak se je odpravljal domov.

»Višenjske gospode bi radi obiskali,« mu je opat zabičeval. »Vprašaj jih, vprašaj, kdaj bodo doma, in mi pridi povedat!«

Pater Konrad si je že večkrat po vrsti dejal, da niso nič napačni ljudje tod okoli. V dobri volji je pozabil gospodarjevo ime in je vprašal: »Kako pa ti je ime? Da bomo vedeli, pri kom smo.«

»Grbec mi pravijo, ker se mi hrbet nekaj krivenči; ime pa mi je Belin.«

»In vdovec si?« se je opat zanimal. »Že dolgo?«

»Tri leta,« je Grbec pokimal.

»In se ne misliš več oženiti?«

»Otrok nama Bog ni dal — čemu bi se še ženil? Ampak storil bom, kakor veleva evangelij: Kar imam, bom prodal, razdal siromakom in si šel iskat zveličanja.«

»Kam?« je pogrelo patra Heranda, ki je že spet slutil kaj krivega.

»Prédlansko jesen sem se bil nekaj pregrel in prehladil, da me je vrglo kar zares; tudi višenjska Rodana ni zame imela nobene prave zeli več. Župnik mi je dušo že oprtal za večnost, ná, pa sem se vendarle še izmotal. In močno premislil in presvétoval. Svet nima zame nobenega mika več. Najrajši bi šel kam v samoto. Da.«

Malo je pomolčal, kakor bi preudarjal, ali bi povedal, ali ne, potlej pa je dejal: »To pomlad sem slišal, da se bo v Stični zidal velik samostan. Zdaj čakam. Menihe bom prosil, da me vzamejo medse.«

Pater Konrad je ves žarel in kimal patru Herandu: »No, ali veš, zakaj je župnik šel na lov danes?« ga je po latinsko narahlo pikal. »Bog je hotel, da bi prišli pod streho tegale moža!«

Pater Herand je pokimal, vendar je dejal, da svečeniku ni hoditi na lov.

Opat je iz nadaljnjega pogovora z Grbcem spoznal, da je dobro poučen v veri.

»Kdo te uči in potrjuje?« ga je vprašal.

»Župnik.«

»Tisti, ki mu služi tvoja sestra?«

»Tisti. Dober mož, včasih nekoliko hud in glasan, sicer pa pobožen človek; vsi ga imamo radi, čeprav ga le težko razumemo, ker ne govori dobro po naše.«

Opat je bil vesel, da je župnik prijatelj ljudstva in da je dober duhovnik, čeprav ga za oddih mika veseli in zdravi lov.

»In veš, Grbec, tisti menihi so že prišli v Stično,« mu je pater Konrad končno povedal. »Za zdajle jih imaš pred seboj.«

Grbca je vrglo kvišku, tako je bil vesel in srečen.

Vsi vkup so se hitro dogovorili, da bodo menihi ostali pri Grbcu, dokler se ne bodo mogli preseliti v Stično.

»Očitnejše božje pomoči ne pomnim!« je pater Konrad dejal in pogledal patra Heranda. To pot je pater Herand molčal, nobene ni vedel reči.

Kmalu popoldne je prigrmel župnik, velik in plečat hrust pri petdesetih letih.

Ko je Grbec stopil malo venkaj, se je župnik opravičeval:

»Žal mi je, da me doma ni bilo; baba vas je pregrdo odgnala.«

»Narobe, hvaležni smo ji, da nas je spravila pod streho dobrega Grbca!« ga je opat miril. »In tu tudi ostanemo — Grbec tako želi —, dokler ne bomo mogli v Stično.«

»Vidim, božja volja vas mu je dala in vem, da je ves srečen!« je župnik sklenil roke. In ni jih še razklenil, ko je Grbec vstopil s Hotimirom.

»Tale Višnjan je bil v Gabru pri Trlepu in spotoma išče vas, gospod,« je povedal župniku.

»Kaj bi rad?« je župnik mirno vprašal Hotimira, ki od zadrege ni vedel, kam bi z očmi in rokami. »Kar povej!«

Ali je bilo zaradi menihov, ali ga je razvedril lov, ali ga danes še nihče ni razdražil, čudno je bilo vendarle, župnik, glejte, je bil miren in ljubezniv, da se je Grbec, ki ga je dobro poznal, kar čudil.

Odleglo je tudi Hotimiru, ki se je bal župnikove zagovednosti in svoje jeznoritosti. In je vse lepo povedal, kakor mu je naročil Trlep.

»Pomagajte, pregovorite jih, da si izgovorijo odkupnino in da mi pustijo nevesto! Na kolenih vas prosim, pomagajte mi, da jih ne pobijem kakor gada na potu!« je kleče in s povzdignjenimi rokami prosil.

»Vstani!« je župnik že malo revsknil. »Poklekaj pred Bogom!«

»O, tudi taka nečista živina so ti naši ustanovitelji!« je pater Herand hropel v sveti jezi in se z obema rokama držal za glavo, oči pa dvigal, kakor bi Boga samega rotil, naj trešči v Višenjske.

»Nič se ne boj, mladenič!« je župnik tolažil ubogega tlačana. »Koliko bi moja beseda kaj obveljala, sicer ne vem . . .«

»Kar domov pojdi in miren bodi!« se je opat vrinil. »Moli, Materi božji se priporoči in potrpi, da jaz pridem do tvojih gospodov!«

»In ne greši, tudi v mislih ne!« je še pater Herand pribelil svojo.

Hotimir je kakor zmeden gledal tujce v belih haljah, naposled pa vzkliknil: »Pa ne da bi vi bili menihi, ki jim je priti v Stično?«

»Da, da, in pravkar so prišli!« mu je župnik potrdil.

»Ali bi hotel priti pod našo gospoščino, če bi Višenjski nam podarili tebe in Živko?« ga je opat vprašal ob nenadnem domisleku.

»Pa kako rad, kako rad!«

»Torej pojdi, miren bodi in moli!« mu je opat pokimal.

»O, zdaj sem miren!« se je veselil in zahvaljeval.

»Ali poznaš Rodano?« ga je pater Konrad naposled vprašal.

»Kaj tisto s Peščenjeka —? Ki nabira rože —?«

»Tisto, da. Reci ji, reci, da bi se jaz rad z njo kaj pomenil o rožah, če bi hotela priti do mene.«

Ko je poln zaupanja odšel in odpeketal po sredi Šentvida, so se menihi spogledali.

»Jutri je nedelja in ne moremo iti,« je opat mislil naglas. »V ponedeljek bi pa lehko stopili do Višenjskih. Ko pridejo zidarji, ne bomo več utegnili.«

»Mi smo jih že obiskali tako rekoč,« se je pater Herand upiral. »Če jih doma ni bilo, nam nič mar. Zdaj morajo oni priti do nas!«

»Pa njim se ne mudi, kakor se mudi Hotimiru!« je opat opominjal. »Njega rešimo in osrečimo, če preprosimo Višenjske, da bi nam podarili njega in njegovo nevesto.«

»Da, tako bi bilo prav!« je pater Konrad pokimal, pater Herand pa je umolknil.

IX.

Hotimir je bil vso pot proti domu kar dobre volje, tako trdno je veroval v meniško pomoč. Oblak, ki mu je davi še mračil obraz, se je razkadil.

»Če menihi rečejo le eno besedo, se grad ne bo več upiral!« je veselo upal.

Ko je prejahal klanček pri Studencu, se je s kratkim sunkom ustavil in zagledal po cesti. Na drugi strani klanca so stopicali trije jezdeci, gledali enega izmed konjev in živo govorili.

Že se je hotel umekniti nazaj, pa so ga zapazili in mu mignili, naj pride bliže. Zdaj jih je spoznal: Ditrik se je vračal s Šumbrega, kamor je bil davi odšel še pred prihodom menihov.

Poprijel je z eno roko uzdo, z drugo pa čekan in se približal prav nerad. Bal se je, da se Višenjskim ne bi kako zameril in zapravil meniške pomoči.

»Konj se mi je spoteknil, nemara si je pretegnil kito,« je dejal višenjski hlapec in ukazal Hotimiru: »Daj mi svojega konja, tegale pa počasi vodi za nami!«

»Sam ga vodi, če jezditi ne znaš in na konja paziti ne!« je Hotimir zažarel. »In vrni se h kozam, saj vidiš, da nisi za konje!«

Hlapca je pogrela tlačanova upornost.

»Dol —! ti pravim!« je zarežal in prijel za uzdo njegovega konja.

Hotimir je v divji togoti zamahnil s čekanom, pa hlapec je odskočil in popàl kopje.

»Stoj!« je Ditrik zavpil. »Kaj je to? Kdo ti je velel jemati tujega konja, ko na svojega res nisi pazil, kakor bi bil moral? In kako si upaš začeti poboj ti? Ali jaz nisem nihče?« je srdito karal oba.

»Začel je on, saj ste videli!« se je Hotimir postavil. »Jaz ne začenjam nikoli!«

A Ditrik se je že smehljal in malo godrnjal: »Hud si, prehud! A nikar, sicer se boš še kedaj zaletel!«

Hotimir ga je uporno gledal in molčal.

»Če se ti godi krivica in sem blizu jaz, — ne sodi si sam, za to sem jaz!«

»Mlade kosti — močne pesti, same se branijo, če je pravica prepočasna!« je trmoglavil.

Ditrik je čutil očitek, da se je mirno smehljal, ko si je grajski hlapec jemal pravico do Hotimirovega konja. Ali všeč mu je bil mladeničev pogum in je rekel:

»Ti jaši z nama — ti pa,« je velel hlapcu, ki je stal ob pohabljenem konju, »ti pa pridi s svojo kleko lepo za nami, kakor veš in znaš!«

»Kje si bil?« je Ditrik vprašal Hotimira, ko so jahali dalje.

»Pri župniku v Šentvidu,« je odgovoril in se ozrl po hlapcu, ki je s šepastim konjem krevljal za njimi in se togotil, da gospod tako očitno potuho daje upornemu tlačanu.

»Kaj si bil na spovedi ali se pripravljaš za svatbo?« se mu je Ditrik nedolžno nasmehnil, ker še ni vedel za njegove skrbi.

»Spovedoval se nisem, čeprav bi bila kes in pokora potrebna po snočnjem večeru,« je drzno namigoval. »Tudi za ženitvijo se ne ženem, dokler ne vem, kaj bi dejali vi, grajski gospodje.«

»Kaj si že vprašal?« se je Ditrik zresnil. Napomenek snočnjega ropa mu je bil čez glavo.

»Gorazd bo vprašal zame, če še ni.«

Vso nadaljnjo pot sta se pa tako lepo menila, da je Hotimir sklenil prizanesti Ditriku, če bi bilo res kdaj treba potolči grajske.

Prav presenetil je mladega gospoda, ko mu je povedal, da je govoril tudi z menihi in kje da so se nastanili. Tisto, da je Trlepa, župnika in menihe prosil pomoči zoper grad, je modro zamolčal, češ, tudi to povem še zmerom lehko, izgovorjene besede pa ne ujamem več.

»Le pomni me, stiški samostan bo še hudo imeniten med nami!« je Ditrik prerokoval. »Ti menihi so spokorni možje, poslal jih je opat Bernard, ki je njih višji in neki prav svet mož.«

Hotimir je občudoval Ditrika čezdalje bolj.

»Saj je skoraj tak, kakovršna je bila Ema,« si ga je hvalil in verjel, da mu Ditrik ne bo hotel skruniti zakonske svetosti.

Vera in upanje, ki sta iz Šentvida šli z njim, sta se potrjevali bolj in bolj. Ko je doma zvedel, kaj je Majnhalm naročil Gorazdu, se ni posebno vznemiril, saj je zaupal menihom in Ditriku. Potolažil je Živko in se brž zapodil k Rodani, da bi ji povedal, kaj mu je naročil pater Konrad.

Ditrik je dobil na gradu vse tiho. Hlapci so že prebrali blago in ga spravili, vsi sledovi snočnjega greha so bili zatrti, grad je molčal in počival.

Tudi ranjencem je odleglo, Rodanina zdravila so jim prijetno hladila zle rane.

Majnhalm je sedel ob Henrikovem ležišču in pil, pa nič dobre volje ni bil.

»O, ko bi se še to pot kako izmotali!« je tožil.

»Saj se bomo, še zmerom smo se,« je Henrik veroval.

»Huda nam bo pela; tisti tržaški branjevec nam ne bi bil smel uiti.«

»Saj si sam ukazal hlapcem, naj kupce samo razpodijo!«

»Kesam se zdaj. Človek res ne sme biti polovičen.«

»Nič ne maraj, Urh Ljubljanski je na Kravjeku in pritožbe ne bo slišal.«

»Kaj je ne bi! Pisar mu bo tjakaj poslal slà. Tako bo. In potlej bo še posebno zavrelo, ker smo mu jih olasali skoraj pred pragom.«

Henrik ni vedel odgovora.

»Tajiti bo treba,« je naposled rekel. »Na vso moč tajiti!« Majnhalm je obupno zamahnil z roko in ni rekel nič.

»Že vem!« se je Henrik spet oglasil. »Obdolžimo Turjačana, pa naj ga otima tista prevzetna njegova Neža, ki ji je grof Majnhalm premajhen in prenizek!«

»Pusti jo, saj ti ni nič storila!« se je Majnhalm vznejevoljil.

Henrik je že zinil, da bi mu odbrusil svojo, pa je Ditrik vstopil in vprašal: »No, kako sta se kaj pomenila z menihi? Kakovi možje so?«

»Da, namerili so se bili spotoma tudi sem gor, pa sem se jim utajil, češ, da smo šli na lov,« je Majnhalm razkladal, zakaj je to storil.

»Grdo si napravil, da si odgnal svete može!« se je Ditrik jezil. »Kaj si bodo mislili, če kdaj zvedo? Prav neviteško si ravnal, da veš!«

»Seveda vem, pa nisem mogel drugače!« se je Majnhalm otepal.

»In precej je treba popraviti!« je Ditrik silil. »Že jutri skočiva do njih, spodobi se!«

»Po Somraku so dali povedati, da bi sami prišli semkaj,« se je Majnhalm branil. »Morda bi bilo tako bolje.«

»Ne, midva morava zdaj tja!« je Ditrik dokazoval. »Henrika izgovoriva, češ, da je bolan.«

»O, saj je bolan!« je Henrik od bolečine zaječal, ker ga je rana zabolela. »Ampak Ditrik pravo trdi. Menihe bomo morda kdaj potrebovali, ne kaže se jim zameriti.«

Zdaj se je tudi Majnhalm vdal. Že drugi dan dopoldne — bila je nedelja — sta Majnhalm in Ditrik z večjim spremstvom dirjala v Šentvid.

Opat Vincencij je bil obiska zelo vesel; tudi pater Konrad se je smehljal Višenjskim, le pater Herand se je trdo držal in gledal kar podse.

»Vsak dan pričakujem zidarjev, ki jih je oglejski očak obljubil,« je opat veselo pravil. »Ko pridejo, začnemo z božjo pomočjo zidati.«

»Tudi naše pomoči vam bo še treba, ko boste zidali,« se je Ditrik vrinil. »Kdo bi sicer zvažal gradivo in ga podajal zidarjem?«

»Da, vsaka hiša bi vam dala v tlako po enega človeka,« je tudi Majnhalm pritegnil.

»Glejte, dobri ljudje so ti Višenjski!« si je opat mislil in že nekoliko dvomil, da bi res oni bili napali tiste tovornike. In kar je mogel lepo, se je zahvaljeval za obetano pomoč, pater Konrad že ni vedel, kaj bi ljubeznivega rekel, še pater Herand je dvignil in ublažil pogled.

»Ko že govorimo o tlačanih,« se je opat domislil, »bi vas prosil, da bi nam odstopili mladega tlačana in mlado tlačanko.«

»Hm, ne vem,« se je Majnhalm umikal. »Ljudi dosihmal res še nismo prodajali ali podarjevali.«

»Pri nas bi se vzela, seveda,« je opat proseče govoril. »In naši živini bi lepo gospodarila, da bi vsi drugi lehko pomagali pri zidavi.«

»Kaj se vam ne bi zdelo hudo, če bi človeka vzeli z domače zemlje?« ga je Majnhalm tipal.

»Hudo in nečloveško, če bi se zgodilo brez njegove volje!« se je opat zresnil.

»Kaj —? Pa ne da bi si bili že izbrali?« je Majnhalm zastrmel.

»Že; ker mi je mladenič všeč, vas prosim, da mi ga daste, in njegovo nevesto tudi.«

»In kdo je?« je s čisto drugim glasom vprašal.

»Hotimir in Živka,« je opat izrekel brez premisleka.

»Tako, tako? Pri vas je že bil?«

»Mislim, da bi lehko ustregel gospodu opatu,« se je Ditrik vrinil. »Prav nič nam ne bosta manjkala.«

»Če bi že hotel katerega presaditi, vsakogar bi, teh dveh pa ne bom in ne bom!« se je Majnhalm ogrel.

Opat je malo pomolčal, potlej pa še dalje prosil: »Če sem se prenaglil, ko sem mu obljubil, česar se branite, mi vsaj povejte, ali mu ženitev dovolite in kolikšno odkupnino terjate za nevesto.«

»Oženi naj se le, a nevesta mi mora naravnost od poroke priti na grad!« je Majnhalm počasi povedal.

Opata je vrglo pokonci.

»Nak in nak, tistega vendar ne boste zahtevali!« je skoraj zavpil.

»Po stari pravdi smem in bom!« je Majnhalm pribijal besedo za besedo.

»Ne smete, če se bojite Boga!«

»Dosihmal res nisem, pa se zdi, da to ni bilo prav. Tlačani postajajo tresoriti, uporni, najbolj pa Hotimir!« je napol lagal, napol govoril resnico.

»Molil bom, da bi se premislili in da ne bi storili grdobije in greha, ki vam slepi pamet in zapeljuje dušo.«

»Molite, le molite, saj za to ste!« se je nasmehnil.

»Pa še nekaj bi prosil,« je opat dejal po dolgem premisleku.

»Naj bo kaj takega, da bom lehko ustregel!«

»Tovornikov in potujočih kupcev ne napadajte več!«

»Kdo pravi, da jih napadamo?« se je Majnhalm delal.

»Trgovec, ki ste ga v petek vêčer okrali v Stehanu, nas je drugo jutro srečal in nam povedal.«

»Dokaže naj!«

»Ali bi bilo težko, če bi vedel, zakaj ste nas tisti večer dali zadržati vrh Laniščč?«

To je pa izpodneslo Majnhalmovo besedičnost. Kar molčal je in gledal v tla.

»Gospod Urh iz Ljubljane morda že vse ve,« je opat pritiskal. »In kakove misli ima o cestnem ropu, vam najbrž ni neznano.«

Majnhalm spet ni vedel odgovora.

»Gospod Urh je zdaj na Kravjeku, kakor smo slišali. Jutri se mu pojdemo pokloniti. Utegnil bi nas vprašati, kaj nam je pravil okradeni trgovec. Kaj se vam zdi zdaj?«

Majnhalm je bil v zadregi. Pogrešal je Henrika, ta bi zdajle znal reči pravo. Skrita opatova grožnja ga je pekla. Misel pa je zaman iskala rešitve. Od onemoglosti ga je popala jeza, bušil je kvišku in odgovoril naravnost: »Tole: ko pridejo zidarji, dobote na pomoč tlačanov, kakor sem obljubil; to je ena. Druga je, da se prav pri Živki ne bom odpovedal naši stari pravici; in tretja, da se nikar več ne vtikajte v naše tlačane!«

Tako je rekel in se obrnil, da bi šel, a opat je z zardelim licem stopil predenj in mu odločno rekel:

»Greh, krivico bom obsojal vselej in preganjanega bom branil po dolžnosti, ki mi jo je dal Bog!«

Majnhalm je bil ves mrk, ko se je z Ditrikom in s spremstvom vračal domov. Dolgo je molčal, nikamor se ne oziral, kar v konjsko grivo pred seboj je upiral oči.

»Kako prav je ondan menil naš Henrik, ko je dejal, da bo samostan potuho dajal tlačanom in da se bo vtikal v naše stare cestne pravice!« je čez čas vzdihnil.

Ditrik je molčal. Bratovega vedenja pri menihih ga je bilo sram; tudi zdaj ni hotel ugovarjati razdraženemu bratu. Ko sta prijahala do koč pod gradom, je Majnhalm pred Vitogojevo kočo pridržal konja in zavpil vanjo: »Hotimir naj pride précej na grad!«

»Kaj ti bo?« se je Ditrik ustrašil.

Majnhalm je molče jahal v grajsko strm in grdo gledal.

»Nikar se ne prenagli!« se je Ditrik bal za Hotimira. »Menihi se zanimajo zanj, tudi Urh bi zvedel in bi te še huje prijel zaradi tovornikov!«

Doma ju je Henrik nestrpno čakal.

»No, ali sta dobila odvezo?« se je smejal. »Kolikšna bo pokora?«

»Velika, velika!« je Majnhalm nejevoljen pravil, kako je bilo. »Pa tlačanom bom pokazal, kdo jim je gospod! Hotimiru sem velel, naj pride sem gor. Kako misliš, Henrik, kaj mu gre, ker je slepomišil drugod in nas grdil?«

Henrik še ni pozabil, kako ga je Majnhalm zasmehoval, ko ga je prosil za Živko.

»Jezen si, vidim, in prenaglil se boš, se bojim.«

»Svetuj mi!«

»V to stvar so segli menihi in ne bodo odnehali. Ne stori nič takega, da se ne bi mogel še pobogati z njimi!«

»Kaj naj storim s Hotimirom?« se je po bratovem odgovoru zgubil v dvome. »Ali naj ga priprem, da se bo umedil in uklonil, — ali naj ga vtaknem med grajske hlapce, da se ne bo klatil drugod, ali naj ga ubijem?«

»Oh, kakov zaletel si vendar!« je Henrik vzdihoval. »Pleša, glej, se ti dela, kakor bi ti krave odlizavale lase; kmalu ti bo segala tja do tilnika — prave pa le še ne znaš ziniti nobene!«

»No, pa mu sodbo kroji ti!« se je Majnhalm otresal podsmešnega brata.

»Ne zapiraj ga, preveč dela je v tem času; med hlapce ga ne devaj, vse bi ti pohujšal, da se na nobenega ne bi mogel več zanesti; tudi življenje tako mladega človeka je nam prepotrebno, da bi ga metali proč!«

»A kaj naj storim, to mi zdaj povej!«

»Kaj nisi tega že vedel, ko si mu ukazal priti sem gor?« se je Henrik nasmehnil njegovi omahljivosti. »Pretepi ga, da bo pomnil!«

»Ali z brezovo, ali z brinovo šibo?«

»Nak!«

»S hruškovo, ali z glogovo palico?«

»Nikar!«

»Kaj z bičem iz konopljevine, ki mu je na koncu vpletena kovinasta kroglica; ali mar z jermenom v tri robove, da se kri pocedi, koder prileti?«

»Ne nori, do jeseni počakaj, ko ni več dela zunaj, tačas mu iztepi zahrbtnost in upornost! Zdaj naj dela in paziti daj nanj!« ga je Henrik učil in mu strgal korenček, češ, tudi ti je še ne boš imel.

Majnhalm se je zamislil v dolg molk, potlej je rekel Ditriku: »Pojdi, v strah ga primi in poženi domov!«

Hotimir je stal na dvorišču in se odrezaval hlapcu, ki je nekaj pretil, ker mu ni včeraj prepustil konja. Ko se je prikazal Ditrik, se je hlapec ustrašil: »Molči, ne zatoži me!« je prosil tlačana.

»Kaj pa mu spet hočeš?« je Ditrik zavpil na hlapca.

»Nič, nič,« je Hotimir dejal. »Meniva se o konju, kako mu je.«

Hlapec ga je hvaležno pogledal in šel, Ditrik je Hotimiru ukazal: »Pojdi domov in ne rovari več zoper grad, sicer se ti bo še grdo godilo.«

»Tisti, ki ga voda objema, se tudi slame oprijema!« mu je ni mogel zamolčati.

»Ne oprijemaj se je več, ne more te oteti! Brat ne odneha, tudi na prošnjo menihov ne. Preloži ženitev, stvari se bodo morda kako še predejale.«

Hotimir je bil ves otožen, ko je šel z gradu. Vera v meniško pomoč se je pravkar podrla, upanja, ki mu ga je še včeraj budil Ditrik, ni več — sam je s svojo ljubeznijo, ki mu jo skrunijo besede in namere malopridnih grajskih razuzdancev, sam je s svojim obupom, ne Živki ne staršem najrajši še pravil ne bi, kaj je zvedel.

Sêl je na grivo ob poti in se zagledal po dolini.

Pa kakor listje najbolj gnoji drevesu, s katerega je sfrlelo, tako so se tudi nesrečnemu ženinu vse misli vračale tja, kjer so se mudile najrajši.

In še nečesa so ga te misli spominjale. Zaradi njih je obljubil tistemu prijaznemu menihu, da bi se dal preseliti z očetnega doma. Hm... Pa tega vendar ne bi mogel... Res je, da ljubi Živko, ali staršev in domače zemlje ne bi izdal zaradi nje... Nak in nak...!

Človek mora zemlji zvest biti do zadnjega diha, pa je! Nak, res ne bi mogel hrbta obrniti in uskočiti iz hiše očetne; zemlje, ki jo že sto in sto let gnoji znoj Vitogojevega rodu, ne more, ne sme zapustiti.

Ne more in noče ne!

Oči pa so mu končno vendarle obstale na Ljubinovi koči in se niso mogle ločiti dolgo dolgo ne.

Kar ti ga je dvignila čisto posebna misel, da je skoraj stekel k Rodani.

»Pomagaj mi!« jo je prosil.

»Kje te boli?«

In ji je razpovedal vse od kraja.

»Vidiš, tu pa ne morem storiti nič,« je obžalovala.

»Mislim, da bi lehko, samo nočeš ne!«

»Pa če bi mi dal velnico denarja, ne bi mogla.«

»Ukrivi mi grajske, pa sem rešen vsega hudega!«

»A kako, sirotec moj?« se je smehljala.

»Urokov jim nakani ali kakovo udno ali kostno bolezen jim naprti!«

»Kaj neki blodiš?« se mu je smejala.

»Glej, napoti so mi ko kost v grlu,« je moledoval. »Ali res v noben kup ne moreš?«

»Saj si neumen, že vidim.«

»Pravijo, da si umétalna in vêdna vešča, ti pa praviš, da ne moreš . . .! Bés me potipal, če se vse to ne zlaga kakor rogovje v vreči!«

»Vidiš, to si rekel že precej pametno.«

Hotimir je stopil še do njenih sinov velikanov, ki so se v senci valjali, ker jih mati ob nedeljah ni puščala na lov. Še njim se je potožil in jih potlej vprašal: »Ali ste otorej, da bi mi pomagali zatreti grajske mogočnike? Samo gospoda Ditrika naj se nihče ne pritakne, ker je lep iznimek med njimi.«

Velikani so ga sprva tiho gledali, potlej so začeli renčati, da je pristopila še Rodana.

»Mlad si, zdrav ko zlatnik, taka mladenka te ljubi, pa si vendar nepravdanski človek in bi mi rad še sinove zapeljal!« je godrnjala in bila huda ko sam tresk.

»Ko bi vedela, kako mi je, se ne bi jezila name, še sama bi jim ukazala, naj mi pomagajo!« je vzdihoval.

»Dokler se z Živko ne vzameta, je ona varna. Preloži ženitev, kakor ti je Ditrik svetoval!«

»Tak svèt je kakor vreme, ki je lepó in rado slepó.«

»Potrpi, človek raste iz bolečin in zôri v skrbeh in nadlogah.«

V skrbeh je Hotimir šel od Rodane in njenih velikanov.

»Tudi to upanje se mi je odkrhnilo!« je poniglavil proti domu. »Zakaj neki je Bog tako moč dal temle hostnikom, če ne vedo, kam bi z njo?« se je jezil na Rodanine hruste.

In še druge misli so ga lovile. Kako to, da se mu ponesreči vse, česar se pritakne za srečo svoje ljubezni? Ali ni nemara nekoliko prenagel? Prezaletel? In da premalo premisli vse? Kaj ni v dveh dneh že skoraj ubil človeka, obletel Trlepa in župnika in menihov. gradu in Rodane in njenih velikanov? —

Ali ta trezni premislek se mu je utrnil, ko je z višine zagledal Gorazdovo domačijo. Zaželel je, da bi sam slišal, kaj je Majnhalm dejal Gorazdu. In kar tja jo je uprasnil.

»Rad bi zvedel, ali mi boste prišli v svate?« je šel za ovinkom.

»Nikar si ne beli las, kje boš dobil uzdo, preden nimaš konja!« se je Gorazd malo smehljal in mu prav po besedi povedal, kakovih mu je bilo slišati na gradu.

»In kaj mi svetujete zdaj?« je hripavo vprašal.

»Zdaj? Da se ne ženi še! Počakaj, nemara se bodo na gradu kaj premislili.«

In kako je z gostom, ki mu ga je dal kresni večer. je še vprašal, da bi besede zaredal v drugo smer.

»S prvim svitom jutri se bo vrnil v svoj kraj.«

Prav tačas je Žitovit prišel izza hiše.

»Budislava bom spremil,« je Žitovit povedal. »Še ti pojdi z nama!«

Ko je slišal, da pojdeta po veliki cesti, je brž dejal: »Pojdem z vama do Trebnjega, bom vsaj videl kaj sveta!«

Mladeniči so se vse domenili za pot. Potlej je hitel domov, da se pripravi in da Živki in staršem pove, zakaj ga prav za prav mika iti v tako daljo.

V Trebnjem se na gradu že več mesecev mudi Ema, sestra Višenjskih. Še njo bi prosil pomoči. In če bo tudi to zaman, ve, kaj mu bo potlej početi.

»Pobil ali vsaj pohabil jih bom!« se je dušal sam vase. O, hudo mu je bilo, da ni moči povedati. Pa nobena bolečina ne skeli kar venomer; tudi že prav huda vsaj za trenotke odnehava, ko je najhujša — pač zato, ker je človek sicer ne bi mogel preboleti. In kako mu taka bridkost umiri strasti in omeči srce!

Trpeči sin solzne doline bolj in bolj spoznava, kako ubog je in sam v svoji bolečini in da bi mu jo lehko polajšalo in tudi vzelo le višje bitje. Majhen, strt in potrt, ko že nikamor več ne more, se prah poniža v prah in Boga zakliče na pomoč . . .

Tudi Hotimir se je tisti večer, ko je v seníci brez sna ležal na dišečem senu in preudarjal, kako bi lepo po vrsti s poti spravil grajske, kar nenadoma spomnil odrezavega, mrkega meniha, ki mu je dejal:

»In ne greši, tudi v mislih ne!«

Hm, ubijati — res, greh je. Trlep sam, tak mogočnik, pa je bil hud že zgolj ob misli na uboj. Rodana, mnogovedna vešča, ki bése same lehko pesti po mili svoji volji, bi ga bila skoraj natepla, ko je njene silne hostnike pregovarjal, da bi mu pomagali pokončati grajske ljudi. In velikani sami, močni in silni, pol pekla se ne bi bali, kako nejevoljno so renčali vanj, češ, kaj se je ugrelo v njem, da bi kar ljudi davil in klal. Nemara je to vendarle greh, večji, nego si človek misli?

Pa se je spomnil še meniha, ki ima menda prvo besedo, tistega prijaznega, ki ga je tolažil in mu velel: »Potrpi, moli, Materi božji se priporočaj!«

In zmučeno srce mu je od vdanosti zakoprnelo, a misli, pobožne in vdane, so zaman iskale spodoben lik, milo podobo Matere božje, da bi jo rotile in prosile. Našel jo je v domisleku na lastno mater.

Mati, to je zmerom vedel, bi zanj stokrat po vrsti in vsak dan rada dala življenje, tako ga ljubi in tako skrbi zanj. Samo zakašlja naj ali kaj zastoka, pa že priteče v strahu in skrbeh, ga izprašuje in gleda in streže in zdravi z zavrelico zdravilnih zeli . . .

Kako dobra mora biti šele Mati božja! Sicer ne bi bila šla živa v nebesa. O, tam je njena veljava zdaj večja ko angelov samih in vseh svetnikov božjih . . .

Tako je, iščoč Mater božjo, premišljeval in bolj in bolj trdno veroval. Molil bi bil rad v njeno čast, pa znal

ni. Nobene take molitve ni znal, le veroval je in Marijino ime vzdihoval.

»Ljuba Mati božja, glej, ubog sem in grehov poln,« je naposled našel besed. »Ne znam se prav meniti s teboj, a zaupam vate in te prosim, varuj mi Živko in ne zapusti mene in staršev mojih in vse naše vasi. In bodi milostna tudi Ditriku in župniku in menihom, ki bi mi radi pomagali, pa ne morejo. Oh, pomagaj, ljuba Mati božja, reši me skrbi in varuj mi Živko . . .!«

Ta izvirna molitev iz preproste duše mu je olajšala srce. Veroval je; saj tudi menihi verujejo, pa so učeni možje, ki vse vedo in znajo, še bése krotiti in točo napraviti; samo škoda, da si z Višenjskimi niso malo bolj v komolec . . .

X.

Ko sta Višenjska tačas odšla iz Šentvida, so se menihi molče spogledovali.

»Nikoli nič ne obetaj, če ne veš, ali boš mogel izpolniti!« se je pater Herand oglasil prvi in vzdihnil.

»Ko te siromak prosi pomoči in ti zaupa — kaj hočeš?« je pater Konrad menil.

»Saj ni prosil nas, župnika je iskal; župnik, ki se s temi brezbožniki po hostah podi za zverjadjo, bi morda opravil bolje, prav gotovo pa laže utrpel ponižanje!«

»Ponižani bodo povišani.«

»Da. A zdaj se bo zvedelo na vse kraje, kako malo zaleže meniška beseda!« je pater Herand godrnjal in še bolj vzdihoval. »In to bi utegnilo močno škoditi našemu bodočemu samostanu.«

»Brez skrbi, naša veljavnost se bo že še izkazala,« ga je pater Konrad tolažil.

»Da, brez skrbi!« je opat Vincencij rekel z velikim zaupanjem. »Mati božja, naša mogočna zavetnica, nam bo izprosila moči, da ne bomo omagovali ob vzvišeni nalogi, ki nas je poslala semkaj.«

Drugi dan so vsi trije res šli na Kravjek, da bi se poklonili Urhu Ljubljanskemu, namestniku in bratu deželnega kneza, koroškega vojvode Henrika IV. Šponhajmskega.

Grbec je šel z njimi, da bi jim kazal pot.

Vrh skalovitega griča nad današnjo Muljavo je tačas bil trden grad in je na daleč gledal po dolini ob Krki in v vso širjavo tja do Stične ter okoli in okoli po gosto obraslem nižjem in višjem hribju. Bil je lastnija deželnega kneza, ki se je rad tu mudil v vročem poletju.

Urh Ljubljanski, še ne trideset let star, zdrav in močan človek z vihrajočimi rumenimi lasmi, jih je sprejel prav prijazno. A ko so mu razodeli Hotimirovo stisko, se je mogočnemu gospodu potegnil obraz in hudo zmračil.

»Višenjski bi morali močno kaznovati tistega upornega tlačana!« je trdo poudaril.

»Še žival se brani!« je opat odločno opomnil.

»Tlačan se ne sme! Nikoli ne!«

»Tudi on je človek in ne gre, da bi mu gosposka skrunila nevesto,« je še bolj pogrelo opata.

»Pač, gre! Taka je naša stara pravda in še vesel naj bo, če se grofi ponižajo do njegove ženščine!« je mogočnik poudaril še trje.

»Bog noče tega, smrtni greh je in večna kazen mu je prisojena!«

»Greh je upor zoper gosposko; saj veste, da jo je postavil sam Bog! To učite uporne tlačane, v staro našo pravdo se pa nikar ne mešajte!«

»Ali je cestni rop tudi stara pravda?«

»Kako to mislite?«

»Kar tako. Če je, zakaj na sodbo kličete plemenite gospode, ki jim je cestni rop takisto stara pravda?« je tudi opat dejal nekaj bolj trdo in umolknil.

Urh Ljubljanski je bil v zadregi in od jeze ni vedel kaj reči. Pater Herand se ni mogel več premagovati.

»Molili bi za vas, pa bi bilo najbrž zaman!« je počasi in slovesno prikladal besedo k besedi. »Bog se vas usmili ob vaši smrtni uri!«

»Amen!« je pater Konrad skoraj zavpil, tako so zaničljive besede Urhove pogrele tudi tega mirnega in prizanesljivega moža.

Mogočnega gospoda je bilo kar groza. Bal se je. da ga menihi ne bi zamaševali v nesreče in bolezni. Kar prav mu je bilo, da so kmalu odšli.

Menihi so dolgo molčali, ko so za Grbcem jezdili proti domu; od žalosti in nejevolje so molčali. Pater

Konrad je močno rdel in vzdihoval, nekaj težkega se je kuhalo v njem. Pater Herand je pihal skozi zobe, iz oči so mu švigale strele, sveta jeza jih je vžigala, ker še nikoli ni slišal tako zaničljivih besedi kakor pravkar na tem gosposkem gradu.

Ozrl se je v grajske zidine, ki so se belo in sivo bleščale iz zelenja širne hoste.

»Nak, tlačani mi niso pagani, niso!« je naposled dejal. »Tlačan dosti molitve stori, čeprav jo meša s starimi šegami.«

»Gospoda pa so res še pagani!« je tisto težko, ki se je kuhalo v njem, udarilo iz patra Konrada. »Živijo pagansko in mislijo pagansko!«

»Da!« je oni odločno pokimal in obmolknil.

Opat Vincencij je gledal v prazno in trpel.

Bolečina novega spoznanja in neuspeha za Hotimira ga je grenko skelela. Bolj in bolj je spoznaval, kako je gospoda neusmiljena, nepoštena in nekrščanska in da bo v boju z njo pešal, če mu Bog očitno ne bo pomagal. Iz vse duše je klical na pomoč Mater božjo in se nenadoma našel v čisto novi in silni misli.

Tudi on se je ozrl v grajske zidine in v sivino višenjskega gradu, ki se je na levi strani pokazal v dalji, in je slovesno rekel: »O gradovi, stari domovi mogočnih in brezbožnih samosilnikov — prah, razvalina bo iz vas; na nič vam bosta prišli moč in slava, le kletev v pravljici bo vedela za vas in pusta, odljudna gádovina bo ondod, odkoder se napihujete in strahujete tlačana . . .!«

Malo je pomolčal, oba patra sta strahóma strmolela vanj.

»Vas, mogočniki, ne bo več ne v krvi ne v imenu — ljudstvo pa bo ostalo in vas bo zaničevalo in vas bo preklinjalo . . .!«

»Amen!« sta oba patra dihnila in pobesila oči pred opatovim povzdignjenim licem, ki je sijalo od notranjega ognja.

Prijezdili so do velike ceste. Nasproti jim je obaltno štorkljala silna, močna ženska.

»Rodana —?« se ji je pater Konrad nasmehnil, ko je prišla bliže.

»Hotimir mi je nekaj česnal, naj bi prišla malo do vas. Pridem, vas pa nikjer! Če vi ne bi bili vi, bi midva

zdajle zaropotala! Bolnike imam na umu in na rokah, ne utegnem po ridah in stezah plezavhati ne za vami ne za nikomer ne!«

Govorjenje ni bilo prav umno, vendar recnò za to priložnost.

Ko so jo vsi trije nekoliko pomirili, jo je pater Konrad nagovarjal, da bi se vrnila in šla z njimi v Šentvid.

»Samo spremim vas malo, da ne bomo stali tu,« je dejala in z dolgimi koraki na težko stopala vštric njih.

»O rožah in zdravilnih zeleh bi se rad menil s teboj.«

»Saj nič ne vem, česar vi ne bi že vedeli bolje!«

»Kje rastejo v teh krajih, vidiš, že ne vem.«

»Golomraza zima se je prekmalu ogrela in je skalila zelí; kratek mraz, ki je pritisnil na pómlad, jih je vse čisto opalil, malo se jih je opomoglo in ni jih lehko najti,« je hitro pravila.

»Ti jih najdeš, vem, da jih najdeš.«

»No, prišla bom drugič,« je pokimala. »A zdaj pomagajte vi meni,« se je spomnila Henrikove rane, ki je vèn in vèn rdela ob robovih in jo zato močno skrbela.

»Če je tako, moram rano videti sam,« je pater Konrad rekel v skrbeh.

Rodana se ni upala povedati, kdo je bolnik.

V zadregi je pomolčala in se zagledala pred kočo, ki je podrta in podprta stala v rebri ob cesti.

»Hoj, ti, le pridno jej repo, da boš imel ženo lepo!« se je zasmejala ne prav umnemu mladeniču, ki je sedel na hišnem pragu in slastno jel iz sklede na kolenih.

»Če snem kad in obroče, me nobena vzeti noče!« je dejal s polnimi usti.

»Tako pa te ni dosti prida; klek te polomil!« mu je zapretila in odgovorila patru:

»Hm, bolnik je siten, vprašati ga moram, potlej pridem po vas,« se je izvila in šla nazaj svojo pot, menihi pa svojo naprej.

»Dobra ženska je tale Rodana,« jo je pater Konrad pohvalil, »lepo skrbi za bolnika, ki se ji zaupa.«

»Hotimir se je zaupal nam,« je opat Vincencij vzdihnil, »pomoči pa mu ne moremo, vsak korak, ki ga storimo zanj, nam spodrsne.«

»Ker je moč pekla še prevelika v tej paganski gospodi!« je pater Herand zagorel.

»Molili bomo za Hotimira,« je pater Konrad vedel. »Bog ga ne bo zapustil.«

»In molili bomo tudi za gospodo, da ji Bog omeči srce, nam pa odpusti, ker z jezo mislimo nanjo in mu jemljemo sodbo,« je opat kratko potrdil.

XI.

Tisto jutro je Hotimir ob prvem svitu res šel z Budislavom in Gorazdovim Žitovitom.

Budislav bi bil rad venomer dirjal, tako ga je gnalo k Silani.

»Ne preženi konja, sicer boš krevsal peš!« ga je Žitovit krotil.

»Oh, da človek nima kreljuti!« se je Budislav nasmehnil Hotimiru, ki je otožno gledal po zorečem polju ob cesti in po vaseh, ki jih je slutil na višinah in v odročnih lokah in tokavah.

»Ko se bova vračala, bo pa Hotimir tako vil in si želel Bog ve kaj!« se je Žitovit dobrovoljno smehljal. »Le kako se pravi moški more tako slepo zagledati v dekliški obrazček, bi rad vedel!«

Hotimir bi bil nekaj rekel, pa je prizanesel in se le tiho namuznil Budislavu.

»Tebe mi je žal, o Hotimir!« je Budislav skušal razvedriti tihega tovariša. »Le prizadevaj si, da bi zlepa umehčal grajske; to bi bilo najbolje. Če pa bi trmoglavili, mi daj vedeti, pa ti privedem sto, dve sto trdnih pesti in ves grad zdrobiva v sončni prah!«

Hotimir ga je pogledal s sevajočimi očmi.

»Kadar hočeš!« mu je Budislav rekel še enkrat.

»Tamle je Trlepovina,« je Žitovit kimnil z glavo, ko so prijezdili iz hoste in zagledali Trlepovo gradišče. »Vsaj oglasiti se moramo, sicer bi Trlep utegnil zameriti in se mojemu očetu pritožiti.«

Hotimiru je bilo to prav, saj je moral Trlepu povedati, kako se mu razpleta predéno zavirane ženitve.

Le Budislav bi bil rad kar dalje, rekel pa ni nič, ko so pred Trlepovino poskakali s konj.

»No, zdaj mi pa povedi zvedke in novice!« je Trlep velel Hotimiru, ko sta čez čas Ljubi pustila Žitovita in Budislava in počasi hodila med njivami.

Hotimir je povedal vse.

»Sebe, njo in vse bi otel, če bi pobil grajske!« mu je stara misel ušla kar tako.

Trlep ga je molče poslušal in strmo gledal zdaj v sivo skálovje Kuščarjeka tamle notri, zdaj nazaj čez Témenico in na Primskovo.

»Da, mladoličen si še, zato slaboviden, da ne gledaš daleč predse,« je počasi in resno pogledal zbeganega mladeniča.

»Njim ni nič, če kdaj pobijejo nekaj ljudi!« se je Hotimir upiral. »Zakaj bi jim prizanašal jaz, ki mi toliko prizadenejo in vse najhuje hočejo?«

»Če teh ne bi bilo, bi pa prišel drug graščak! Le to pomni in ne rini v nesrečo!« ga je svaril in obenem hvalil, ker hoče spotoma še Emo prositi pomoči.

»Kamor se hudič sam več ne upa, tja pošlje babo! Če bi ona v strah prijela svoje brate, bi res utegnili odnehati.«

Potlej je besedo obrnil drugam.

»Kako je pri vas?« je vprašal. »Ali ste dosti namlatili ječmena?«

»Precej, nihče se ne pritožuje.«

»Kaj pa ozimina?«

»Ni kaj prida. Redka je, slabo zôri in še snet jo tare.«

»Da, pozeba jo je vzela, zima je bila brez snega.«

»Vendar pri vas ne kaže slabo.«

»Bolje bi bilo lehko. Dobro gnojim in skrbim za mêno semena,« se je Trlep hvalil.

»Vsaj ajdova sev naj bi plenjala dobro, da bi čebele imele veliko ber in mi kaj za priboljšek!« jo je Hotimir ugenil, ko sta spet prišla do doma in se pomudila ob uljnjaku.

»Stoj, nekaj mi še nisi povedal!« se je Trlep domislil. »Z menihi, praviš, da si govoril. Kakovi se ti zdijo?«

»Prav prijazni so, vse jih hvali in spoštuje,« je pravil. »In dobri so tudi, sicer bi si bili kaj bolj v komolec z Višenjskimi.«

»Ali veš, da bodo tudi oni gospoščina s tlako in z davščino in desetino?« mu je posmehljivo kimal.

»Saj nimajo gradu!« je Hotimir dvomil.

»Sezidali si ga bodo, boš že videl.«

A mladi je molčal, misli o menihih niso bile hude, preveč so se mu že prikupili.

Ko so mladci spet potovali dalje, so tja do Gabra molčali vsak v svojih mislih.

Gaber, zdaj mu pravijo Veliki Gaber, je bil že precej velika vas na zveženi in vetrovni planoti potlačenega hribca, ki se mu podnožje omaka v Témenici in čez katerega je velika cesta lezla pod vrh Medvedjeka in odtod dalje proti Trebnjemu.

Po njih odhodu se je zamislil tudi Trlep.

Menihi so mu vreli po glavi in prav nič všeč mu ni bilo, da so se ljudstvu že prikupili.

»Naš ljud je hlapec!« ga je vroč srd ujedal. »Pred tujcem poklekuje, gospodi se prilizuje!«

Menihi so tujci in gospoda. Tudi oni bodo pestili tlačana in še novih davščin mu bodo prtili. Saj mora že zdaj dajati desetino šentvidski cerkvi. A kaj šele bo, ko se zgradi veliki samostan? Če bi se jim tlačani že zdaj začeli malo upirati, bi se menihi oplašili in bi bili bolj zmerni z davščino.

S takimi mislimi je še tisti dan obdirjal Bèč, Prapreče, Žubino, Gaber in druga naselja, kjer je gospodaril kakov svobodnjak ali vsaj praznik. Tem je zabičil, naj ljudstvo naščujejo zoper novo gosposko, obenem pa oznanil ljudsko večo, da bi to soboto, ko se sonce prevesi in začne delopust, véčalo o obrambnih pripravah zoper ogrske roparje, ki bi jeseni utegnili prilomastiti.

Na večo je povabil tudi Šentvid in šentvidske vasi.

In prišli so tisto nedeljo možje iz Stranj, Prapreč in Žubine, iz Dol, s Hriba in iz Gabra, možje iz Bèča, Hrastovega dola in Doba, s Pec in Kala in iz drugih vasi tam okoli; iz Šentvida sta prišla samo župan Svetlin in Grbčev Belin. Vse črno jih je bilo v senci na Trlepovem sadovnjaku.

Trlep je stopil na star štor in kar vesel je bil, ko jim je gledal čez glavo in jih izpraševal, ali so že kaj ukrenili za primer, če bi se morali skriti Ogrom.

»V zarasli dolini prav globoke hoste smo napravili staj in navozili klaje in še je bomo,« je poročal mož iz Hrastovega dola. »Ija seženemo živino z varuhi, sami pa se skrijemo v votline pod zemljo.«

Bèč, Prapreče, Žubina in Gaber so si izbrali gradišče na Primskovem, Šentvidci in šentvidski kraji pa gradišče nad Šentvidom.

»Pa samo živino in blago, otroke, ženske in starčke spravimo tja gor,« je Svetlin pravil. »Možje in mladci pa bomo stopili za okope našega trga in bomo trli ogrske betice, če bo katera čeznje pokazala svoj pasji smrček!«

»Tudi mi ne bomo prizanašali Ogrom!« so se hvalili tisti, ki so si izbrali Primskovo. »V soteskah in jarkih jih bomo prestregli in potolkli, kolikor bomo mogli!«

»Da, da, taki ste mi všeč! Kdor se te pritakne s šibino, ga trešči s kolom! Da, udari! K vam bom prišel tudi jaz!« jih je Trlep hvalil. »Taki bodite zmerom! Kdor se ne brani, ni vreden, da živi! In ga je kmalu konec!«

Možje so dolgo véčali o obrambnih nalogah in tudi o drugih skrbeh širne soseske.

Trlep je vrhovatil besede in objedal gospodo, češ, da se ob nevarnosti poskrije v gradove, kmeta tlačana pa pusti, da se sam otepa divjakov, kakor vé in zna, ali pa skriva po hostah in jazbinah.

»In ko nevarnost mine, se gradovi odpro in gospoda pride in ti pobere, če si kaj otel divjakom!«

»Res je — da bi tako ne bilo!« so mnogi vzdihovali.

»Kaj, ko bi kakov grajski prežun tičal kje in si posluške vtepal?« so bolj previdni in boječi skrbeli in se plaho ozirali.

A Trlep je dalje v svoj tir speljaval besede.

»Gospoščin pa neki še ni zadosti!« je vpil. »V Stično pridejo menihi. Trije so že tu, pri Grbcu so se ustavili, za njimi jih pride še dosti drugih.«

»Oni menda ne bodo, kakor so grajski?« je star mož dvomil.

»Kakor grajski!« je Trlep vedel. »Tlačani jim bodo morali tlačaniti in dajati davščin, vsi drugi pa še cerkveno desetino.«

»Saj jo pobira že šentvidski župnik.«

»Dobro bi bilo, da bi obstalo tako. Če kaj daš, je župniku prav; ko se izmikaš, češ, da nimaš, ti pa še sam da, kolikor more!«

»Mislim, da samostan tudi ne bo nikogar drl.«

»Dati jim boš moral, ko bodo zahtevali, kakor si moral dajati gradu! Še če si boš zaredil zgolj žabjih bolh, bo vsaka deseta morala biti meniška! Pa te ne bi desetkali v pridelkih in prireji?«

»Grad se res nikoli ni dal preprositi, da bi potrpel do druge letine.«

»Pa vsaj upiral si se mu skrivaj lehko. Z menihi bo drugače; zamašujejo te ali pa s točo in sušo kaznujejo.«

»Beži, beži!«

»Vse lehko storijo, z Bogom in s hudičem so zmenjeni!«

»To so same prazne.«

»Tako prazne, da boš dajal desetino župniku, potlej samostanu in še gradu, če ti bo kaj ostalo.«

»I, ti, Trlep, če bo samostan tudi gosposka, potlej vendar grajske gosposke ne bo več!«

»Meniš?« je Trlepu za trenotek vzelo sapo. »Kaj pa tole?« se je opomogel. »Do zdaj si zmerom rad ukanil grad, če si le mogel, in si bil srečen, kakor če bi po svetu pogledal.«

»Res je, tega greha se nisem še nikoli spovedoval in se ga tudi ob smrtni uri ne bom!« se je tlačan smejal na vsa usta in drugi za njim.

»Samostana ne boš ukanil! Na spovedi te bo menih vprašal tudi to, in na spovedi ne boš lagal, kar obtožil se boš. In za pokoro boš dobil, da škodo poravnaj!«

To je pa drugim zaprlo sapo.

»Trlep že vidi samogoltnost in samopridnost samostana, ko ga še ni nikjer!« je Grbec v nič deval Trlepove besede. »Jaz vendarle verujem, da samostanska pest ne bo trda, gotovo pa ne trša od grajske.«

»Da, da, tako je!« je Trlep podsmešno rekel. »Belin Grbec je pod streho vzel menihe, oni njega pa že pod kuto!«

»Zakaj govoriš, Trlep, česar ne misliš?«

»In zdaj samo jezik kaže izpod nje, pa še ta mu je pristrižen!« se je Trlep še dalje norčeval.

Grbec je molčal, a Svetlin je godrnjal:

»Vidi se, tebi ga bo treba res pristriči!«

Nastal je kratek molk. Možem ni bilo prav, da svobodnjak zasmehuje poštenega Grbca.

»Če smo že toliko govorili, doženimo, ali smo za menihe in se jim bomo pokorili, ali jih ne maramo in jim bomo nagajali!« se je oglasil praznik Repnik.

»Pa doženimo!« je dejal Trlep in mu dal dolgo leskovo palico.

Repnik je z njo šel od moža do moža in vrezaval, kakor je kdo rekel, najprej glasove za menihe, potlej pa še glasove, ki so bili zoper nje.

Glasov za menihe je bilo na leskovem rovašu kmalu prav velika večina.

»Hlapci!« je Trlep revsknil in skočil s štora. »Ko se vam bo godila krivica, se me boste že spomnili! Pa nikar ne mislite, da bom za vas obletaval tudi menihe, kakor sem že večkrat Višenjske!«

Hud je bil, pa ne na menihe, ker so menihi, marveč le na gosposko, ki bo meniška. A gosposki je rad nasprotoval vsaki, tej še posebno, ker bo zvišala tlačanske dajatve.

Zelo hud pa je bil na tlačane, ki poklekujejo pred to tujo in novo gosposko in se ji prilizujejo.

»Hlapci!« je dejal še enkrat in grdo pogledal Grbca.

Nejevoljno se je potlej obrnil proč in zagledal čez polje, ki se je v zdravem veselju sončilo od Ceste do Kuščarjeka in Klanca.

»Možje prav za prav ne mislijo napačno,« se je treznil. »Posvetne gosposke ne bo, kjer bo samostanska, ki bo vsaj krščanska; in po zorečem polju se ne bo drevila za divjačino, ne bo v cestni rop silila tlačana in mu ne bo skrunila družine . . .«

Tako se je v hitrici skoraj že zbogal z menihi, pa ga je spet ugriznila stara uporna misel zoper vsako gosposko in dregnila jeza na premehke tlačane.

»Hlapci ste pa vendarle!« je renčal, ko je gledal za njimi in šel med njive, da bi se mu ščetine vroče jeze polegle lepo v miru. Tri kmetije so mejile njegovo zemljo. Večkrat je že prosil Višenjske, da bi mu jih prodali, pa nočejo, menda nalašč ne.

Misli so se motale, jeza se mu ni hotela poleči.

»Mi je pa že Hotimir bolj všeč!« se je čez čas spomnil mladega Višnjana. »Ta v srcu res ni hlapec in nikoli ne bo. Ko se bo malo uhladil in unesel, bo pravi možak.« — Vesel ga je bil.

XII.

V Trebnjem se je Hotimir ločil od tovarišev in šel v grad.

»Pomiri se!« ga je Ema potolažila. »Preloži poroko, za Živko se nikar nič ne boj! Jaz jo bom varovala.«

Hotimiru se ta tolažba ni zdela prav dosti vredna. Zadovoljen je vendarle bil, ker je čutil, da je vse, kar je mogoče, storil za mir z grajskimi in da se mu posihmal bo le s silo bosti zoper silo. Spomnil se je Budislavove ponudbe in se boja ni več bal. Zato je kar naravnost govoril, ko ga je Ema naposled še vprašala:

»Ali je res, da je nekdo na kresni večer napàl v Stehanu neke tovornike?«

»Res.«

»Kaj si bil zraven?«

»Moral sem biti!«

Zdaj je vedela, da je višenjski grad spet skrunil svoje ime. Stopila je k oknu in se zagledala v Témenico, ki je v vijugah počasi lezla, kakor bi že vedela, da ji je zdaj zdaj ponikniti v zemljo.

Grofinji Emi se je oko skalilo od žalosti in sramote. Obrnila se je in mu je velela:

»Pojdi domov, čakaj, miruj in veruj vame!«

In je šel v veri in dvomu.

Na višenjskem gradu pa je bilo joj. Rodana, ki je vsak dan hodila ogledovat Henrikovo rano, je silila, da bi poklicali meniha. Majnhalmu je ta misel bila močno čez glavo. Kako bi kaj prosil menihov, ko je bil zadnjič tako neprijazen z njimi?

»Počakajmo še!« se je branil. »Tudi tvoje zeli so pridovne.«

»In bi bile še bolj, če bi jih pripravila menihova učenost,« je modro pribelil Somrak, ki je zaradi svoje šolanosti bil na gradu v nekih časteh, da je včasih smel katero ziniti. Rodana ju ni poslušala, kar šla je svojo pot.

»Pa še nekaj bi bilo treba,« je Somrak potlej menil.

»No, kaj?«

»Pomoči božje.«

Majnhalm ga je debelo gledal. Sitno mu je bilo. Nobene mu ni vedel vrniti. Poniglav je šel k Henriku, kakor vselej, kadar se sam ni znal pretipati do prave misli.

Kaj svétuje Rodana, je počasi povedal.

Henrik je od bolečin pačil obraz in molčal.

Ditrik je hotel že kar sam skočiti po meniha, pa ga je Majnhalm ustavil.

»A kaj meniš ti, Henrik?« je neodločno vprašal brata.

»Boli, peče — ko bi že vendar kmalu prestal!« je Henrik javkal in mižal.

Napomenek konca, smrti je Majnhalma preplašil, da se je vdal. »Pa skoči!« je pokimal Ditriku.

Iz gradu je potlej gledal po dolini, kako je Ditrik dirjal na najboljšem konju. Brat bi utegnil biti res v nevarnosti. Pomoč, če je še mogoča, naj bo hitra.

Da, saj je res prav, da gre Ditrik. Menihi so gotovo kaj užaljeni. Če bi poslal koga drugega, še opravil nemara ne bi nič.

»Da bi se le kaj ne priteknilo Henriku!« je vzdihoval v skrbeh. Pa še druga stiska ga je pestila in mečila. Urh Ljubljanski je poslal slà, naj se Majnhalm zglasi na Kravjeku.

»Tisti tržaški cunjar me je pričrnil!« je Majnhalm mencal in ugibal, kako bi se izmotal.

Henrik, to je vedel, bi vse zvračal na Turjačana; Ditrik pa še tajil ne bi.

»Kar taji, če moreš, ko pa so trije ranjenci tu od tistega večera!« je obupaval. »Urh tudi to gotovo že ve.«

In ni svoje skrbi razodel ne Henriku in ne Ditriku, le tak ali že tak zagovor si je narejal in preurejal.

Že blizu Šentvida je Ditrik srečal sestro Emo, ki je z velikim spremstvom vihrala nad razuzdani višenjski grad.

Vso pot je po tihem že kar naprej zmerjala Henrika, podpihovavca v vsem hudem, Majnhalma pa še posebej. A ko je zdaj slišala o nevarni Henrikovi rani, ki bi jo le še menih utegnil ozdraviti, se je močno prestrašila. Vsa srditost in ostra besedičnost sta jo minili.

»Pojdi hitro, da prej prideta!« je velela bratu in dirjala proti Višnji gori.

Majnhalm, ki je brata najrajši prepuščal Rodani, je nestrpno hodil na stolp in oprezoval po dolini, ali se Ditrik že ne vrača z menihom.

Vest ga je pekla. Če Henrik umre, bo on kriv njegove smrti. Bog mu ne bo odpustil, vsa dežela mu bo zamerila in sestra Ema bo umrla od žalosti in sramote.

Kar se je v dalji na cesti pokazal oblak prahu.

»Že gresta! Tako hitro — kako je to mogoče?« ni razumel. A ko je dlje gledal, je strahóma videl, da se v silnem diru približuje več jezdecev.

»Kdo so? Kaj hočejo?« ga je grelo. S tako kosmato vestjo se je bal vsega.

Tudi grajski čuvaj je menda mislil tako, ker je z rogom opozoril grajske varuhe. Ko bi trenil, so bili vsi hlapci za oslono grajskega branika in čakali nadaljnjih povelj.

»Kako je z Ditrikom?« se je ustrašil. »Ali jim je ušel?« Za trdno je mislil, da kakov maščevavec gre nadenj in da bi bil utegnil spotoma prestreči brata Ditrika.

Kmalu pa je spoznal, kdo je.

»Ali se je danes res vse zareklo zoper mene?« se je vznejevoljil.

Pred gradom je sprejel sestro in ji dejal, ko jo je pozdravil: »Dirjaš kakor vojvoda med vojščaki, da sem se kar ustrašil!«

»Kdor ima slabo vest, se boji vsake sence!« je Ema dejala in zdrsnila s konja.

»Tudi za boj sem se pripravil,« se je kislo nasmehnil. A Ema je zamahnila z roko in vprašala brez pomude: »Ali je Henriku res tako hudo?«

»Mislim, da ne. Pa saj bo menih povedal.«

»Slišala sem, da si se že kaj slabo priporočil menihom.« Zdaj je on zamahnil z roko in odvedel sestro v grad.

Sestra je bila tako potrta, ko je videla trpeče bratovo obličje, da je pozabila na vse očitke, ki jih je bila nameravala v zóbe zmetati obema malopridnima bratoma. Kar tiho je ždela in komaj komaj še dušila obupni jok, ki se ji je nabiral v srcu in jo mašil v grlu.

Kmalu je čuvajev rog spet naznanil bližajoče se tujce. Bila sta Ditrik in pater Konrad, ki sta vsa znojna in prašna prihitela.

Pater Konrad se je smehljal, kakor ne bi bil prišel pod streho moža, ki je bil pred nekaj dnevi prav neprijazen z menihi. A ko je pregledal rano, se je malo zresnil in dejal: »Zakaj ste odlašali? Saj vam je Rodana povedala, da se rana vnema.«

»Gospod pater, ali je zelo nevarno?« je Ema drhtela.

»Če se še prisadi in ognoji, bo prav nevarno!« je dejal in brž izpral in prevezal rano.

Majnhalm je prebledel in pobesil oči.

»Pomagajte, rešite ga!« se je ponižal in prosil meniha.

»Božja volja se bo zgodila,« je pater Konrad voljno govoril. »Da bo milostna, se priporočimo Devici Mariji!«

»Da, da!« se je Ema domislila. »Na božjo pot bom šla v Lesce prosit Mater božjo, da bi brat ozdravel.«

»Mati božja ni zavrgla še nikogar, ki jo je prosil pomoči,« ji je pater Konrad pritegnil.

Ditrik si je od bridkosti molče grizel ustnice, Ema je ihtela in klečala ob bratovem ležišču.

A Henrik se je ujezil.

»Brez skrbi, ne bom še iztegnil kopet, ne! Dosti bi jih moralo priti, da bi mene spravili na tla! Še vse bo dobro — ali ne, pater?«

»Tako, da! Le pogum, zaupajte in mirujte, prav kmalu bo spet vse dobro!« ga je tudi pater hrabril. »In na miru ga pustite!« je velel drugim in pri bolniku pustil samo starega strežnika.

»Čez dva dni se bo vse izkazalo,« je dejal in šel z Rodano, da bi videl njene rože in maže.

Sopihal je v strmi Peščenjek za Rodano in Somrakom, ki ga je spremljal.

»Bog ti pomagaj, o Rodana, v strašni hosti živiš!« se je oddihaval in v gošči natikal z dolgo meniško haljo. »Uboga hostnica, kaj se ne bojiš volka, kadar sama hodiš todkaj?«

»Boji pa, boji!« se je Somrak smejal. »Ampak volk! Če jo le vidi, kar rep stisne in na ves splav zbeži! Kaj menite, tudi zver rada živi!«

»Pa če je človek takole golopest?« se je pater smejal.

»O, še noben volk ni z njo tvegal življenja; tudi medved se ji pametno ogne!«

Rodani poveličevanje njene moči ni bilo nevšečno, kar smehljala se je in gredoč, kakor bi se ničemurno hotela izkazovati, s strašno močjo lomila ali krivila veje in debla, da bi menih laže hodil; vendar ji Somrakova druščina ni bila nič kaj po volji.

»Saj res ni prav varno v hosti,« je s hitrim domislekom dejala Somraku. »Kar vrni se, da se ti kaj ne pritakne; meniha bom že jaz spremila iz hoste.«

»Ne, ne!« je menih ugovarjal, ker se je vendarle nekoliko bal in ker se mu ni zdelo spodobno, da bi se sam z žensko motal po hosti. »Somrak le naj gre z nama!«

Rodana je stala, gledala zdaj tega, zdaj onega in uporno molčala.

»Nimam rada, da bi šel z nama!« je naposled rekla.

»Vidim, ne zaupaš mu prav,« je pater Konrad spoznal in jo miril. »Na mojo besedo mu zaupaj, saj je dober, krščanski človek.«

Ženska pa se še ni podala. Somrak ji je bil res čez glavo. O, če ne bi bilo meniha, tako pa bi tole grajsko gnido odfrknila tjadol po Peščenjeku, da bi se vse kadilo za njo! Pa res! V koči sta ranjena tovornika. Če ju grajski zavohajo, bi ju hoteli dobiti v pest. Tako bi morala naščuvati svoje velikane, in ti bi zdivjali in vse pomendrali.

»Vendar vas prosim, velite mu, naj se vrne zlepa ali pa vas mirno počaka tukajle,« je prosila patra, Somraka pa še pogledala ni več.

»Če mu ne zaupaš na mojo besedo, se vrnem tudi jaz, glej!« ji je pater Konrad nejevoljno zapretil.

»Nikar tako, sveti mož!« se je ustrašila. »Saj nočem nič vam.«

»A kaj se ti je zameril Somrak?«

»Grajski je!« je dejala, stopila tikoma pred Somraka in mu zapretila:

»Menih hoče, podam se. Ali povem ti, da te raztolčem v sončni prah, če se mi po tebi kakove nevšečnosti nakretijo z gradom! Dobro me pomni!«

»Jaz oslepel, če bom razodel, kar zaradi tebe ne bi smel!« ji je prisegel.

Pomirjena je spet lomastila dalje in mrmrala, da sta jo oba slišala: »Kaj mi je bilo treba tega? Za babo je res bolje, če dedcev ne pusti do sebe!«

Dedca bi se bila rada smejala, pa nista hotela dražiti rogovilaste babe.

Kar se je prav blizu nekje zagnal pasji lajež. »Doma smo,« je Rodana dejala. »Psa me že čutita.« Iz drevja se je pokazala Rodanina koča. Pred kočo je v senci stare bukve ležal bolnik, ob njem je sedel drugi z obvezano glavo.

Čez prag je na plano stopila Jelena.

»Bog vaju sprejmi, o mila gosta!« je obema tujcema prijazno želela dobrodošlico.

»To je moja Jelena,« je Rodana povedala.

Tudi Jeleni ni bilo prav, da je Somrak videl oba bolnika. Strahóma je gledala zdaj mater, zdaj bolnika, zdaj Somraka.

»Tista dva sta tujca. Na kresni večer so ju tamle zunaj ranili pocestni razbojniki, a jaz sem ju pobrala, da bi ju zdravila,« je mati izdala skrivnost, kakor ne bi bilo nič. To je pomirilo hčer. Zdaj je tudi Somrak vedel, zakaj se ga je Rodana tako otepala.

»Lepo si ravnala, o Rodana!« jo je pohvalil.

»Dobro delo usmiljenja si storila,« ji je pater Konrad kimal. »Bog ti ga ne bo pozabil.«

»E, kaj bi tisto!« se je branila. »Poglavitno je, da sem ju otela pogube in da vidim, kako lepo se zdravita.«

Pater Konrad ju je pregledal in pohvalil Rodano. »Čisto prav ju strežeš, jaz sam ne bi znal bolje.«

Rana Krištofa Planine se je celila skoraj kar vpričo, bolnik je postajal bolj in bolj čvrst in veder. Mihael pa se je sam hvalil: »O, nobene sile mi ni več; le črepina mi je še nekoliko gluha, koder me je razbojnik počil, pa to me nič več ne moti.«

»Res je, kar iz rok ga lehko daš,« je menih rekel Rodani.

»Nikarte no!« je Jeleni ušlo. »Še ponoviti bi se mu utegnilo.«

Lice ji je rdelo, hitro je dihala, rada bi bila povedala neko veliko skrivnost, ki jo je sama poznala in ki je izreči ni znala; le oči, velike in plašne, so ji begale od matere do meniha in obstajale pri Mihaelu.

Rodana je gostoma razkazovala maže in zeli, Jelena pa je malo proč zmamila Mihaela in se ga je lotila:

»Kaj si nas že sit, da tako junačiš z zdravjem?«

»Beži no!« se je živo branil. »Z gospodarjem vam nikoli ne bova mogla povrniti, kar ste za naju storili tvoja mati, ti in bratje.«

»Nisi še dolgo pri trgovcih, govoriš pa že čisto trgovsko! Kakor bi se ljubezen do bolnika dajala na pósodo!«

»Saj vem, ljubezen se najbolje plačuje z ljubeznijo. Zato bova ostala dolžna, ker vam ni treba take najine ljubezni.«

Jelena je molče pobesila oči, ga čez čas počasi in otožno pogledala in šla h Krištofu.

»Vidite, tudi menih pravi, da boste zdaj zdaj zdravi,« je počenila obenj in mu popravila zglavje. »Kako sem vesela!«

»Jaz pa ne, Jelena!« se je Krištof nasmehnil.

Tale Jelena mu je bila všeč bolj in bolj. Zdrava je, dobra je, ljubezniva je in čedna tudi — po mestno pa bi jo vzgojil sam in obtesal in opilil, da se mu je ne bi bilo sramovati med priskutnimi meščani.

Ločitev od nje, čeprav ne za dolgo, bi mu bila res boleča.

»Bog pomagaj — kaj pravite?« ga je debelo pogledala. »Zakaj ne bi bili veseli zdravja?«

»Ko bom zdrav, bom moral iti.«

»Podi vas nihče ne. Seveda, šli boste, ker naši niste.«

»Tihota hoste in mirnost med vami sta mi ozdravili tudi dušo in predrugačili misli, da se kar bojim dneva, ko mi bo tvoja mati vzela zadnjo obvezo z zaceljene rane.«

»Da, odpočili ste se res prav lepo; samo bolečin pa vam je bilo dosti prestajati.«

»Praviš, da vaš nisem?« se je spomnil. »O, kako rad bi bil vaš, zmerom vaš!«

Jelena se je zasmejala, reči pa ni vedela kaj.

»Ko bom res šel, bi rad tebe vzel s seboj, tako bi postal vaš. Jelena, ali bi hotela biti moja?«

Jeleno je minil smeh, tudi odgovor se ji je zateknil.

»Jelena, ljubim te, hudo bi mi bilo brez tebe!« jo je snubil.

»Sami pravite, kako všeč vam je tihota našega življenja. In kako bi brez nje živela v daljnem svetu jaz, ki sem se rodila v njej? In tako daleč od matere in bratov? Joj, ne zamerite, ali to res ni mogoče, nikakor ni mogoče!«

»Hoste tam res ne bi imela, zato pa hišo kakor grad. Imenitna, bogata gospa bi bila, Jelena! Slušalo bi te krdelo krščenic in hlapcev, obleka bi ti bila iz svile in žameta in vse bi te častilo.«

»Ne zamerite!« je odločno odkimala.

»Premisli! Preden pojdem, te bom še vprašal,« je tiho dejal, ker se je Rodana z gostoma pokazala na pragu.

Razkazala jima je že vse maže in zeli, zdaj pa še pravila, kako so jo bili poklicali k Henriku.

»Toda mudilo se jim ni preveč!« je pater Konrad godrnjal.

»Nemara bi bili radi potlačili, da se tista malopridnost ne bi razvedela.«

»Bog se jih usmili!«

»Všeč mi je, da se vsaj moja bolnika zdravita tako.«

Mihael je počenil ob gospodarja.

»Ali bi mi kaj močno zamerili, če bi vas prosil, da bi me pustili iz službe?« ga je v zadregi vprašal.

»Kaj si dobil drugo?«

»Še ne. Pa zidar sem, menihi bodo zidali, gotovo bi me marali.«

»Sam bom, glej, če me pustiš,« je vzdihnil. »Vendar te nočem zavirati; le pojdi, kadar hočeš.«

»Saj veste, tukaj bi se najlaže skrival očakovim biričem.«

»Da, da, le pojdi!« je dejal in videl, da ju Jelena posluša za vogalom.

Jelena je postala prav vesela.

Krištof Planina je ugenil njeno veliko skrivnost in je bil zelo otožen. Jelena se ni več menila zanj, videla je le Mihaela in ga karala: »Zakaj mi nisi zaupal, da misliš ostati med nami?«

Za odgovor ji pa ni bilo, kar rdela je in veselo pela tiho pesem brez besed.

Bolj kakor kdaj rana je zdaj Jelenina radost pekla Krištofa Planino. Obraz, še pred trenotki veder in

svatovski, se mu je zmračil. Čemernost ga je pačila, čeprav se je pater Konrad še enkrat prav prijazno zanimal zanj in mu obetal skorajšnje okrevanje.

»Da bi le Henriku kazalo tudi tako ugodno!« se je menih spomnil gradu. »Že zaradi blage sestre in zaradi Ditrika, ki ni napačen človek!«

A Ema in brata so se po patrovem odhodu umeknili v veliko sobano in se nekoliko že pomirili.

»Pa človek nima samo te skrbi!« je Majnhalm vzdihoval.

»Za božji čas, kaj se je še zgodilo?« je poparilo Emo. In Majnhalm ji je povedal, da ga na sodbo kliče Urh Ljubljanski.

»Pojdi z menoj, Ema, zagovarjaj me!« se je domislil kar nenadoma.

»Kaj pa si spet storil?« se je sestra delala.

»Nič!«

»Če je tako, se boš lehko branil sam!«

»Tvoj mož je Urhov prijatelj.«

»Kaj bi torej jaz?«

»Tvoja beseda bi na Kravjeku vendarle zalegla več ko moje —«

»— izgovarjanje!« mu je prestrigla laž. »Kaj si na kresni večer v Stehanu, za sveto ime božje, spet počel z nekimi tovorniki?«

Majnhalm in Ditrik sta se začudila, odkod ve to.

»Vem in sram me je, da vem!«

Zelo je bila huda in ga plašila s časnimi in večnimi kaznimi, naposled pa se je le vdala.

»No, šla bom jutri s teboj na Kravjek, če misliš, da moja beseda res toliko zaleže pri Urhu.«

»Da, tvoja bo obveljala, ne bo ti je prestrigel z nemilostno sodbo.«

»Saj pravim, poskusila bom. Ali samo, če mi izpolniš neko prošnjo.«

»Tudi jaz ti je ne bom zavrnil.«

Ema bi bila rada prosila, da bi se Hotimir in Živka smela vzeti. Pa je poznala bratovo samopridno strastnost in se je bala, da bi še bolj zamotala in zavrla mlado ženitev, če bi se uprl in se ob Živki spozabil. Urh ga za to ne bi klical na sodbo, saj tlačan nima nikjer nobenega varuha.

»Spletična mi je postala nekaj hromotna,« je dejala. »Med Trebanjkami je nimam nobene pripravne. Daj mi Živko, dokler ne okreva moja.«

»Hm, Živko? To je res sitno. Živko sem prav te dni določil, da bi prišla v službo na grad.«

»Zakaj?« je Ema od nejevolje zardela.

»Glej, naše staro motovilo, kuharica Mojca, ki jo je bil Hartvik privedel iz Korotana, kuhe ne zmaguje več; tudi pozabljiva je že, da jedi soli dvakrat ali pa nobenkrat. Ko bi se Živka naučila, bi lehko napodil staro krmežljavko tresoglavo.«

»Nikar ne laži! Mojca je čisto dobra kuharica!«

»Zakaj hočeš vprav Živko?«

»Da se ti, brezbožni grdavž, ne bi pregrešil še grje, nego si se že v Stehanu in drugod!« se je Ema ujezila. »Kaj meniš, da ne vem, zakaj bi jo rad na grad?«

»Katero drugo si izberi!« je Majnhalm silil.

»Zdaj pa si še poišči katero, da bo šla s teboj na Kravjek — jaz ne pojdem!« je s peto udarila ob tla in mu obrnila hrbet. Majnhalm se je ustrašil in tiho umeknil, da bi se posvetoval s Henrikom.

»Stori, kar hočeš!» je Henrik godrnjal. »Vem pa, da boš brez Eme prav slabo opravil pred Urhom.«

Majnhalm je sedal, vstajal in stopal sem, tja, naposled pa vzdihnil: »Pa naj jo vzame!«

»Saj drugače ni mogoče!« se mu je Henrik posmehnil.

XIII.

Drugi dan sta sredi lepega dopoldneva res jezdila čez Vrhé na Kravjek; za njima se je po slabi poti spotikalo veliko spremstvo. Tako bahato spremstvo je bilo nepotrebno, saj pot ni bila dolga in napada se tudi ni bilo bati odnikoder; ali Majnhalm je hotel, da se Urh Ljubljanski spomni, kako mogočen je višenjski gospod in kako odličen njegov rod.

Brat in sestra sta molčala vso pot. Njega je skrbelo, kako se bo izmotaval Urhu, ki ga bo bržkone trdo pestil; skladal je zagovor za zagovorom, vendar pravega, da bi rekel: tale pa bo! ni in ni mogel ugeniti.

»Nič se ne bom posebno otepal, še zareklo bi se mi kaj, da bi me sitnež ljubljanski potipal še za katero

drugo žilo!« je naposled sklenil. »Saj je Ema tu,« se je zanašal. »Zakaj pa je Bog ženski ustvaril jezik?«

Grofinja Ema, pobožna ženska in ljubeča sestra, je že doma dosti ujedala razuzdanega brata; zdaj je nejevoljno molčala in otožno premišljevala, kako bi zavrla divje življenje na višenjskem gradu.

»Majnhalm se mora oženiti, sicer zanj ne bo prav!« je našla misel, ki se ji je zdela pravša in pravša. »Tudi Henrik se bo potlej unesel in kam priženil.«

Majnhalm je nenadoma pridržal konja, nosnice so mu zadrhtele od vznemirjenja, oči so se uprle v daljo na desni strani in so mračno obstale.

Po stari cesti čez Ilovo goro se je navzdol spuščala četica potnikov s tovornimi konji.

»Kdo so?« ga je grizlo. »Kako se upajo golomišiti tod brez vednosti Višenjskih?« Brž je velel hlapcu, naj skoči in pozve, kdo so, odkod in kam gredo, kaj tovorijo in pokaj se ne oglasijo na višenjskem gradu, da bi plačali potno davščino. Hlapec je zdirjal in se je kmalu vrnil.

»Zidarji iz Čedada,« je na kratko povedal. »Oglejski očak jih je poslal v Stično, da bi zidali samostan; tovorijo pa le zidarska orodja in svoje potne potrebščine.«

»In zakaj se izogibajo Višnje gore?«

»Pravijo, da jim je preveč od rok; sicer pa da potujejo z varstvom očakove oblasti v samostansko gospoščino in da ne poznajo navad tega divjega kraja.«

Majnhalma je pogrelo, da je kar zardel od togote. Če ne bi bilo Eme, bi šel in jih poučil o navadah »tega divjega kraja«, da bi jih pomnili noter do smrti.

Urh Ljubljanski je bil tisti dan prav dobre volje.

Pravkar je na Kravjek pridirjal brzi sèl grofa Otona Ostrovrharja s Svibnega in naznanil, da plemeniti in mogočni gospod grof in njegova plemenita in lepa hči grofična Zofija prihajata v goste in da sta nemara že prav blizu.

»Kje si se ločil od njiju?« je slastno izpraševal slà.

»V Metnaju nad Stično.«

»In se nisi kaj mudil spotoma?«

»Vso pot sem dirjal. Konj je dober. Kaj dosti več ko eno uro nisem potreboval do semkaj.«

»Zdaj zdaj utegneta biti že tu,« je Urh dognal in se umeknil na grajski stolp, da bi že od daleč zagledal mila gosta. Oči so mu iskale proti Stični, misli pa so se bale.

»Ostrovrhar je pobožen mož in zelo cerkven; saj je stiškemu samostanu za zveličanje svoje duše že v dar namenil pet kmetij pri Litiji,« je vedel. »Kaj, ko bi ga menihi kje prestregli zdajle in mu potožili, kakovih jim je bilo ondan slišati na Kravjeku?«

Te misli se je res ustrašil. Da, če bi Ostrovrhar to zvedel, ne bi bilo prav nič nemogoče, da bi od trmoglave gorečnosti ovrgel zmenek, ki ga ima z njim, in da mu ne bi dal Zofije.

»Zbogati se bo treba z menihi, zbogati,« je spoznaval. »In Višenjske obuzdati, da bo tudi menihom všeč!«

Iz takih misli ga je vrgel rog grajskega čuvaja, ki je naznanil, da se nekdo bliža. Ozrl se je in je tudi sam opazil Višenjskega z velikim spremstvom.

»In prav danes mi pride ta rogovilež!« je nejevoljno stresnil z glavo in se spomnil sovraštva, ki je zaradi deželnoupravnih zdrah razdvajalo rodovino mogočnih grofov Šponhajmov, koroških vojvod, in rodovino v Savinjski in Slovenski krajini slavnih in bogatih grofov Plajenskih...

Ha, in zdajle je prilika za hud udarec po grofih Plajenskih v Višnji gori... In te maščevalne želje so se kmalu umikale prejšnjim mislim in skrbem. Pa obraz se mu je brž zjasnil, neka misel ga je udobrovoljila.

»Saj res!« si je pokimal. »To bi potolažilo menihe in pridobilo Ostrovrharja!«

Voljna misel ga je do kraja udobrovoljila, pogled mu je spet tipal proti Stični, srce je šlo z njim in iskalo grofično Zofijo.

Po dolini se je mirno igral lahak veter, sušil njive, že za ajdovo sev razgaljene, in prebiral listje na drevju, — le cestnega prahu, ki ga mezgajo konjska kopita, ni dvigal še nikjer.

»Preden prideta, bom z Višenjskim že opravil.« je dejal in odhitel v viteško sobano, kjer sta ga čakala Majnhalm in Ema.

»O veleplemenita gospa grofinja, kaj pa vi? Neskončno me veseli, da vas smem pozdraviti pod svojo

streho!« je Urh v zadregi pozdravljal Emo, ki je ni pričakoval in ki mu bo najbrž v napoto, ko ji bo sodil brata. »Kako pa kaj vaš mož in moj prijatelj veleplemeniti gospod Volfrad grof Ortenburžan?«

»V Savinjsko krajino je odšel že pred mnogimi dnevi, da bi videl, kako oskrbniki gospodarijo našim posestvom in da bi gradovom dal pregledati in popraviti utrdbe.«

»Pa ne da bi se bal vojne nevarnosti?« se je ustrašil tudi za svoj ugled, če bi se izkazalo, da imajo drugi bolj bister pogled in bolj oster voh za javno varnost.

»Tisto menda ne,« se je Ema nasmehnila; »le zaradi previdnosti, pravi, je prav, če so utrdbe in dvorci zmerom, kakor morajo biti.«

»Da, prijatelj Volfrad je skrben gospodar in pameten mož!«

»In njega, ne mene, bi zdajle imeli pod svojo streho, če bi bil doma!«

»Ne, ne — prav je, kakor je, veleplemenita gospa grofinja!« ji je vljudno ugovarjal. »Njega vidim večkrat nego vas!«

»A tudi danes sem le ponižna prosilka pred vami, velemožni gospod vojvoda!« se mu je priklonila.

Majnhalmu se je srce topilo od zadovoljnosti in resničnega občudovanja, kako ti Ema zna mečiti tegale v svojo moč in oblast zagledanega Urha.

Kakor kakov azijski malik je Urh, debel in zalit, široko sedel in rdel od ponosa, tako so ga mehko božale prikupne besede ugledne in mogočne grofinje.

»Nobene prošnje vam ne bi mogel zavrniti, veleplemenita gospa grofinja!« je dejal, vstal in se ji globoko priklonil.

Tudi Ema se je dvignila, sklenila roké in dejala: »Prosim vas, velemožni in pravični gospod vojvoda, da bi bili milosten sodnik mojemu bratu!«

Urhu se je obraz zmračil, oči so šele zdaj obstale na Majnhalmu in so se preteče zasvetile.

»Saj bi poravnal škodo in obljubil, da ne bo nikoli več storil kaj takega,« je gladila.

Urh je še zmerom molčal in trdo gledal obtoženca, ki je umikal oči.

»In pomislite, pravični in silni gospod vojvoda, v kakovi pušči živi s svojima bratoma in da nima žene, ki bi ga blažila s svojo ljubeznijo,« je zagovarjala.

»Višenjski grad je razvpit!« je Urh rekel reznò. »Ne božjih ne posvetnih zapovedi mu ni mar!«

»Ne ugovarjam, samo opomnim, da je ta isti grad omogočil ustanovitev samostana v Stični in da mu je baš brat Majnhalm obljubil tudi vso nadaljnjo pomoč, posebno tudi še ob zidanju,« je Ema hitro povedala.

»Kakor voda gasi ogenj, tako dobra dela brišejo grehe,« se je Urh domislil pobožne rečenice, ki jo je pred kratkim slišal nekje, in je pokimal.

»Izbrišite mu tudi vi, pa v vašo roko obljubi, da samostanu podari tri kmetije v Gabru!« je posredovala.

Urh, ki mu je bilo do zboganja s samostanom in ki mu je dobra misel malo prej na stolpu že skrojila podobno sodbo v prid samostana, je stegnil roko, Majnhalm je rahlo segel vanjo in jo poljubil.

»Čestitam vam!« je Urh rekel ves vesel, da mu sodbe še izreči ni treba in se z njo zameriti mogočnemu plemiču. »Srečen dan ste si izbrali za sodbo in dobrega zagovornika. Naročil bom pisarju, naj napiše darilno pismo o tistih treh kmetijah. Ko boste podpisali pismo, bom pozabil Stehan.«

»Hvala vam, gospod vojvoda!«

»In pazite, da se nikoli več ne vidiva na sodbi!« je zapretil.

Z grajskega stolpa je zategnjeno zavečal čuvajev rog, Urh se je vznemiril in hitro povedal, kdo je prišel.

»Ne odidita še domov, ostanita, sicer bi grof Ostrovrhar menil, da mu ne privoščim druščine!« je prosil in je bil vesel, da bo Ostrovrhar videl, kako odlični gostje ga obiskujejo.

»Rada, rada!« se je Ema smehljala. »Veselim se Zofije, prijateljici sva.«

Že je zinil, da bi govoril o Zofiji in se hvalil in bahal z njo, češ, moja bo, njen oče mi jo je že obljubil, pa se je spomnil, da bi se nemara močno prikupil, če bi mila gosta pozdravil že tam pred gradom.

Domislek mu je bil tako všeč, da je kar stekel venkaj.

Majnhalm se je nasmehnil Emi in ji rekel:

»Hvala ti, sestrica, dobro si opravila!«

»Premagovala sem se in hlinila, da me je še zdaj sram.«

»A temu napihnjencu je bilo vse zares! In takle praznoglavec je največji gospod v deželi!«

»Pa ga hvalijo in spoštujejo.«

»Ker tisto najbolje stori, kar na miru pusti,« se je Majnhalm nasmehnil. »In pusti na miru skoraj vse, ker je pač bebec; samo nam, ki se peklimo po odročnih gradovih, rad prav pridno nagaja. Sicer si seveda domišljuje, da vse zna in pozna in da je na vsem svetu prvi on, potlej da je prav velik kup blata in čez dolgo dolgo šele gospod Bog!«

»Nisem vedela, da imaš tako strupen jezik!« se mu je smejala.

»Ker me jezi, da sem se mu moral klanjati zaradi stvari, ki se povsod godi.«

»Obljubil si, da se z njo ne boš pregrešil nikoli več!«

»Kar sem ti obljubil, ne bom prelomil!« jo je pomiril.

»Zelo prav je, da Henrik ni mogel iti z menoj!« se je čez čas domislil. »On mu ne bi bil zamolčal nobene!«

»In sodba?«

»Bi bila prav nemilostna, vem.«

»Zato Henriku ne smeš vsega praviti, prevelik zaletel je!« mu je zabičila.

»In še to ti moram reči, krepostna sestrica naša, da ti je sam Sveti Duh vdihnil tisto pametno misel o treh kmetijah v Gabru!« ji je Majnhalm kimal in se smehljal že drugi misli.

»Kar cerkvi daš, Bogu daš!«

»Ne mislim tisto. Bog ne potrebuje nič, najmanj pa iz rok takega grešnika, kakovršen sem jaz!« je odmajeval z glavo. »Ampak Trlep, uporni in drzni svobodnjak, se bo od togote grizel, ko bo zvedel, da so kmetije, ki mejijo z njegovo zemljo, samostanske in da jih ne bo mogel spraviti podse! In to, vidiš, me ob tej poravnavi s puhloglavim Urhom prav močno veseli.«

»Taka dobra dela nimajo pri Bogu nobene cene!« ga je Ema karala.

»Saj ne trgujem z Bogom!«

»Ne govori zaničljivo o krščanskih čednostih!«

»Če storim kaj dobrega, ne storim zato, da bi mi Bog vračal, marveč zato, ker se mi zdi prav ali potrebno.«

»Včasih nisi bil tak!«

A Majnhalm je zamahnil z roko in nadaljeval:

»Samostancem, vem, se nisem kaj prikupil. Tiste tri kmetije jih bodo dobro pomirile; tudi tlačanov jim bom nagnal, da bodo laže zidali in hitreje. Tako se bomo morda sprijaznili, vidiš, in zato se mi tisto dobro delo zdi potrebno.«

»Saj sovražnikov imaš res že tako dosti.«

»Nevihte grmijo okoli vrhov najvišjih gorá, ko pa se oblaki raztepo, jih obseva prvo sonce.«

Ema ga je začudeno gledala, a on ji je kimal:

»Kdor je kaj, je viden na daleč! Kaj za to, če ga objedajo zavistneži in če vanj bevskajo ušiva ščeneta, saj ne znajo drugega. Mož, ki je kaj, je preponosen, da bi dvignil nogo in brcnil mednje, še vidi jih ne!«

Ema ga je gledala še bolj debelo.

»Glejte, saj ni tako napačen človek!« je spoznavala. »Samota in hosta se mu pač poznata, ali ljubeča žena bi ga lehko lepo ugladila.«

»Kdor ima dosti sovražnikov, jih lehko dosti olasa, če je za kaj, in je potlej deležen velikih časti!« je Majnhalm čez čas dejal in se tiho smehljal.

»Oženiti se mora, pa je!« je Ema v mislih sklenila.

Že ga je hotela speljevati v to stran, pa so se odprla vrata in sta pred žarečim Urhom vstopila Oton grof Ostrovrhar in njegova hči Zofija.

»Oh, ali je mogoče?« se je Zofija, dobrih dvajset let stara in zelo lepa gospodična, veselo začudila in je skočila k Emi. »Da se vidiva in tako nenadoma?«

»Kako sem te vesela!« jo je Ema objela. »Saj se že dolgo nisva videli. O, koliko si bova povedali!«

»Ko sta prédlansko pomlad z možem šla v Savinjsko krajino na sovneški grad, sta se za kratka dva dni pomudila pri nas na Svibnem; potlej se res nisva več videli.«

»Glej, to je moj brat Majnhalm, gospod Višenjski,« jo je seznanila z bratom, ki je ves rdeč in goreč strmolel v lepo gospodično.

Bila je v beli obleki in res prikupna z vitko, vendar polno postavo, z rumenimi lasmi in rdečim obličjem, z modrimi očmi in močnimi obrvmi in z glasom, ki je zvenel kakor zvonček.

»Oh, lepa je,« je vzdihoval Majnhalm.

Ema je precej opazila, da mu je mlada gospodična močno všeč.

»Joj, če bi bilo mogoče!« je želela. »Pa bi vedela, da je Mati božja uslišala moje molitve in da se bo Višenjski rod spreobrnil in spokoril.«

Tudi Urh je opazil Majnhalmovo zamaknjenost, ki mu je sprva bila všeč, češ, glejte, tako lepa je moja nevesta, da človek, ki jo vidi prvič, kar otrpne od začudenja in obo̊ževanja; čez trenotke pa ga je že jezila in žalila.

»Ali bi ga!« ga je grizlo. »Gleda jo kakor bi ji hotel umeriti obleko!«

Oton grof Ostrovrhar, že prileten, nekoliko nadušljiv gospod, se ni dosti oziral, kar na stol se je zgrudil in se hreščeče dušil s piskajočo sapo, ki je letela vanj.

»Vroče... zatohlo... ali ne bi šli venkaj... na zrak...?«

»Da, kar pojdimo!« se je Urh voljno vdajal.

Sedeli so potlej na planem pod široko lipo sredi dvorišča in se menili.

»Da, sonce je naju parilo, da je bilo joj,« je Ostrovrhar pravil. »Prav. Naj otrok spozna, da je očetova beseda zmerom prava.«

»Saj mi ni nič!« se je »otrok« branil. »Dejali ste, da me bo vročina zmogla in da bom sredi pota omagala, zdaj pa naj naju kdo presodi, kdo je bolj utrujen!«

»Le stoj!« se je oče branil. »Zvečer se bo sodilo ali pa jutri.«

»Naj bo kakorkoli, sama ne prebijem doma in prerada potujem, da bi se ustrašila še tako dolge poti.«

»Veste, iz same radovednosti!« je oče dejal napol resno, napol smešno. »Koliko naj potlej zaleže očetova beseda? Saj se je sam Bog zaman bojeval zoper žensko radovednost.«

»In še to povejte, da je ženska raj zgubila zaradi nje!« se je Zofija zasmejala. »Jaz, mislim, ga ne bom,

če bom res prav zvesto poslušala, kar mi bo gospod vojvoda računil povedati o bližnji ogrski nevarnosti; saj vi se mi le smehljate, kakor bi se še zmerom igračkala.«

»Kakova ogrska nevarnost?« se je vojvoda spet ustrašil, da premalo ve.

»Že vidim, tudi vi mi skrivate resnico!« je Zofija vzdihnila in pobesila glavico.

Pramen sončnega žarka je prebol lipovo senco in obsul njene lase, da so se čudovito pozlatili.

Majnhalm jo je navdušeno požiral.

»Oh, lepa je, da ji ni prilike v vsej deželi ne!« se je mamil.

»Res ne vem, katera resnica se vam skriva,« se ji je Urh smehljal.

»Po Savinjski krajini že močno vedó, da se Ogri, odkar je to pomlad umrl njih kralj Bela II., onkraj Drave sumljivo pripravljajo,« je Ostrovrhar povedal. »To je slišala, to jo zdaj peče.«

»Da, in jeseni bodo udarili čez Dravo, da si naropajo naših pridelkov in nalovijo sužnjev za sejme na Jutrovem!« je resno rekla in pogledala po vseh.

»Čudno je tudi, zakaj potujočega pevca ni več nobenega odnikoder,« se je Ema domislila. »Včasih so baš taki pevci prinašali novih pesmi in novih vesti iz vsega sveta.«

Urhu se je zdelo, da je najbolj pametno, če skrivnostno molči, tako si bodo vsaj mislili, da povedati ne sme, kar ve.

»Saj je mogoče, da se zbirajo le manjše roparske drhali; človek mora vendarle biti previden in misliti na vse,« je Ostrovrhar važno govoril in si moško sukal osivele brke.

»Če bi živel v Savinjski krajini in bi hotel vedeti, kaj Ogri pleteničijo, bi bušil čez Dravo in bi kmalu vedel vse!« je Majnhalm zajunačil.

Zofija ga je navdušeno pogledala, Ostrovrhar se je zasmejal, a Urh je tehtno dejal:

»To se ne sme! Le nobenega draženja ne, da se ne utrga val ogrskih vojsk in da nam res ne preplavi Savinjske in še drugih krajin!«

»Da, tako veleva modrost, ki jo bistri državniki v zavetju utrjenih mest zlahka doženo in imenitno za-

povedo. A mi, ki se smemo, ko je zares, samo braniti, če se moremo in dokler se moremo, bi včasih vendarle vsaj vedeli radi, koga se nam bo otepati!« je Majnhalm možato dejal.

Urh je važno pokimal, rekel ni nobene.

»A jaz bi rad, da bi se obrnilo!« je Majnhalm trmoglavil. »Zdaj se napada mi le bojimo; prehiteti, da bi se začeli bati tudi oni, ga pa ne smemo!«

»Tam so divjaki, mi smo kristjani!« je Urh hinavsko opomnil in pogledal Ostrovrharja.

Majnhalm je odkimal, rekel pa ni nič; zakaj domislil se je, da ne kaže dražiti mogočnika, ki bi ga še pravkar bil lehko zelo grdo ukrivil, če ga ne bi bila izmotala modra ženska besedičnost.

Zofija ga je zvesto poslušala in občudovala.

Tudi Ostrovrharju je bil Majnhalm všeč.

»Če me ne bi dušila naduha in če bi bil nekoliko mlajši, bi ob vaši strani prav rad razkopaval ušiva ogrska gnezda!« je pohvalil Majnhalma.

Ema je opazila, da se Urhu mrači obraz; zato bi bila rada drugam zaredala pogovor, pa ni mogla.

»Tako moramo čakati, da se pesjani sami potrudijo do nas,« se je Ostrovrhar oprijemal prejšnje misli. »Pa gradovi se jih že ubranijo, le tlačani so ob vse.«

»Potemtakem je moj mož prav storil, da je šel pogledati svoje gradove v Savinjski krajini?« je Ema dejala.

»Čisto prav!« je Ostrovrhar pokimal. »Tudi jaz sem jih dal pregledati in preskrbeti. A najbolj trdno je naše Svibno, vse leto in še dlje se lehko otepa, čeprav bi se ga lotili sami peklenki!«

»Mislim, da resne nevarnosti ni nobene,« je Urh branil svojo vednost in veljavnost.

»In če bo nevarno, bo marsikdo na vse kriplje hitel za varno zidovje ljubljanskega gradu,« je Ostrovrhar vedel svojo. »Jaz hitrice ne maram; prekratka mi je sapa. Če te ne bi bilo, bi precej šel nad pesjane ogrske. Gorak sem jim še od tačas, ko me je med rebra dregnilo kopje črnega divjaka, da mi meh še zdaj ne drži zadosti sape in mi dušnik nadušljivo grgra bolj in bolj.«

»O, ranjeni ste bili?« je Majnhalm tako sočutno vprašal, da je Zofija od hvaležnosti zardela.

»Bil, da. Pa sem ga tistega črnuha počil z mečem, da sem ga razklal tja do rogovile!«

Urhu se obraz še ni zjasnil, Ema je pogumno obrnila pogovor.

»Stiški menihi se mi smilijo,« je dejala. »Komaj pridejo, pa že jim preti nevarnost brezbožnih divjakov.«

»Saj res!« se je Ostrovrhar domislil. »Ali še ne bodo začeli z zidanjem? Če nimajo denarja, bi ga morali dati mi, saj bo njihovo delo koristilo vsej deželi.«

»Bodo,« je Ema dejala. »Zidarji so že tu. Očak jih je poslal.«

»Zatorej sem prejle videl neke ljudi, ki se motajo po stiškem kotu,« se je Ostrovrhar domislil.

»In tale moj brat je menihom obljubil kar največjo pomoč ob zidanju.«

»O, res?« se je Ostrovrhar začudil. »To je prav lepo!«

»Bog vam daj srečo za to!« je tudi Zofija pohvalila Majnhalma in zardela, ko je zapazila, da jo Urh ostro gleda.

»In pred dobro uro mu je naš gospod vojvoda omogočil, da jim je za zveličanje svoje duše daroval tudi tri kmetije v Gabru.«

»Ali je mogoče? O, prekrasno!« se je stari grof navduševal. »Zelo ste mi všeč, gospod Majnhalm! Saj ste izmed tistih redkih naših mož, ki so v skrbi za svojo dušo tudi veliki v dobrih delih!«

»In ki so spoznali preimenitno nalogo pobožnih mož in delavnih belih menihov!« je Zofija dostavila in se mu nasmehnila.

Majnhalm se je od sreče kar topil.

»Ema je vendar blaga, zlata duša!« je v mislih hvalil sestro, ki ga tako povzdiguje. »In kako spretna je v besedičnosti! O, kaj bi bilo, če ne bi bila šla z menoj?«

Urh je rdel in težko dihal, in samo Ema je opazila, kako grozeče so mu gorele oči. Zato je brž popravljala:

»Kar je storil, je res lepo; vendar moram reči, da ga je do tega pripravil naš gospod vojvoda! Le njemu gresta zasluga in čast!«

Urh se je nasmehnil in je hvaležno pogledal Emo.

»Oh, molila bom za vas, gospod vojvoda!« je z mokrimi očmi dejala Zofija.

Obraz se mu je zjasnil in pogled je postal spet voljan, ko je vdano stregel na Ostrovrharjeve besede.

»Saj meni ni za drugo,« je ta preudarno govoril. »Spoznajmo samo, da je vsak dar samostanu res v naš dušni prid in da je samostan, kakovršen se bo zidal, tudi časna potreba za našo deželo.«

XIV.

Večerna zarja je že dogorevala, doline so temnele in nekatere zvezde so že blestele, ko so Višenjski šli domov. Majnhalm bi bil lehko pel, tako je bil dobre volje. Hoj, Urhu jo je unesel čisto poceni, Trlepa je počil, da bo pomnil, in spoznal je, kako se je prikupil lepi gospodični Zofiji in njenemu očetu.

»O ti praznoglavi Urh —!« se je tiho nasmehnil in po vratu potepljal konja, ki se je konjsko plašil.

Da, mislil je, da kaznuje, pa nehote poveličuje . . .! Hoj, še deset kmetij, ne samo tistih treh, bi rad dal za sladki smehljaj Zofijinega obrazčka . . .! Od hrepenenja in navdušenja je vzdihnil in dvignil oči.

Zvezde so se hitreje prižigale, bledi krajec meseca je visel med njimi in večerni hlad je vzdihoma posnemal višino med Kravjekom in Višnjo goro.

Ema je slišala bratov vzdih in se je smehljala, ko je zaljubljeno gledal v zvezde in mesec.

»Oh, če bi bilo mogoče . . .!« je vzdihnila tudi ona in s srcem videla prijateljico Zofijo, ki je ukrotila njenega razvpitega brata.

»Oh, če bi res bilo mogoče . . .!« je še bolj vzdihnila, ker je vedela, kako tenkovesten je grof Oton in kako dobro si bo ogledal bodočega zeta. »In Majnhalm je res tako grdo razvpit!«

Otožno ga je pogledala in se je zaobljubila, da bo pred Marijinim oltarjem v Lescah tudi zanj opravila posebno pobožnost.

»Jutri zarana bom šla na božjo pot,« mu je povedala, ko sta bila že blizu doma. »Živki daj še nocoj vedeti, naj se pripravi, da bo šla z menoj!«

»Kaj zares misliš tisto z Živko?« se je začudil, ker je že pozabil, kaj je bil obljubil.

»Človek bi mislil, da ti je današnji dan dal drugih misli,« je dejala pomenljivo.

Razumel je, da ga spominja Zofije, vendar tega ni hotel pokazati.

»Pravico imam. Če bi odnehal, bi tlačani mislili, da sem se dal ugnati.«

»Kaj bi dejali tlačani, se bojiš? A kako hudo bi se zameril Ostrovrharju in Zofiji, na to seveda ne misliš, kajne?«

»Glej, spet govori pravo — prebita ženska, na pravem toporišču ji je glava!« jo je tiho občudoval.

»Jutri pojdem, kakor sem rekla, in Živka z menoj, pa je!«

Molče je prikimal.

Tudi drugo jutro, ko se je odpravila in je s seboj vzela Živko, se ni upal upirati; preveč dobrega mu je storila in nemara mu bo še preveč potrebna pri beli cvetki s Svibnega.

»Jemlji jo pod kreljut ali ne,« je mrmral sam vase, ko je gledal za Živko, ki je jezdila med Eminim spremstvom, »naredil pa bom po svoje!«

Poklical je Somraka in mu zapovedal:

»Skoči v Gaber do Trlepa in mu povej, da sem tiste tri kmetije, ki mejijo z njegovo zemljo in ki bi jih on rad kupil, vpričo vojvoda Urha Ljubljanskega in grofa Otona Ostrovrharja včeraj podaril samostanu v Stični!«

Somrak se je nasmehnil in priklonil.

»Stoj!« ga je ustavil. »In naroči mu, naj na pomoč samostanskim zidarjem precej pošlje tlačane vseh vasi, ki jim župani on, in povej, da se to delo ne bo računalo za tlako, ki so jo dolžni nam!«

Tudi do drugih županov je poslal brze slè.

»Naj menihi sprevidijo in ne pozabijo, da so Višenjski, čeprav so taki in taki, res ustanovitelji in dobrotniki samostana!« se je smehljal svoji bahavi hinavščini.

In spomnil se je Trlepa in je bil še bolj vesel.

»Ha-ha-ha! Nekaj bi dal, če bi videl njegov obraz, ko bo poslušal Somraka! O, naj le pomni, kaj se pravi, tresorititi pred menoj! Pa tudi tlačani Gabrovci, rogovileži in uporniki, naj občutijo, da so jih dobili po smrčku!«

Somrak je peketal v počasnem diru.

Odkar je z menihi nočeval vrh Laniščc, se je zbistril in kakor prerodil: nič več ni nežmerno pil, ob vsakem koraku je pazil, da tudi najmanj ne bi grešil, in z vso dušo je častil Mater božjo.

»Le po Materi božji bom našel pravo pot pokore za svoje zavrženo življenje!« je upal.

Res, spremenil se je ves in ves.

Ko je pridirjal v bližino Stične, je opazil, da se na hrbcu ob cesti, kjer zdaj lepa smrekova hosta kakor zelen šopek ubrano šušlja sredi žitnega polja, motajo neki ljudje in merijo zemljo. Izza hrbca so prav tačas prišli menihi in ga spoznali.

»O Somrak!« je zaklical opat Vincencij in mu zamahnil pozdrav. »Pozdravljen! Kam pa greš?«

Dobre volje je bil opat Vincencij. Veselil se je zidarjev, ki jih je vendar učakal, le stavbenika, ki je prišel z njimi, ni bil vesel. Preoblasten in prebesedičen mu je bil in presvojeglav.

Prostor, ki so si ga v Stični zbrali že prvi dan in ki so ga tako rekoč posvetili s prvo molitvijo v tem kraju, je stavbenik zavrgel, češ, da je svet nepripraven za veliki samostan, in je potlej toliko drencal okoli njih, da so se vdali.

»Izučen je za to, utegne biti res, kar trdi. Pa zidajmo, kjer se njemu zdi bolj pripravno!«

»Morda je volja božja tako,« je opat prikimal.

Tako so torej tisti dan preiskovali in merili hrbèc ob cesti.

Somrak je urno skočil s konja in ves vesel povedal, kaj so Višenjski včeraj darovali samostanu in kaj danes ukazujejo tlačanom.

Opat in pater Herand sta stopila za delavci, pater Konrad je postal pri Somraku in ga izpraševal o grajskih bolnikih.

»Očitno je, sam Bog je hotel ta samostan!« je opat rekel. »Vsak novi dobrotnik, ki se nas spomni, me potrdi v tej misli.«

»Samostane in cerkve obdarovati je dolžnost!« je pater Herand že vedel svojo.

»Boga častiti, po njegovih zapovedih živeti in skrbeti za zveličanje svoje duše, to je dolžnost, vse drugo je dobrotnost!« mu je opat prijazno ugovarjal.

»Dobrotnost je zapoved ljubezni!« je pater Herand zavijal. »In več ko kdo daruje, bolje je za njegovo dušo.«

Opat ni več ugovarjal; kar molčal je.

Pod hrbcem sta se menila Somrak in pater Konrad.

»Ali pride še dosti menihov semkaj?« je vprašal Somrak, ki je že vse povedal o grajskih bolnikih.

»Po potrebi,« je menih dejal. »Sicer pa upamo, da se bodo tudi domačini začeli oprijemati samostanskega življenja.«

»Oh, ali bi mene sprejeli?« je vprašal in zardel.

Pater Konrad ga je presenečen pogledal.

»Tisto noč vrh Laniščč sem poslušal vaše molitve in sem se čisto spremenil. In že tačas se mi je dala misel, da bi pustil svet in se umeknil v samostan.«

Pater Konrad je molčal, čez čas pa je resno rekel:

»Nikar, preudari, naš red je zelo strog!«

»Vem.«

»Nič ne veš! Delo, molitev, post; ponižnost, pokorščina in — zmernost.«

»Vse sem preudaril. Dosihmal sem služil hudiču, posihmal bi rad Bogu.«

»Bogu povsod lehko služiš.«

»Odkar sem se srečal z vami, nisem grdo grešil, se nisem več napil; za opravilo, ki mi ga nalaga služba na takem gradu, pa tudi nisem več.«

»Moli, da bi vse prav premislil, preden se odločiš!« mu je pokimal.

»Molil sem in sem se odločil; zdaj vem, da bom srečen, če bom tudi jaz z vami smel častiti Mater božjo.«

»Če te srce res žene, pa pridi ob priliki do našega opata!«

In ga je naposled poučil, kaj mu je govoriti in kako se vesti pred opatom.

»O, ne bom več dolgo odlašal!« je veselo dejal in zdirjal proti Gabru.

Pater Konrad je vse natanko povedal opatu in patru Herandu, kakov je Somrak zdaj in kaj želi.

»Pater Herand, kaj pa zdaj, ali se ti ne zdi, da se tudi v tem kaže volja božja?« je opat rekel in sklenil roke.

»Somrak je vinski človek, zato nemara tudi lehak sanjač!« je pater Herand dvomil.

»Izkazalo se bo!« je pater Konrad zagovarjal Somraka in gledal po cesti proti Višnji gori.

»Če moje stare oči še kaj vedó, prihaja tamle tisti Mihael, ki se zdravi pri Rodani in ki sem vama že pravil o njem!« je dejal in si zasenčil oči, da bi bolje videl.

»Je, seveda je, Mihael je!«

Res je bil Mihael. Prišel je do menihov, da bi ga vzeli v zidarsko službo.

»Zidar, praviš, da si in iz Čedada doma?« ga je opat izpraševal. »Kako pa si prišel v te kraje?«

Mihael je povedal, da je bil v službi trgovca, ki so ga na kresni večer Višenjski napali, ranili in okrali.

Pater Konrad je potrdil resničnost njegovih besedi.

»Dobro, ostani!« je opat rekel in ga izročil stavbeniku.

Mihael je bil prav priden delavec, vendar so ga zidarji, ki so bili sami njegovi rojaki, neprijazno opazovali in si venomer nekaj šepetali. Niso ga marali, prepriden je bil in prespreten in stavbenik ga je preveč cenil in hvalil opatu, češ, da je najboljši delavec.

To je hudo ujedalo vse druge. Mihael se ni menil za to.

V nedeljo se je po maši odpravljal, da bi šel obiskat Jeleno, kakor ji je bil obljubil, pa ga je ustavil tovariš: »Ali nisi ti iz Čedada?«

Mihael se je zredil v život in si brado zaredil v obraz, odkar je pobegnil z doma. Upal je, da ga nihče ne bi prepoznal, čeprav bi se kje namenil na znanca. Zato se je zdaj res ustrašil in ujezil tudi.

»Kaj izprašuješ tako vedečno? In če nisem?«

»No, pač nisi.«

»In boš dalje iskal? Saj si birič, ne?«

Zdaj se je ujezil le-oni: »Pokaj žališ, če vprašam, ali si rojak? Pa ne, da se bojiš biriča?«

Pristopili so še drugi in nekdo je rekel: »Iz Čedada si in Mihael ti je ime! Ali moreš utajiti?«

»Kdo ste vi, da bi vam moral kaj priznati ali utajiti?«

»Jaz sem bil prijatelj Črnigoja, ki si ga ubil ti!« je prvi trdo rekel.

»Če si bil njegov prijatelj, nemara tudi veš, zakaj sem ga!«

»Vem samo, da ubijavca ne bomo trpeli med seboj!«

»Komu služim? Vam ali samostanu?« je trdo poprijel grjačo in odšel svojo pot. Med zidarji je vrelo.

»Ubijavca pa res ne bomo trpeli med seboj!« je Črnigojev prijatelj vso nedeljo ščuval tovariše.

»Pravici ga dajmo v roke!« so nekateri pritegnili.

»Sama naj ga poišče, nismo njeni biriči mi!« so se upirali drugi.

»Ali pa ga pretepimo, da bo sam šel odtod!«

»Nikarte!« je Črnigojev prijatelj svaril. »Šel bi, seveda bi šel, ali v tepežu bi bilo nekaj mrtvih in pohabljenih! Ne poznate ga!«

»Pa se uprimo in ne priteknimo nobenega dela, dokler ga opat sam ne spodi!«

»Tisto pa, tisto!« so se domenili in res velik hrup zagnali drugi dan, ko se je Mihael prikazal med njimi.

Opat in stavbenik sta prihitela mednje in zvedela, kaj očitajo Mihaelu.

»Ali je res, kar pravijo?« ga je opat vprašal.

In Mihael je povedal vse po pravici in kako se je dosihmal skrival po svetu in iskal kruha in miru.

Potlej je bil čisto potrt. Kakor da mu v ušesih še ni odzvenelo, kar je pred nekaj leti v Čedadu zagrmelo in mu vsa leta neprestano bobnelo v duši ... Oh, in tako se je veselil prav tegale dela!

»Vidiš,« je opat dejal, »zlo dejanje preganja človeka, dokler se ga ne skesa in se ne spokori zanj!«

»Kaj moram spet pobegniti?«

»Pod opatovo krivo palico je božji mir in nihče se te ne sme dotekniti. Mir s teboj!«

»Oh, kako naj se vam zahvalim, častiti oče opat?«

»S kesanjem greha, s pokoro zanj, da ti bo odpustil tudi Bog, in s poštenim delom.«

»Če pa delati ne smem? Saj vidite!«

»Ali si navajen živine? In znaš ravnati z njo?«

»Mislim, da prav dobro.«

Tako je Mihael postal volar, oskrbnik vse samostanske živine, ki je hleve imela, kjer je zdaj domačija, ki se ji še dandanes pravi »Pri volarju«.

Opat je bil tudi tu prav zadovoljen z Mihaelom; vendar se je večkrat spomnil Hotimira in Živke, ki jima je bil namenil to službo.

Kaj mladenič počne? Ali se je vendar unesel in umiril?

Hotimir je res slušal svèt, naj miruje in čaka in naj z ničimer ne draži gradu.

Tako tudi ni rekel nobene, ko je grofica Ema vzela Živko s seboj na božjo pot. Sicer je vedel, da je nevesta vsaj zdaj v prav varnih rokah, peklo ga je pa vendarle, ker je videl ni vsak dan.

»Oh, prav, čisto prav bo šele, ko bo v mojih rokah!« je vzdihoval in silil v Rodano, da bi mu, če že noče urôčiti in z boleznijo udariti Višenjskih, vsaj povedala iz razstave zvezd, kdaj bo Živka njegova, ali pa je v posvete hodil do Trlepa.

»O ti štramljè — pa si res prismojen!« se mu je Rodana smejala. »Ko se bo Živka vrnila, ji poglej v oči, pa boš videl vse take stvari, ki so zdaj najlepše zate, drugo pa lepo mirno še počakaj!«

Trlep je bil osat, odkar je zvedel, da so Višenjski kakor nalašč samostanu podarili vse tri kmetije, ki si jih je on toliko let že kopal podse.

Da, nalašč so to storili, da bi mu samostanci gledali čez plot. Ta soseščina utegne biti še prebito sitna. Pa res, duhovni gospod je potreben v cerkvi in ob tvoji smrtni uri, sicer pa je bolje, da ti ne stoji povsod za hrbtom; saj je že ves užaljen in hud, če le zarobantiš prekosmato in prenaglas in ti za vsak nič preti s hudičem in peklom ... In tudi posvetna gosposka je tale samostan ...!

Hud, prav hud je bil Trlep; tudi s Hotimirom, ki mu je sicer bil prav všeč, je bil malo manj ko zagoveden.

»Počakaj, ti pravim! Še sit je boš babe, kakor je že bil vsak svoje in je bo!«

»Pridem po svèt in tolažbo, vi pa revskate vame!« je Hotimir godrnjal.

»Kaj maraš za dober svèt? In ali naj te popestujem in potešim, ka-li?«

Hotimir je tiho vzdihoval, ker se Trlepu ni upal ugovarjati.

»Potrpi, sem ti rekel, sicer ti petelin ne bo več dolgo pel! Višenjskih še ne poznaš!«

»Kaj se jih tudi vi že bojite?« ga je debelo gledal.

»Vidim, ne razumeva se. Sam Bog ve, da sem jim jaz bolj gorak ko ti, pa se vendar ne zaletim, kakor bi se ti rad!«

»Samo s silo bi jih človek ukrivil!«

»Že ondan sem ti rekel, da ubijat ne pojdem!«

»Da, že vidim: pes in zajec — oba tečeta, pa vsak z drugo mislijo.«

»Če bi bil zajec ti, kaj bi nemara tekel za psom?«

»Ne bo drugače, res bom moral stopiti po Budislava in njegove junake!« je Hotimir pretil. »Potlej se bo morda tudi med nami našel še kdo, ki se bo upal dregniti v grajski osir!«

»Ali poznaš tiste junake?« se je Trlep zresnil. »In meniš, da bi tiho pritekli, ti lepo podavili grajske in mirno mrknili v svoje kraje?«

»Tako mislim, da.«

»Kaj pa, če bi se lotili tudi tlačanov, ko se jim ne bi bilo več bati gradu, in če bi divjali in ropali po mili volji, da bi več odnesli — na to še nisi mislil, kajne?«

»Saj niso Ogri!«

»Poznaš jih ne, pa je! Če pa si tak kratkovidec in verjameš, da bi prišli iz zgolj čistega prijateljstva do tebe, kar pojdi in privleci še to nesrečo nad nas in bodi preklet za vse hudo iz tega!«

»Zaupam Budislavu in verujem, da bi napad njegovih ljudi oplašil gradove in opogumil tlačane!« je rekel in se hudo ustrašil Trlepovih pomislekov.

»Kako si še neumen!«

»Morda pa ne. Če en petelin zapoje, se oglasijo vsi petelini na vasi.«

»In se vsi vkup ustrašijo tudi enega samega mladega lisjaka, ha-ha!«

Hotimir ni vedel kaj odgovoriti, čez čas pa je rekel:

»Res, ob ves pogum bi spravili človeka!«

»Če star pes laja, brž poglej, kaj je!«

Razumel je, da ga mož spet opominja, naj bo miren. Ampak potrpežljivo živeti in od nepočakljivosti mreti, nak, te modrosti se ni mogel navaditi.

Težko težko je čakal Živkine vrnitve. Laže bi mu bilo, ko bi jo vsaj gledal, če ga že grajska hudobivnost zavira in zadržuje pred popolno srečo.

XV.

V Lescah je tačas bila skoraj že sto let stara božja pot. Na posestvu plemiča Nantvina je stala lesena cerkvica Matere božje, ki jo je posebno ob Marijinih praznikih obiskovalo vse polno ljudi.

Tja torej je grofinja Ema šla z višenjsko tlačanko Živko.

V Ljubljani se je ustavila pri arhidijakonu Hermanu, stricu svojega moža.

Stari cerkveni dostojanstvenik je bil kaj vedečen mož. Ko jo je izprašal že za vse, bi bil še rad vedel, kaj počnó kaj menihi v Stični.

»Pravkar so dobili zidarjev iz Čedada.«

»Prav, zelo prav. Slišim, da v dar dobivajo tudi dosti zemljišč.«

»Grof Majnhart Šumbreški jim je podaril dve kmetiji v Bèču, grof Oton Ostrovrhar s Svibnega pet kmetij pri Litiji in moji bratje Višenjski troje kmetij v Gabru; za druge se zdajle še spomnim ne.«

»To vse, draga moja, je zgolj dokaz, kako se vsi veselijo samostana.«

Malo je pomolčal, potlej je nadaljeval:

»Tako sem tudi sporočil Njegovi svetosti oglejskemu očaku Peregrinu.«

»Kaj ni tudi on zelo obdaroval samostana? Vsaj zdi se mi, da sem slišala nekaj takega.«

»Prav si slišala. Kakor za odgovor na moje poročilo mu je daroval Litijo in Trebeljevo, Veliki in Mali kal in Mačji dol, tri kmetije ob Temenici, deset pa pri Ivanji vasi.«

»Hvala Bogu, za prvo silo bo že dihal ta naš samostan, bi dejala.«

»Bo, lehko! In le pomni me, mlada si, učakala boš: samostan v Stični bo čudežno rasel in bo velik blagoslov za vso deželo!«

»Verujem, Bog ga je hotel, že zdaj vsi pravijo tako.«

Arhidijakon je spet pomolčal. Še nekaj je hotel reči, pa prava beseda mu ni prišla na jezik. Vstal je in nemirno zakoračil po sobi.

»In tebi, vidiš, in tvojim bratom gre hvala za to,« se je našel in je spet sêl.

Ema se je branila pohvale, pa stric je ni poslušal.

»Le škoda, da so ti bratje taki razuzdanci in rogovileži!« je potožil. »Glej, dosihmal nisem vedel dosti, te zadnje tedne pa sem zvedel strahotnih stvari!«

»Jaz jih poznam najbolje in jih ne zagovarjam čez mero,« se je postavila za brate. »Mladi so, samci so in v pušči divje živijo, vojne pa že dolgo ni bilo nobene — prešerni in razposajeni so postali, priznam.«

»O, svet o njih ve veliko hudega!«

»Vse hudo, verujte, stric, táko, kar je res, in nemara še več takega, ki res ni, se ve o njih šele, odkar se je razvedelo, da so baš oni omogočili ustanovitev samostana in da so mu z dobrotami še zmerom na pomoč.«

»Verjetno je, da jih zavidni opravljivci raznašajo in grdi obrekljivci objedajo,« je arhidijakon priznaval. »Vse vkup pa kar tako brez nič vendar ne more biti.«

Ema je priznala, kar je vedela, in povedala, da jih je tudi Urh Ljubljanski že prijemal zaradi tega.

»Vidiš, prav, da govoriva o tem,« je dejal, kakor da se je nečesa domislil. »Glej, dvor oglejskega očaka mi je naročil, naj sporočim, ali so res Višenjski bili v Stehanu. Tisti tržaški trgovec se je najbrž pritožil očaku, ker pri Urhu ni opravil zadosti.«

»Joj, kaj bo pa zdaj?«

»Cerkvena kletev jih lehko zadene.«

Ema je otrpnila od strahu in sramu.

»Pa ne boj se! Poročal bom tako, da jih za zdaj še izmotam.«

»O, stric, storite to, saj se bodo poboljšali!« je prosila.

Če Bog da, se bo njih gnezdo kmalu razkopalo. Ditrik da se ženi pri grofični Marjeti na Šumbregu,

Majnhalm pa se je prav resno zagledal v Zofijo, hčer Otona grofa Ostrovrharja na Svibnem, in brat Henrik da bi se sam že unesel in kam priženil. Samo očeta obeh grofičen bi bilo treba preprositi, da se ne bi upirala tej zvezi, pa bi bilo vse dobro za zmerom.

»To bi se dalo napraviti,« je arhidijakon pokimal. »Le meni prepusti to skrb!«

Emi so kar solze zalile oči, tako srečo je občutila.

»In glejte, stric,« je pravila. »Zofija pojde z menoj v Lesce, poišče me tu pri vas, tako sva se zmenili; a z njo gotovo pride oče.«

»Zelo si spretna, na vse misliš!« se ji je arhidijakon smejal. »Pa je prav, da vsaj eden kaj misli v vaši rodbini.«

»Vaša pohvala, stric, mi je prav všeč!« se je tudi Ema nasmehnila. »Zato pa se vas upam prositi, da bi tudi za Ditrika kaj kmalu z dobro besedo pritisnili na grofa Šumbreškega.«

»Ne bom pozabil, že jutri bom do njega poslal slà s pismom, ki gotovo ne bo zaman. Ditrik naj le gre kar snubit — ha-ha, tako velja, naj jo ima, če mu žilica drugače ne da!«

Častitljivi prelat je bil prav dobre volje. Všeč mu je bila dobra in pobožna Ema, najbolj pa ga je veselilo, da mu njenih bratov in nečakovih svakov ne bo treba prehudo črniti na očakov dvor.

»Pa da ne pozabim!« je dejal. »Jutri je na Starem trgu zabava in na Ljubljanici tekma malega čolnarskega ceha. Poveseli se, preden odpotuješ dalje!«

Ljubljanski trgovci so vsako leto ob vročih dnevih someščanom poskrbeli za prijetne zabave. Tisto leto so sklenili, da bodi na Ljubljanici tekma in po njej ples na Starem trgu.

In trgovci Jurij Baloh, Matija Bobnar in Nikolaj Zanetič so za zmagovavca dali tovor vipavca, tri vatle pražnjega platna in dvojico volnenih nogavic.

Vsa Ljubljana je že ves teden govorila o velikem dobitku in vsi mladeniči ljubljanski so se verili, da ga dobodo.

Na Starem trgu, kjer so stiški menihi kesneje sezidali Stiški dvorec, je tačas stala košata stara lipa.

Pod lipo so se že važno razposajali jezični godci, mladina se je gnetla okoli njih, po obrežju je valovila množica meščanov in občudovala dolge in prostorne čolne, ki jih je dal veliki čolnarski ceh in praznično in prijetno opremil za gospodo, da bi prav iz bližine opazovala zanimivo tekmo.

Tudi breg onkraj Ljubljanice je bil ves črn od radovednih ljudi iz bližnje krakovske vasi.

»Že gredó!« so dečki zavpili. »Že gredó!«

»Mir, če ne bo dir!« je Jurij Žerjavec, ki je med godci imel prvo besedo in poveljno palico, oblastno revsknil, počasi vstal, iztegnil vrat in pomignil godcu.

Godec je brž z rogom zatrobil znamenje, da tekmovavci gredó v čolne.

»Tra-ra-ra — kaj ste doma?« so dečki oponašali, pa se nihče ni zmenil zanje, vsi so pritisnili na obrežje in klicali znancem tekmovavcem.

»Na široko stoj, o Matija!«

»Da, dolgopet in rogovilast je zadosti!« je zavidnež zasmehoval.

»Drži se, o Andrej, ne daj se!«

»Pa če bi se pribil, bo odletel v vodo — takle kurji pereščk!«

»Nikar ne zapravi vipavca, o Janez!« je krdelo mladeničev opominjevalo.

»Vipavec je namenjen drugemu! Janezova mati vedó, saj že stojijo tu z rjuho in odejo, da brž povijejo nerodnega Janezka, ko se bo izkobacal iz vode!«

»Naprej, o Marko, naprej!«

»Ne upa si! Snoči je bil pri zvezdogledu Janezu Lesici!«

»Kaj zvezdogled!«

»Samo v razvrstitev zvezd je pogledal, pa mu je povedal, da bo danes moker!«

»Bo, znotraj bo moker, od vipavca!«

»Najprej zunaj, zunaj — kako bo potlej, še zvezdogled ni vedel!«

Tekmovavci so posamič sedeli v malih čolnih, izdolbenih iz enega drevesnega debla, gledali po ljubljanskih zijalih in znanih obrazih na obrežju in po gospodi, ki je nerodno stopala v prostorne čolne in priskutno vreščala že ob najmanjšem gúganju.

Med gospodo na čolnih sta bili Ema in Zofija, ki je res prišla z očetom v Ljubljano, kakor sta se bili domenili, pa on je rajši ostal pri arhidijakonu doma; z Emo je bila tudi Živka.

»Ne vem, kaj je očetu,« je Zofija šepetala prijateljici. »Kar smehlja se mi, pa arhidijakon tudi.«

»Smehljata, praviš, da se?« je Ema popala. »Pa veš, da sta se smehljala tebi, res tebi?«

»Saj sem videla, pa čutila tudi.«

»Kaj si čutila?«

»Skoraj sram, zadrego pa gotovo, ker ne vem, kaj mi hočeta.«

»Bodi brez skrbi, Zofija moja!« se je tudi Ema smehljala. »Nič hudega ni. Arhidijakon mu je nemara pravil, kako mi brat Majnhalm mre za teboj.«

»Kako... tvoj brat?« je zardela in se oprijela njene roke.

»Odkar te je videl, kar vzdihuje in ne ve več, da hodi po svetu, zgolj koprnenje ga je še!«

»Oh, nikar no...!« je obnemagovala. »Kako pa sta oče in arhidijakon zvedela to?«

»Arhidijakonu sem povedala jaz, on pa tvojemu očetu.«

»Jaz tebi vendar nisem povedala še nič!« se je neizkušena devičica izdala.

Ema se ji je od veselja in sreče nasmejala skoraj kar naglas in jo stisnila k sebi:

»Sama sem vaju spregledala ondan na Kravjeku in tudi Majnhalm mi ni tajil.«

Zofija se je ob spominu na Kravjek močno zresnila.

Ko sta se tačas vračala domov, ji je oče pravil, da jo je bil že napol obljubil Urhu. Pa Urh mu nemara ni bil več prav všeč, ker ji je rekel, da je ne bo silil v to zvezo, samo za izgovor da ga nekoliko skrbi, ker je Urh oblasten in zamerljiv človek. — To je zdaj povedala Emi.

»Nič ne skrbi, o Zofija moja!« jo je mirila. »Tvoj oče je pameten mož, našel bo pravi izgovor, a moj mož, ki ga Urh zelo ceni, bo ugladil, če bo še kaj treba.«

Kar ti je rog z brega dvakrat po vrsti zarenčal znamenje, da se tekma prične.

Pol čolničev se je odtrgalo in šinilo po Ljubljanici navzgor, drugih pol se je razmeknilo od brega do brega in počasi veslalo za njimi. Med gledavci je vršalo v kriku in smehu, v zasmehu in otročjem joku.

Oni tam zgoraj so se nenadoma obrnili in zaveslali med nasprotnike. Ko so se približali, so ti in oni dvignili veslo in se z njim pehali v vodo.

Sprva so se vsi držali prav dobro, naperjeno veslo se je odbijalo ob nastavljenem veslu, dregalo v prazno in spet veslalo ali se branilo.

Kmalu pa se je primerilo zdaj temu, zdaj onemu, da je omahnil v vodo.

Vsak štrbunk je razvnemal pojemajoči in rastoči vrišč obakraj Ljubljanice, vsak zasmeh s kopnega pa je tudi ostril in bistril previdnost že nemirnih tekmovavcev.

»Pazi, ob vipavca boš!« so svarili žejni prijatelji.

»Ná —, zdaj pa se nalokaj Ljubljanice, ko se ne znaš postaviti za vipavca!« se je drl znanec, ko je videl, da mu prijatelj že kakor raca repeška po vodi in da ne bosta pila vipavca.

Ni trpelo več dobre pol ure, pa je tisti Janez zadnjega tekmeca pehnil v vodo in na ves glas zaukal.

Tudi gledavci obakraj Ljubljanice so zagnali krik in vrišč, rog je trikrat zatulil znamenje, da je konec tekme na vodi in da se zdaj začne zabava na kopnem.

Godci so udarili najlepšo, ki so jo znali.

Mladeniči in mladenke so skočili vkup, se prijeli za roko in so zaplesali stari ljudski ples kolo.

Tudi ples je imel dosti občudovavcev, ki so ga smeli res samo gledati, plesati pa ne. To so bili vsi fantiči, ki se jim brada še ni osula z razločnim puhkom, in vse deklice, ki še niso vrha dorasle, in tudi vsi, ki so si že nateknili zakonski jarem.

Največ oči je paslo zmagovavca Janeza.

»Kdo bi si bil mislil, da je zatorej?« se je zijalasta meščanka čudila in z očmi migljala za hčerjo, ki je živo in zdravo drencala v kolu. »Sicer pa je neki ves bukov in boječ, še pogledati si ne upa nikogar.«

»Nemara, da bi drugo utegnila povedati tistale njegova Katra, ki bo zdaj zdaj počila od napuha, čeprav

hinavsko po strani drži glavo, kakor bi jo bila grlica udarila!«

»Joj, ona bi vedela kaj povedati? Ali verjamete, gospa soseda, da reva še zdaj ne ve, kakove barve so njegove oči?«

»Jehata, jehata! Kaj mi poveste! Slišite, to je sumljivo! O, tak potuljenec! Bržkone ima zelene oči in je volkodlak!«

»Hihi, jaz pa vem, da ima črne ko oglje!« se ji je nasmejala mladoletna hčerka.

»O sonce nebeško, kako pa veš?«

»Ko sva s Katro šli davi od maše, je pristopil in sem videla, da ima črne in svetle, kakor da bi gorele, in da se je Katri od njih bleščalo in je kar v tla gledala!«

»O ti spak ti otročji!« ji je mati zapretila s prstom in odgovorila prijateljici. »Vendar bi dejala, da Katra ne ve, kakove oči ima.«

»Verjamem,« se je ženska smejala. »Moški zmerom zamiži, ko poljubi.«

»Mati, saj petelin tudi zamiži, kadar zapoje!« se je hčerka bistro domislila.

Prav tačas pa se je godba presekala v kratkem zvoku in vrišč je zavihral, mati še pokarati ni mogla prejezičnega otroka.

Kolo se je nerado in zamudno odvezavalo, mehovi vipavca so že jezdili na lesenih kozah in Janez ga je začel točiti »v dobro zdravje«, kdor ga je hotel.

»Platno boš pa prodal, kajne?« se je neki trgovčič zanimal. »Lehko bi naredila midva, če bi ga dal v dober kup.«

»Dal sem ga Katri, njena mati ga je že odnesla domov.«

»Saj res, gnezdo si znašata!« se je oni muzal, da je Janez bil kar čisto janezast in da ni vedel, kam bi pogledal. »In nogavice?«

»Mislim, da mi bodo prav.«

Trgovčič, ki se mu Janez ni dal ukaniti, je šel proč in vso pot zabavljal, češ, današnja mladina je čudna: za pomenek ni, za kupčije ni, za nič ni, pa je, da Bog pomagaj!

In ko sta Ema in Zofija tudi šli s tekme, se je Živka, ki je poznala samo domačo siroščino, še dolgo ozirala po veseličnem hrupu, tako ji je bilo vse všeč in čudovito lepo.

Kaj menite, vsa višenjska gospoščina, kakor je velika, prav gotovo še nikoli ni videla kaj takega!

Domovino, ki so jo zgubile oči, je našla v srcu in se spomnila vseh domačih. O, če bi oni bili z njo, bi ji veselje bilo neizrečno večje, in ko bi Hotimir bil tu in bi ga pustili na tekmo — hoj, ali bi jih iz tistih kadunj urno izpehal v vodo! In kako bi potlej slavili njega, če že tako reč počno s to zeleno mestno lesniko, ki je nikjer nič ni in ki je tako dolgo okoli sebe bezala s tistim loparjem . . .!

Vesele, ponosne misli so ji srce nesle v Višnjo goro in ga pustile pri Hotimiru; dosihmal neznano domotožje jo je sladko bolelo . . .

XVI.

»Nobene nevarnosti ni več, hvala Bogu!« je pater Konrad čez dober teden, odkar se je Ema mudila zdoma, povedal Majnhalmu.

»Ali res?« se je razveselil. »Da ste iz bratove rane pregnali vnetje, in tako brž?«

»Marija je pomagala, Mati božja; vaša gospa sestra jo je preprosila,« se je skromni menih branil.

Majnhalm se je spomnil, kako se je do menihov vedel v Šentvidu, in ga je bilo hudo sram; še zahvaliti se ni mogel, kakor bi se moral.

»Kako pa kaj zidava?« je brž drugam zakrenil besede. »Ali je spešnà?«

»Ne posebno. Zidovje, kakor da nima pravih tal, poka kar vpričo in se drobi.«

»Kaj pa naši tlačani, ali vam pridno pomagajo, kakor sem jim ukazal?«

»Pomagajo,« je pater Konrad pokimal, kakor da ne bi rad rekel kaj več. Resnice ni hotel povedati, lagati pa ni smel.

Zidava je res močno nagajala.

»Ali je zakleto?« je stavbenik rdel in klel, ko je gledal zidovje.

»Slepec, nejeverni!« se je pater Herand jezil. »Blagoslova božjega ne bo, dokler se bo vzidaval kamen paganskih podrtin z Vira!«

Stavbenik je molčal, odnehal pa ni v trmi.

»Nič ne bo!« so tudi delavci obupavali in pravili, da ob počitku, ko nikogar ni blizu, neka ptička posedeva na zidovju in poje in veleva: »Stična! Stična! Stična!«

»Beži, beži!« se je nejeverni Tomaž smejal. »Ali si jo videl?«

»Tisto ne; flafotati sem jo pa slišal, ko je odletela.«

»Videl pa sem jo jaz,« se je spomnil drugi. »Velika je ko škorec, samo lepša je; take ni pri nas.«

»Tu res ne kaže, da bi kaj prida pozidali,« so skoraj vsi praznoverili. »Še ptička to ve!«

Malodušje in nejevolja sta bili od dne do dne večji. Potrpljenje je minilo tudi opata.

»Do zdaj sem jaz slušal vaš svèt,« je odločno prijel stavbenika, »posihmal pa ne bomo več tratili časa in dela, zidali bomo, kjer sem že spočetka hotel!«

Tako so vse gradivo prepeljali v Stično in začeli od kraja.

Pater Herand je tudi tu venomer vzdihoval: »Oh, nikar ne vozite paganskega kamenja z Vira!«

Stavbenik se je gnal na vso moč, da bi doprinesel zamudo.

»Najprej naj se zida cerkev!« je opat ukazal.

Komaj so postavili vogalne zidove in konec strehe, že so vanjo postavili dva stranska altarja.

»Sveti Janez in sveti Peter naj ju imata!« je pater Konrad svetoval. »Ljudstvu sta se zelo priljubila po opatovih pridigah.«

»Sveti Janez zato, ker sta ga Jezus in Marija ljubila, sveti Peter pa, ker mu je sam Bog tako zaupal, da mu je v varstvo izročil vrata in ključe nebeškega kraljestva,« je pater Herand ugenil in ni prav izjemoma nič zabavljal. Zidanje je zdaj bilo spešno, svet je bil bolj pripraven in tudi dovoz kamenja z Vira hitrejši.

Le tlačani, ki so jih Višenjski primorali na pomoč in ki jih pater Konrad ni hotel tožiti Majnhalmu, so postajali bolj in bolj nezanesljivi, neposlušni in uporni.

»Kaj se zdaj pride na delo?« je stavbenik režal na krdelo Gabrovcev, ki so sredi dopoldneva počasi prihlamudrali.

»Clovek mora to in ono še postoriti, preden gre za ves dan zdoma!« so se izgovarjali. »In vroče je, hoje pa za debeli dve uri.«

»To kamenje mi zapeljite pod le-oni zid!« je drugič ukazal in šel po svojem opravku. Ko se je vrnil, so tlačani čisto drugod izložili gradivo.

»Ali vam nisem povedal zadosti razločno, do kam mi spravite kamenje?« je vpil in togotno teptal, ko so mu z veliko zamudo vendarle storili po volji.

»In zdaj mi kamenje potegnite na oder!« je čez čas velel. Gabrovci so se obrnili proč, kamenja pa se niso priteknili.

»Kaj stojite in gledate kakor zabodeno tele?« ga je pogrelo.

»Da pridemo do sape!« so se hlinili. »Trudni smo, vroče je, da pred peklom ni tako!«

Stavbenik je od togote kar pihal, ko je šel do opata, da bi mu potožil, kdo zavira spešno delo.

»Nekdo jih ščuje!« je trdil. »Kaj naj storim, če ga dobim?«

»Z dela ga spodite!«

»Saj to zanj ne bi bila kazen! Tako bi bil precej ob vse delavce! Udariti je treba, pa bo!«

»Storite, kar veste, da smete in morate!« se je opat vdal.

In neki dan je stavbenik spoznal podpihovavca. Baš je sédel v zavetje in si na kolenih razvil stavbni načrt, kar ti je zaslišal, kako neki tlačan zabavlja in kako mu mnogi pritrjujejo.

»Tisti sitni menih, ki se zmerom drži tako zoprno, vendarle govori prav.«

»Kako?«

»Da je tale zidava brez blagoslova in da je ukleta.«

»Menih pač godrnja, ker mu kamen ni po volji.«

»In če že ne bi bila ukleta, moja kletev bo uklela vse to živinsko delo.«

»To je pa res! In odtod, saj bomo videli, nas bodo Višenjski poklicali na tlako.«

»Človek res več ne utegne delati zase!«

»Ko pa bo prišel sveti Mihael, bo grad terjal davščino in desetino!«

»In že tu sem si raztepel obutev in razpotegnil cunje na sebi. Kdo me bo obul in oblekel, ko bom gòl?«

»Kdo? Goloritil boš, dokler pač boš!«

»Ugeni, kdor hočeš, táko ali táko, jaz vendarle pravim in rečem, da bi se Trlep precej postavil za nas, če bi vsi obenem poskočili in jo domov pocedili!«

Stavbenik je nenadoma skočil iz zavetja in popal upornika: »Privežite ga! Ob tistole gòl!«

Tisti, ki so mu zvesto pritrjevali, so ga zdaj pokorno vezali; vsi drugi so bledeli in z delom hiteli, da bi se prikupili priganjaču.

»In zdaj mi kdo ureži glogovko, vsaj za palec debelo!«

Več tlačanov se je zaprašilo v glogove grme, ki so rasli v rebri na zahodni strani, vsakdo je urezal za dober dober palec debelo in neusmiljeno grčevo palico.

Stavbenik pa si je izbral najdrobnejšo; druge so bile vendarle predebele. Privezani tlačan, ki je do zdaj od jeze pihal, je začel od strahu ječati in prositi za zamero. Ali stavbenik mu je bil gorak za vse sitnosti in težave in ga je premlatil, da je ubogi tlačan kar rjul od bolečin. Še tisti večer, ko so tlačani prišli domov, so se zdelani in trudni prilomili do Trlepa in so ga lepo prosili, da bi jih rešil tega dela.

»Res? Kaj vam ni všeč?« jih je zasmehoval. »Ali naj vam pokažem rovaš, če ste pozabili, kako ste mislili še prav pred kratkim?«

»Pozabi tisto, pomagaj, če si človek!«

»Na rovašu je vrezan vaš glas za menihe! Kaj hočete zdaj? Saj imate, kar ste hoteli!«

»Nikar no, o Trlep!«

»Kdo bo pa delal vašim menihom?«

»Kaj nam mar? Ob svojih stroških jim ne bomo več tlačanili!«

»Po naših krajih je na vsaki krtini grad, ki biča in križa tlačana. Kdo je na višino spravil vse gradivo, kdo pomagal zidarjem?«

Tlačani so molčali in gledali v tla.

»Če ste, duše suženjske, zidali gradove, ki vas še bolj tepó, pomagajte tudi samostanu, ki bo tudi molil za vas!«

»Ali naj res že zdaj tlačanimo tudi menihom?«

»Za to pač ste!« je vpil. »Mene na miru pustite, ob tej priči se mi poberite, kar do Grbca stecite v Šentvid, saj ste mu verjeli bolj ko meni!«

Drugi dan je pa vendar jezdil v Stično. Bolj ko se je krčila pot, bolj ga je kuhala jeza. Če bi bil opat, ki je vsaj gosposka, sam pokoril tlačana, naj bi že bilo, saj tlačan je kakor vol ali pes: če ga ne tepeš, ni zanič; ali da se ga je doteknil tuji prihajač, to ga je ujedalo, da je ves osat prišel do opata.

»Trlep sem, gabrovski župan!« se je razkoračil. »Jaz z zapriseženimi možmi sam sodim tlačanu, če zasluži. Zakaj ste to včeraj storili vi?«

Opat je vse povedal, kako je bilo in da si stavbenik, ki se je dosti križal s tlačani, zdaj ni znal drugače pomagati, če ni hotel, da se mu upró vsi.

Trlep, ki je bil spoznaven mož, je pobesil pogled, ščetine so se mu polegle.

»Ali da ga tepe takle tuji prihajač!« se je še upiral.

»Nikogar se ne bo več doteknil!« je opat pokimal. »Naprosil bom višenjske gospode, da bi mi za strahovanje poslali svojega človeka.«

Zdaj se je ustrašil Trlep, ki je vedel, da v Višnji gori ne bi pela samo glogovka, marveč da bi se odpirale tudi strahovite grajske ječe.

»Tega nikar še ne storite!« je prosil.

»Lehko še počakam.«

»Tožijo, da si pridijo obutev in obleko in da delajo ob svojem.«

»Pojdiva!« je opat dejal in v kuhinjo vedel župana Trlepa.

»Za koliko ljudi kuhaš?« je opat vprašal kuharja.

»Za troje menihov, trideset zidarjev in tri in petdeset podajačev.«

»Ali kuhaš za vse enako?«

»Za vse se kuha v temle enem kotlu.«

Kuhar je odkril kotel in z veliko zajemalko zajel zeliščne juhe, pomešane z drobno sesekljanim mesom.

»Vsakdo dobi tudi velik kos kruha,« je povedal opat.

»Tlačani jedó, kar jeste sami?« je Trlep strmel. »Torej niso ob svojem?«

»Kuhar je povedal, kaj je resnica. Za obutev in obleko pa povem jaz, da bom na jésen podajačem dal vse novó. In to že ves čas vsi vedó!«

Trlep je postal rdeč ko rak.

»Pojdiva!« je prosil. »Govoril bi rad z njimi samimi!«

»In naj pridejo vsi predme!« je še prosil, ko sta prišla na stavbišče.

Gabrovci, pa tudi drugi so pritekli vsi veseli, češ, Trlep je tu, domov jih bo vzel vse vkup. A ko so se mu ozrli v obraz, jih je od strahu zazeblo.

»Prišel sem, kakor ste želeli snoči!« se je zaprašil vanje. »Da bi videl, kako trpite in ob svojem živite! V kuhinji sem zvedel, da se južina kuha tudi za vas. Kajne, tega mi ni treba verjeti, drhal suženjska, lažniva, ki doma lakotno goltaš le presnino in pusto čičarko? Tudi o obutvi in obleki zdaj vem, kako je! Gospoda opata bom preprosil, da vaših snočnjih besedi ne postavi na laž in da vas res na jésen spodi bose in gole v vaše brloge! In da pokliče višenjske biriče, če bi se še kdo upiral! Pa tepó naj vas kakor ajdnico! Hlapci ste, sužnji ste, sram vas bodi!«

»Vaš grajski gospod je ukazal to delo,« je opat dejal nato. »Po pravici vam povem, vaše delo pomeni veliko pomoč za samostan; vendar vas vse odvežem te tlake. Komur ni do tega, da bi pomagal graditi hišo miru in molitve, ki bo blágoslov za vas in vaše otroke in njih potomce, naj precej zdajle vrže vse iz rok in naj gre z županom domov! Vso odgovornost pred Višenjskimi prevzamem jaz, nikomur se ni nič bati!«

Samo petero se jih je oglasilo, češ, da bi radi ostali doma nekaj dni, potlej pa da bi spet prišli. Vsi drugi so molčali.

»Hlapci —!« je Trlep mrmral in grdo gledal.

Hud na vse in tudi sam nase se je nejevoljen vračal domov.

»Saj jih vendar poznam, pa sem bil tako trd z njimi!« se je kmalu kesal. »In če se upirajo, me pač samo posnemajo, jaz pa še režim vanje! Pa žalim jih

in zasmehujem, ker jim je v pogubo, kar je meni v odliko!«

Kar sram ga je bilo.

»A zakaj se mi lažejo? Zakaj obrekujejo?« ga je spet grizlo.

»Ker so v nesvobodi rasli, so plahi, nerodni in kakor otroci!« je razumeval in so se mu smilili.

A tlačani so se kesneje menili in zvito smejali: »Višenjski so najeli opata, da bi zvedeli, kdo je uporen!«

»Ta zanka nam že nikoli ne bo zadrgnila vratu!«

»Saj ste videli, tudi Trlepu ne smeš vselej verjeti!«

»Da, svobodnjak je, napol gospod, saj nosi dolge lase in meč ob bedru.«

Zelo so bili nezaupni in so mislili, da so zvito naparali graščaka, opata in Trlepa.

Čeprav mu je bilo precej od rok, je Trlep po grivah med meniškim poljem jezdil do velike ceste in se vso pot kar naglas čudil umni obdelavi zemlje.

Zemlja in on sta se gledala in čisto razumela.

»O, ko bi tudi mi znali tako!« je želel, postajal in gledal. »Globoko orjejo ... Znajo, o, znajo — kdo bi si bil mislil? Glej, in široke kraje delajo ... pametno, prebito pametno ... Naše njive so pa v samih razorih ...«

Ves v veliki hvali meniškemu kmetovanju je prišel do velike ceste in krenil na levo proti Gabru.

»Saj res niso napačni ljudje; vedó, kaj je zemlja, ljubijo jo ...,« se je bogal z menihi. — »Gosposka so pa vendarle, ne maram jih!« ga je že spet našla uporniška misel. Zdirjal je po veliki cesti in se zresnil. Pogled, tako veder in miren med njivami, se je zmračil, ko mu je še enkrat švignil v stiški kot in posnel zidovje, ki je v novi belini kipelo iz zrelega poletnega zelenja.

— Med podajači ni posihmal bilo nobene neposlušnosti več, zidava je bila bolj in bolj spešna. A kadar je kaj ponagajalo, je opat rekel: »Bodi za pokoro! Naj se vé, da je težko bilo graditi dom dela, molitve in pokore.«

V napoto je bil zdaj le še pater Herand, venomer je godrnjal, če je le videl voz, ki je škripal z Vira.

Prav tačas je oglejski očak stiškemu samostanu podaril zemljo, kjer je zdaj polje Velikih Laščˇ, iz Rune pa sta prišla še dva meniha.

Opat je na to novo posest poslal patra Heranda, da bi trebil in izžigal hosto, delal njive in pasel delavce, ker je bil umen v teh stvareh; za tovariša mu je dal patra, ki je baš prišel iz Rune in ki je znal zdraviti bolezni. Oba meniha sta bila začetnika Velikih Laščˇ in sta postavila meniški dvorec, kjer je zdaj Dvorska vas.

Patru Herandu se je prehuda gorečnost kmalu unesla. Ko je iz samovida spoznaval čednost in pregreho, mu je sodba postajala bolj mirna in pravična. — Dobro ime stiškega samostana je postajalo večje in večje. Še tisti, ki so dosihmal pisano gledali bele menihe, so jim postajali prijazni. — Majnhalma Višenjskega je bila sama hvala o njih, odkar mu je pater Konrad ozdravil brata in oba hlapca. Zato se ni kaj posebno začudil, ko mu je Somrak odpovedal službo, češ, da se hoče pomenišiti.

Somrak je res prišel k patru Konradu, ki mu je še enkrat dopovedal, kako in kaj naj govori z opatom.

»Preden stopiš pred patra opata, vedi še enkrat: Meniška roža na altarju samostanske obljube je peterolistna, ponižnost, poslušnost, pridnost, ljubezen in molitev!« ga je pater Konrad skoraj svaril.

»Ne bo mi uvenela, lepo ji bom prilival z vsem srcem!«

Potlej je, da bi na vse plati premislil svojo namero, štiri dni prebil v leseni lopi, ki je bila blizu stavbišča in ki je bila menihom za stanovanje, če pač niso utegnili ali hoteli vsak dan hoditi v Šentvid.

Pater Herand je prav tačas iz Velikih Laščˇ prišel v neke posvete z opatom in je samo pokimal, ko je zvedel za Somrakovo voljo.

»Pa se je pater Herand res nekaj unesel!« se je opat muzal. »Joj, kako je ob taki priliki zmerom treskalo okoli njega!«

Ko so tisti štirje dnevi minili, je pater, ki je pred kratkim prišel iz Rune in ki mu je bilo ime Robert, Somraka privedel v sobo, kjer so že čakali opat, pater Konrad in pater Herand. Somrak se je na obraz vrgel pred opata.

»Kaj želiš?« ga je opat vprašal po redovnem pravilniku.

»Usmiljenje božje in tvoje.«

»Vstani!« mu je opat velel in ga poučil o strogosti in svetosti cistercijanskega reda.

»V tem redu hočem živeti in umreti!« je Somrak ponižno rekel.

»Bog naj dovrši v tebi, kar je začel!« je opat rekel.

»Amen!« sta oba meniha potrdila.

Somrak se je priklonil in je šel in premišljeval še tri dni; potlej so ga sprejeli v novicijat.

Stari vojščak se je čisto spremenil.

»Somrak, ad quid venisti — kaj te je privedlo v ta stan?« se je spokorno izpraševal.

»Da bi pozabil svet, zavrgel svoje staro bistvo in da bi se v samozatajevanju spokoril za zmote in grehe zgubljenega življenja.«

»Ko bi te skušalo ničemurno srce, poklekni in moli: Gospod, pridi mi pomagat!« ga je učil pater Robert, ki je bil skoraj drugi pater Herand. »A če še ne bi bilo miru, prižgi svečo in kazalec drži nad plamenom, pa te bo minila grešna skušnjava! Ogenj prežene ogenj!«

Pa Somrak se je spominjal opatovih opominov in je vedel: »Le duh sme stopiti v ta red, za telo, za posvetnost tu ni mesta!«

XVII.

Grofinja Ema se je z Živko po dobrih dveh tednih vendar vrnila, in težko je bilo reči, kje je veselje svidenja bilo večje, na gradu ali v vasi.

»O, da si le spet tu,« je Hotimir od velike radosti drhtel in koprnel. Nevesta se mu je mirno smehljala. ko mu je tiho dejala: »Kako škoda, da tudi ti nisi videl, kar sem videla jaz!«

In začela je praviti čudovitih stvari. Vsa vas jo je poslušala in dvomila, verjela in se kar naslišati ni mogla.

»Ljubljana — o, čudovita je!« je pravila. »Hiša pri hiši, še za kurjo gredo ni prostora med njimi! Ob njih so ceste, pa tako ozke, da skoraj po nobeni ne bi mogli iti s senenim vozom.«

»Kako pa ti spravijo domov mrvo in slamo za živino?« je Vitogoj dvomil.

»Saj nimajo živine v mestu.«

»Glejte, berači so ti Ljubljančani.«

»In vse mesto se stiska pod hribom, kakor tale naša vas. Na hribu je grad — za devet takih ga je, kakor je tale naš.«

»O, da bi ga končaj!«

»Pa tudi vsaka mestna hiša je kakor grad: velika in zmerom zaprta. Če bi rad noter, moraš na vežna vrata potrkati s tolkalom, ki visi na njih.«

»Prebito tatinski morajo biti Ljubljančani, če tako zapirajo in zaklepajo.«

Živka je pravila in pravila. Ko je pripovedovala o tekmi na Ljubljanici, je bilo Hotimiru hudo, da ni bil tam. Nagrada bi bila prav gotovo njegova.

»In če bi videli Lesce, Lesce!« je Živka navdušeno gledala v spomin. »Ljudstva iz vseh krajev se kar tere, vsi še v cerkev ne morejo, zunaj klečijo na golih tleh in molijo, vzdihujejo in ječijo v pobožnosti... In koliko darov znosijo Mariji!«

»Mariji?« je Mala hotela vedeti.

»Mariji. Da bi imela večjo cerkev. Ta, ki je zdaj, je premajhna, in še ta je lesena.«

»Saj bi človek šel tja, ko bi utegnil,« je Vitogoj vzdihoval. »Da bi se Materi božji potožil in priporočil za vse.«

»In ne veste, kakovi kraji so tam!« je še dalje gledala v spomin. »Doline, velike in vse obdelane; gore, visoke, čisto do neba, in vse bele od snega!«

»Zdaj, o svetem Jakobu?«

»Zdaj, zdaj!«

»Ubogi ljudje, kako pa živé?«

»Dobro, mislim. Veliki so, močni, med nami ni dosti takih. Nobene velike sile jim ni.«

Čisto nazadnje pa je Hotimiru povedala zelo resno: »Ves čas sem mislila nate, tačas na tekmi, med potjo in pri Materi božji v Lescah.«

»Kaj res, o Živka?« je rdel.

»Molila sem za najino srečo. Gospa Ema je dejala, da moja molitev ne bo zaman.«

Hotimir je bridko vzdihnil in se zagledal predse, potlej je dvignil oči in jih pasel na njej.

»Kako je lepa!« jo je občudoval, ker je dolgo ni videl. »In molila je zame . . .«

Kar inako se mu je storilo. Zdaj je veroval tudi on sam, da se bodo vse zavire premeknile in da bo Živka kmalu njegova.

»Potrpel sem do zdaj, ne bo me konec, če se vdam še za kakov čas!« Čisto miren je bil in vesel, ker je veroval.

Tudi na gradu je bilo lepo.

Ema, zelo vesela bratovega okrevanja, je pravila, kako je bilo pri arhidijakonu v Ljubljani.

Prav vesela je najprej povedala, da je arhidijakon po njeni prošnji bratca Ditrika kar se da lepo priporočil grofu Šumbreškemu in — grofični Marjeti.

»O Ema, ti si storila to!« je Ditrik poskočil in objel sestro. »Zatorej je stari grof že nekaj dni z menoj, kakor bi mi izročal grad in oblast!«

»Kaj pa Marjeta?«

»Da, ona pa mi je zmerom bila, da se na nič bolje ne more spremeniti.«

»Anti se te je navadila, saj si jo dosti obletaval in ob ume spravljal!« ga je Henrik dobrovoljno dražil. »Tako revi zdaj res ne kaže drugega nego vdano in prijazno se držati in v ime božje obdržati, kar si je naprtila, ker mene ni spoznala, dokler še ni bilo prepozno!«

Ditrik ni rekel nič, kar samo smehljal se je.

»V Lesce je z menoj šla tudi — Zofija Ostrovrška.«

»Zofija —?« je Majnhalma vrglo kvišku. »Kako vendar —?«

»Ná, tudi tega meče!« se je Henrik že zafrkljivo smejal.

»Pri stricu arhidijakonu sva se dobili.«

Majnhalm je kar z odprtimi usti stregel, kaj bo še povedala. Ema pa je nalašč malo pomolčala.

»Kaj ne vidiš, kako koprnim, ko ne vem, s katero si pa mene zvezala?« se ji je Henrik smejal.

»Zate bi bila prava samo Neža Turjaška, da bi te krotila in pokorila!« se je tudi Ema nasmehnila.

»Nič se je ne bi ustrašil in lepo bi se vzela, čeprav je možata in plečata kakor najhujši suličar!« se je naglas zasmejal. »Samo gorak sem ji, ker ni marala našega Majnhalma.«

»Ali je Zofija prišla v Ljubljano sama?« se je Majnhalm vrinil, da bi še kaj slišal in da bi besedo vzel Henriku, ki bi utegnil še klatiti ne prav primernih za Emino uho.

»Ne, z očetom. — In da boš pomnil in se znal ravnati, vedi, da sem arhidijakonu zaupala marsikaj in da ti je po mojem moledovanju močno ugladil pot do srca očetovega in — hčerinega.«

»Ema, sestrica naša, vščipni me, da bom vedel, ali bedim, ali se mi samo sanja lepo!« je Majnhalm mencal, sédal in vstajal in kakor omoten hacal po sobi.

»Le stoj, ščipal se boš lehko s Turjačanom!« je Ema dejala, kakor da se je domislila nečesa prav važnega.

»Kaj? Kako da s Turjačanom?« se je Majnhalm ustrašil.

»Ker si se zarekel tako!« je Henrik hudobno vsekal. »Da mu boš razmetal grad in vzel tisto bodečo Nežo — glej ga, kaj si že pozabil?«

Ema je brž preskočila neprijetni pogovor.

»Veste,« je dalje pravila, »spotoma sem se zglasila še pri svaku Henriku grofu Ortenburžanu, ki živi in samuje v Stražišču, kakor veste.«

»Daleč je do Stražišča, čisto smo se zgrešili,« je Majnhalm pripomnil.

»Močno me je bil vesel in se zelo zanimal za vas tri.«

»Da, ko je še bival na Čušperku, smo z njim ugenili marsikatero!« se je Henrik hvalil. »In po pravici povem, prav všeč mi je bil, znal je živeti.«

»Volfrad pravi, da sta vidva zapeljevala drug drugega.«

»Tvoj mož res ne more reči drugačne,« je Henrik urno vrnil, »saj je ves skisan in plesniv in ni za nikamor več. In tisto mevžavost si mu ti vtepla s svojo svetopetnostjo!«

Ema mu ni odgovorila, kar dalje je pravila: »Henrik iz Stražišča se s Turjačanom bôde zaradi neke dediščine.«

»Zaradi nekih kmetij med Čušperkom in Turjakom sta si prišla navzkriž, vem,« ji je Majnhalm pomagal.

»Turjačan ne odneha, Henrik se že pripravlja, da bi mu s pestjo dopovedal svoj prav.«

»Že razumem: Višenjski naj pomagajo, kajne?« je Henrik vpil.

»Razločno ni rekel tega, misli pa najbrž res tako.«

»Kaj pa tvoj mož?« jo je zvito pogledal.

»Bratu bo pomagal do pravice.«

»Kaj mu bo smel?« se je široko smejal. »Ali ni velik greh kri prelivati in vasi požigati zaradi nekaj tlačanske zemlje, ki je ne zmanjkuje nikomur?«

»Zelo si zloben in kriviČen, o Henrik!« se je Ema vznejevoljila.

»Nak, tisto pa ne, zloben res nisem,« se je Henrik rebril in smehljal. »Le pozabim nič ne in natančen sem.«

»Saj je prav,« ga je Majnhalm miril, »samo v Emo se nikar ne zaletuj!«

»Braniš jo, saj te ženi, ker se sam ne znaš!«

»Henrik!« se je Majnhalm zresnil.

»Mene ne ženi, zato jo lehko vprašam: Kaj bi storila, če bi se Višenjski bôli s Turjakom ali s komerkoli; ali bi nagovarjala Ortenburžane, naj nam pomagajo?«

»Bi, če bi bili v pravici!« je Ema mirno rekla.

»A jaz vem, da bi toliko javkala o pregrešnem prelivanju krvi in tako dolgo svetopetila okoli nas, da bi se vdali! Taka, vidiš, si!«

Ema je pogledala nakvišku in vzdihnila.

»Višenjski so Turjačanu res da gorki,« je Henrik še rekel, »ob njegovo zidovje pa si ne bodo šli betic razbijat zaradi pedi tuje zemlje — norost bi bila!«

Majnhalmu je bilo sitno. Vedel je, da bi zdajle moral reči kaj prav možatega, pa se ni upal, saj ni bil navajen Henriku ugovarjati.

»No, saj se bo videlo,« je naposled oprezno rekel, ker je vendarle za marsikaj hvalo vedel Emi in se ji je bal zameriti. »Morda se bo zdraha še poravnala kar zlepa!«

— Drugi dan se je Ema odpravljala v Trebnje; preden je odšla, je vprašala Majnhalma: »Kaj pa Živka? Ali jo naj vzamem s seboj, ali jo daš Hotimiru?«

Sprva ni vedel, kaj bi rekel, tako se je ustrašil in zmešal ob misli, da bi se naposled dal ugnati vendarle on sam. Ali nagli premislek, da bi si s kakovo nerodnostjo utegnil zagraditi pot do Zofije, ga je streznil; obenem pa se je domislil stiškega opata, ki je prosil, da bi višenjska gospoščina Hotimira in Živko podarila samostanski gospoščini.

»Pa naj bo!« je urno sklenil v mislih. Prikupil bi se menihom in Emi — prikupil bi se nemara še prav posebno Ostrovrharju in Zofiji, če bi zvedela za vzrok tega daru.

Henrik se je zasmejal, ko Majnhalm ni precej odgovoril: »Kaj sem rekel včeraj? Ema že svetopeti, Višenjske, glej, velja osmešiti in oškrniti za staro pravico . . .!«

»Bodi tako dober, bratec, pošlji koga dol, da Hotimir in Živka za trenotek prideta hitro gor!« je Majnhalm resno naročil Ditriku, ki je le žarel od neskončne sreče in ki se ni vtikal v noben pogovor več, odkar je zvedel, da lehko snubi na Šumbregu.

Zdaj je skočil ves vesel in urno poslal hlapca v vas, ker je slutil, da gre za srečo poštenega tlačana.

Ker je Ema še bila na gradu, nista strahóma pomišljala, marveč sta precej prišla.

»Stiški opat me je ondan prosil, da bi vaju podaril njemu.« je Majnhalm povedal prav počasi in resno vprašal: »Ali bi šla rada?«

Zaročenca sta se spogledala, si rahlo odkimala in molčala.

»No, le povejta!« ju je Ema silila. »Tam se lehko precej vzameta.«

»Tako, mislim, se ne bova jemala!« je Hotimir naposled odločno rekel.

»Ne bova se!« je s pobešenimi očmi vsa rdeča tiho potrdila tudi Živka.

»Kaj? Nočeta?« je Ema skoraj jezno vprašala. »Zakaj ne?«

»Nobene srečne, mirne ure ne bi imela, če bi drugod živela!« je Hotimir povedal za oba. — Vsi so ju debelo gledali.

»Kako, da ne?« se je Ditrik vmešal. »Kaj se ti blede?«

»Kako bi šel z zemlje, ki jo ljubi moj oče in ki ji je služil ves naš rod?«

»Kaj meniš, da ti samostan ne bi dal zemlje?« se je Ema nekoliko vznejevoljila.

»Vem, dal bi je, dal; pa tista ne bi bila naša domača!«

»Praviš, da vidva ne bi šla rada pod samostansko gospoščino?« ga je Majnhalm že prijazno vprašal.

»Po svoji volji nikoli ne bom zapustil očetnega doma in naših njiv in host!«

»Všeč si mi, Hotimir!« ga je Majnhalm potepljal po rami. »Pojdita zdaj, drugič se bomo kaj več pomenili.«

»Ali sva prav storila?« je Hotimir vpraševal Živko, ko sta tonila v dolino.

»Čisto prav!« je dejala in je bila zelo ponosna na ženina, ki je pred gospodo vedel takih, da se je prikupil samemu hudemu Majnhalmu. »Za vse drugo pa še potrpiva!«

»Da, zdaj bo laže, ker boš menda bolj varna ti!«

— Gori na gradu so se tiho spogledovali, tako jih je presenetil pogovor s tlačansko dvojico.

»Hotimir mi je prav všeč«! je Henrik naposled spregovoril. »Kar je povedal, se mi zdi bistro in moško.«

Da mu je neskončno všeč tudi Živka, je previdno zamolčal, saj jih je danes že dosti nabrusil sestri.

»Trmoglav je in velik zaletel,« je Ditrik zmajeval z glavo, ker ni mogel umeti, da človek tako brez spoznanja zametuje srečo.

»O tlačanih sem mislil, kakor mislijo vsi,« je Henrik rinil svojo. »Posihmal bom moral — tale Hotimir me je prisilil — vsaj za las spremeniti svoje mnenje.«

»Še zdaj ne morem verjeti, da je tlačan res govoril, kakor je govoril,« je Majnhalm dejal iz zamišljenosti.

»Saj res, tudi jaz bom skušal najprej pozvedeti, ali ni kdo tako naučil Živke, ona pa njega!« se je Henrik namuznil.

Pa le-oni je odkimal in premolknil.

»Ne natolcuj vendar zmerom!« ga je naposled zavrnil, ker se mu je posvetilo, kam meri.

»Kaj, ko bi to bolje vedela naša Ema, ki je v rokah imela Živko in ki tako rada katero primaže Višenjskim?«

Majnhalm in Ditrik sta bušila v krohot, tudi Ema se je veselo zaregljala tako očitni neumnosti.

»Danes te je pa res samo strupeno natolcevanje!« se je Ema smejala hudemu bratu.

»No, opata bi rad videl, ko bo zvedel, kako sta se ga njegova varovanca branila in otepala!« se je Henrik še domislil, ko je smeh ponehal.

— Opat je zvedel že drugi dan.

Hotimira je vso noč pekla vest, ali se vendarle ni prenaglil in nemara za prav dolgo ali za zmerom odmeknil ženitvi; vsaj Stojana, Živkina mati, ga ni prav nič pohvalila, ko sta z Živko prišla z gradu.

Ko je vstal, je osedlal konjiča in zdirjal v Gaber in Trlepu povedal vse lepo po vrsti.

»Kaj pravite?« je potlej vprašal.

»Če mi nisi nič utajil in nič pridejal, te moram prav pohvaliti. Moško je bilo, kar si storil!«

»Ženitev sem si pa le zavrl, se mi zdi.«

»Prava reč! Zmerom ti le ženitev blodi po glavi!« se je Trlep nejevoljno otresal.

»Ne morem pomagati.«

»Ne boj se, saj ti bo v delež, preveč te tišči samija!«

Hotimir je, kakor užaljen, premolknil.

»Kdor je kaj prida, ljubi pred vsem zemljó in se še v sanjah meni z njo!« je Trlep našel pravo svojo misel.

»Kako pa, da so se mi grajski smejali zaradi nje?«

»Ker zemlje obdelovali nikoli niso! Le meni verjemi, zemlja ti je oče in mati, vse; čeprav ni tvoja, pozna te vendarle, in ti je pozabiti ne moreš in ne moreš!«

»Ne morem, to je res!«

»O, zemlja je čudovita, skrivnostna! Imej njivo v najemu še za tako kratko, pa te bo še čez leta poklicala in s spomini pozdravila, če boš prišel mimo nje!«

»Vidite, prav tako sem mislil, samo povedati nisem znal.«

»Dela, trpljenja in veselja se spomniš, ki si ga imel z njo.«

Trlep je še dolgo pel hvalnice zemlji in ljubezni do nje in pravil, da se mu zdi, kakor bi molil, kadar orje ali seje.

»Zakaj nam v cerkvi ne povedó tega?« se je Hotimir vteknil. »Človek bi laže trpel in bi delal bolj vdano in rajši.«

»Prav poslušaj, pa boš videl, da povedó! Bliže ko si zemlji, bliže si tudi nebesom . . .«

Premolknila sta in oba z isto mislijo gledala po dolini do Kuščarjeka in ob Témenici na drugi strani.

Oratarji, oblečeni v belo platneno obleko, so za ajdovo sev orali sivorumeno strnišče, vrane so za brazdami doletavale in odletavale, pod nebom pa trepetale postovke in kakor kamen padale na njivo.

»In da ne pozabim!« se je Trlep domislil in obrnil, da je gledal ob Témenici. »Pri opatu pa se gredoč še danes zglasi in mu povej, kakor si meni! Sicer bi še zameril, ker si se ga branil.«

»Če le ne bo hud?«

»Opat je mož, da jih ni takih med nami. Nič ne skrbi, prav dobro te bo razumel.«

Hotimir je začuden gledal starega meniškega nasprotnika. A Trlep se je smehljal in je pravil: »Glej, po pravici ti povem, da so mi tile menihi že močno všeč.«

»Res? Vam?« se je naglas čudil.

»Ker zemljo ljubijo, vidiš,« je toplo govoril in z očmi postajal ob temeniških domačijah. »In kako ti kmetujejo! Skrivaj hodim na meniško polje in se učim, ni me sram povedati.«

»Dobro, da ste se zbogali z njimi!«

»Samo na njivi, za brazdo!« se je Trlep uprl. »Sicer so gosposka, jaz pa gosposke ne maram nobene!«

— Hotimir je res storil, kakor mu je Trlep naročil, in opat ga je lepo pohvalil za toliko zvestobo do doma.

Hotimirova odločitev je tudi sicer bila všeč opatu. Zaradi volarja Mihaela. Pri živini je čisto pridoven, pa bi ga le moral odstaviti, da bi izpolnil, kar je bil obljubil Hotimiru za njegovo srečo.

Mladi Višnjan je potlej spotoma srečal samostanskega volarja Mihaela, ki je prav dosti hodil k Jeleni, odkar je Krištof Planina popolnoma okreval in se vrnil v Trst.

»Kaj si spet bil na Peščenjeku?« se mu je nasmehnil.

Mihael je bil prav dobre volje in mu je pokimal: »Bil, da!«

»Tako je vendarle res, da te je Rodana urekla ali pa ti dala kaj takega izpiti, ker si se tako prismolil pri Jeleni?«

»Saj veš, da ne zna!« ga je Mihael poredno spomnil hudih časov. »Jelena sama, bi dejal, pa zna; tako je naredila, glej, da se bova kar vzela, če mi bo opat dovolil.«

Hotimir je poniglavo odjezdil dalje.

Pa tudi Mihaelu se je stožilo kar nenadoma. Spomin je begnil v daljni domači kraj in se videl pri božjepotni cerkvi na Stari gori blizu Čedada. Z njim je bila tudi — ona. Ko sta se namolila pred Materjo božjo, sta postala tudi ob glumačih in piskačih, ki so na tratini okoli cerkve zapeljevali mnoge božjepotnike, željne bolj zabave nego milosti. In komaj jo je krotil, tako ji je bilo všeč tudi tisto, kar na božji poti biti ne bi smelo.

Pa vse tisto razume prav šele zdaj, ko so mu zidarji povedali, da je pustila otroka in pobegnila z nekimi glumači.

In za tako drajno je ubil človeka in zgubil domovino, si zagrenil življenje in obtežil vest . . .! Vest ga je začela peči.

Ali je vreden lepe ljubezni, ki mu jo zvrhoma daje nevesta Jelena . . .? Ampak potrudil se bo, da je bo vreden, kakor je je potreben!

»Da se le opat ne bi kaj upiral . . .!« ga je skrbelo, ko se je bližal Stični.

XVIII.

Urh Ljubljanski je bil tačas v hudem precepu. Srce mu je želelo, da bi zavihral na Svibno in odločno zasnubil grofično Zofijo, dolžnost ga je pa vezala, da ni mogel nikamor.

Ogrska država že skoraj dve sto let ni več rinila v zahodne dežele, velikašem svojim pa tudi ni branila, če so s četami klateževv in razbojnikov uhajali čez mejo in plenili in divjali z ognjem in mečem, kakor njih pesjanski predniki Obri.

Čeprav torej nihče ni mislil na vojno države z državo, Urhu je vendar bilo skrbeti, da se dežela, posebno Savinjska in Slovenska krajina, pripravi za obrambo.

Dan za dnem so na ljubljanski grad prihajali brzi sli in vedeli zmerom bolj, da se tam za Dravo širijo vesti o drhalih ogrskih divjakov, ki hočejo čez mejo. To vse mu je prizadevalo dosti dela in skrbi. Obenem ga je pekla huda srčna bolečina. Majnhalm Višenjski, tako je slišal, venomer lazi na Svibno in se sladka okoli Zofije, ta ga neki prav rada gleda in oče se kar samo smehlja.

»Zvodnik stari!« je renčal sam vase. »Kaj je pozabil, da je hčer obljubil meni?«

Mislil je sem, mislil je tja in naposled dal poklicati pisarja Sladkonjo.

Tomaž Sladkonja je bil Ljubljančan iz stare stare hiše. Starši so mu bili bogati trgovci in niso imeli drugih otrok. Ko je napol odrasel, so ga poslali v Čedad, da bi se izšolal za učenega moža. Preden se je izšolal, so mu umrli. Ostal je sam. Naveličan, kakor je bil, je brž pustil šolsko učenost in se lehkomiselno spravil nad dediščino. In ni bilo več dolgo, pa jo je lepo zakockal in zaveseljačil. Postal je čisto ubog in še bolj sam. A ker je bil vendarle učen človek, saj je znal pisati in brati, izbrano govoriti, skladati pevne pesmi in jih s plunko peti, je dobil službo na gradu. Urh ga je zelo cenil zaradi te učenosti in zaradi druge porabnosti.

»Ko le vinski ne bi bil tako!« se mu je včasih smehljal, če je preveč motoglavil in dišal po vinu.

Tomaž Sladkonja je vstopil in je bil tudi zdaj ves težak, da je po sobi udaril vinski puh, kakor če bi čep odletel sodu.

»Kakov pa si spet?« ga je Urh pogledal napol nejevoljno, napol dobrovoljno. »Glej, na pot sem te hotel poslati, pa kaj, ko vem, da še na konja ne prideš, nikar da bi opravil, kar bi ti naročil!«

»Resnično, resnično vam povem, silni gospod vojvoda, včeraj je bilo, kar je bilo — danes se nisem še odteščal z vinom, čeprav sem žejen kakor kanja pod nebom!«

»Pojdi, v mrzlo vodo potekni betico, da se ti izkadi tisto!«

»Bom. A če bi se vendarle še držalo kaj včeranjega dne, v sedlu bi mi prešlo vse, preden bi se gobec spenil konju!«

»Ali bi se upal na pot?«

»Ta trenotek! Samo meček bi si opasal in ostrogo privezal na peto, pa bi šel na dno pekla, če bi mi ukazali!«

Urh se je molčé smehljal, potlej mu je dejal: »Pripravi se, na Svibno pojdeš!«

»Bom, precej, še odžejal se ne bom prej!« se je učeni služabnik priklonil in šel, da bi si zbral spremstvo.

Urh se je medtem spravil, da bi za grofa Ostrovrharja napisal vljudno pismo. Pisal je, izbiral besede, pisal in pihal od jeze, pa so same trde, nevljudne in neprijetne besede silile s peresa.

Nak, nič pravega ni mogel napisati.

»E, Sladkonja nai nese kar ustno poročilo!« se je naposled odločil. »Tako bo bolj vljudno in prijazno, čeprav bi ga napol pozabil spotoma.«

»Pisanja ti ne dam nobenega — še zgubil bi ga do tja,« je rekel, ko se je Sladkonja prišel pokazati.

»Pa mi kar tako naročite, vse bom opravil po besedi natanko!«

»Da. Na Svibno pojdi, gospodu Otonu grofu Ostrovrharju se lepo pokloni in ga vprašaj, kdaj sme Urh grof Ljubljanski priti snubit grofično Zofijo!«

»O, slava Bogu, kaj ženite se? In jaz pojdem — kako bi rekel? — skoraj snubit!« se je Sladkonja vlekel iz pasu in dvigal roke.

»Vprašaj samo, kar sem ti naročil, in potlej se brž napij, da mi katere ne zablodiš!«

»Bom, kakor ste ukazali!« se je še dalje navduševal. »In da bi bili srečni, vam želim; vino da bi pili, devet let staro; rod slavni da se vam ne bi opustil tja do sodnega dne ne; živine naj se vam zaredi, da je še kuga ne bi mogla zatreti, ovac pa toliko, da jih v vse staje ne bi mogli spraviti!«

»Že dobro, hvala!« je Urh rekel. »Zdaj pa pojdi!«

»Na zveličanje svoje duše se vam verim, da si za tak posel niste mogli izbrati boljšega slà!«

»In trezen mi pridi na Svibno!« mu je zabičil.

»Svojo čast vam zastavim, da se ga ne bom priteknil, vso pot ne!«

In čez pol ure je s četico peterih suličarjev že v živem diru jahal čez Poljane in Sotesko proti Sostremu. Ježa ga je res čisto streznila in zbistrila. V Sostrem se je ustavil za kratek počitek pred krčmo, ki je ob cesti prestrezala popotne in jih mudila z jedjo in s pijačo.

»Odrgnite konje in malo zobat jim dajte, pa dušo si brž privežite!« je ukazal in razjahal.

Vroče je bilo, žejen je bil kakor ob ajdovi setvi kepa na njivi, piti pa smeš ne, svojo čast si zastavil, da ne boš!

»Človek res ne sme biti prenagel!« se je kesal kakor še nobenega greha tako ne. Vsaj gledati ne kaže, kako se bodo tile zalivali z božjo kapljico. Spomnil se je, da bi poiskal oskrbnika na sostrškem gradu, ki mu je gospodoval Ortolf, brat Otona grofa Ostrovrharja. Šel je brž proč, da bi mu skušnjava bila manjša in muka odpovedi lažja, pa je že spotoma srečal oskrbnika in zvedel, da je tudi gospod grof že davi odšel na Svibno.

»Gospoda od vseh strani te dni hiti na Svibno,« je oskrbnik pravil.

»Kaj pa je?« se je Sladkonja nekoliko vznejevoljil, češ, stari Ostrovrhar ne bo prave volje za ženitovanjske misli, če res ima gostov poln grad.

»Grofična Zofija je še neomožena, čeprav je bogata in lepa,« se je oskrbnik nasmehnil.

»Pa ne, da bi Svibenjski možil hčer?« se je oni ustrašil, sam ni vedel zakaj.

»Zdaj nemara še ne; tja na jésen ali pod zimo pa bo kaj takega, pravijo.«

Sladkonjo je kar zeblo od skrbi za nevesto. »Gospod bo od togote poskočil do stropa!« se je že zdaj bal plitvega Urha. »Še meni se potlej lehko kaj pokrha!«

»Ampak gospoda ne vre tja samo zaradi nje; tudi ne za lov ali katero drugo zabavo,« je oskrbnik drobno gledal in skrivnostno šepetal. »Prešteti se hočejo, prešteti, le meni verjemite!«

»Môra vedi, kaj česnaš!«

»Joj, kaj res ne veste?« je oskrbnik pogledal še bolj drobno. »Da Ogri škilijo čez Dravo?«

Sladkonja je molčal, oskrbnikova prevelika in prezaupna zgovornost mu ni ugajala.

»Tako gotovo, kakor gotovo je Bog v svetih nebesih, utegnejo zdaj zdaj bušiti čez Savinjsko krajino v Posavje in Slovensko krajino!«

Pa Ljubljančan je zamahnil z roko, poklical spremstvo in urno odjahal po stari poti skozi Trebeljevo in Šmartin. Pot je ves čas šla navzgor, navzdol, največ po vrhu hribja, in je bila kaj utrudljiva. Pod klancem današnje Liberge je stala stara krčma, znana po dobrem vinu in zgovornem krčmarju. Tomaž Sladkonja se je spomnil obljube, da se tja do Svibnega ne bo priteknil vina, se milo pokesal in ozrl po soncu.

»Čez poldne je že,« je dejal suličarjem. »Ustavimo se, da ne bomo na Svibno prišli preveč lačni in upehani!«

»Saj sem res že prazen, da se vidi skozme!« je star suličar pokimal in skočil s konja, drugi pa za njim. »Na takem potu se po človeku vse pretrklja in prepeha, da skoraj ve ne več, kje se ga vamp drži.«

»Tudi klekam bo prav,« je drugi suličar priteknil, »saj so že vse klekaste od samega klekanja po teh grbastih vicah!«

Krčmar je že stal na pragu, se klanjal do pasu in vabil: »Le noter, o vitezi plemeniti, le noter, za mizo in ukazujte, o junaki, — danes je pri meni pol za denar, pol pa kar tako!«

»In tisto ‚tako' bo potlej močno dragó — saj vemo!« se je suličar smejal.

»Tako dobro in cenó nihče nikjer več nič ne dobó, zgolj pri meni zmerom, ponoči in podnevi, pozimi in poleti, po soncu in po senci!«

Suličarji so brž oskrbeli konje in prekobalili klopi okoli mize pod lipo.

»Zdaj pa nosi in pravičen bodi pri meri in vagi, če ne bo zate hudo hudo!«

»No, no, ne bo, ne bo!« se je krčmar obrnil in brž prinesel prekajenega ovčjega mesa, zmesnega kruha in velik vrč rebule.

»Stoj, mož, da je ne doboš!« se je stari suličar delal hudega. »Kajne, rad bi, da bi se ga nazobali? O, pa ne boš! Domačega vina najprej prinesi, da bo za potrebo; vroče je, žejni smo!«

»Rebula bo pa potlej za srce in za kri — prav!« se je zviti krčmar smehljal.

Tomaž Sladkonja je s tekom obiral meso in pil kar — vodó in v duhu lasal samega sebe.

»Tako je, če je človek prezgovoren, kadar je okajen od vinskih duhov! Precej se mu kaj zareče, da mu je potlej krvavo žal!« se je spet bridko kesal prenagle prisege, ki jo je davi prisegel na čast. Tudi suličarji so se mastili z mesom, zalivali pa so z domačim vinom, rdečim in kislim, kakor bi bilo iz samih drnulj. In ko so se podstavili z jedjo in si grlo poplaknili s tistim kislim vriskom, so ukazali: »No, za potrebo je bilo tako, tako — prinesi zdaj še za kri in za srce!«

»In ne delaj čudeža iz vodé, da se ti ne primeri kakor našemu Plavcu v Ljubljani!«

»Jehata, saj res!« je krčmar vedečno postal ob mizi, a se urno zbistril in brž rebulo postavil pred dedce. »Kaj je tisto res bilo?«

»In še kako res!«

»Da je bil v besedi in zvezi s hudičem samim?«

»Vsa leta že, odkar je krčmaril, da boš vedel! Vino je ničil in pridil, potlej pa hvalil kakor ti in drago prodajal!«

»Pa ga je res hudič otel iz graïske ječe? Mimo vseh straž?«

»Ne otel — vzel, vzel!«

»Ali je kdo videl?«

»Zaprt je bil v najgloblji ječi, po vrvi so ga spustili vanjo in po vrvi so mu podajali kruh in vodo. Kar ti je ječar potegnil nazaj, kolikor je pravkar spustil dol. Drugi dan tudi tako, tretji dan nič drugače. Spustil se je sam dol. Pa dedca Plavca nikjer! Hudič ga je vzel! Kdo pa?«

»In prav je, da ga je vzel!« je še drugi privoščil. »Vselej me je betica bolela, kadar sem se nalokal njegove cuckovine!«

Suličarji bi bili že nekoliko oplašenemu krčmarju nemara natvezili še nekatero resnično ali pa iznajdeno, pa jim je Tomaž Sladkonja razdrl zabavo.

»No, dosti bo, na konje!« je velel. In so jahali čez Dolgi rt in Presko in dalje. Pot je postajala nekaj zložnejša, suličarji so bili vsi dobre volje, konji siti in spočiti, le on sam se je od kesa kislo držal in tiho dušal, da v vinskosti ne bo prisegal nikoli več.

Kesno popoldne so prišli na Svibno. Sostrški oskrbnik ni bil lagal. Grajski vratar je povedal, da so tu gospodje Celjski, Vovbrški in Sovneški, Ptujski in Mariborski, Rajhenburški in Laški in še dosti dosti drugih, samo imena da so mu ušla iz spomina. Vsi hlevi so bili polni konj, dvorišče in povsod pa natlačeno oprod in suličarjev. A Tomažu Sladkonji, poslancu največjega deželnega gospoda, so vendar še našli prostora. Sam gospodar, ki baš zdaj ni pričakoval Urhovega bližanja, je skrbel, da se mogočnež z ljubljanskega gradu ne bi s čim žalil v svojem poslancu.

Potlej je v posebni sobi sprejel njegove poklone in kar je naročil Urh Ljubljanski.

»Prav zdaj imam v gosteh dosti prijateljev, da se pomenimo o pripravah za obrambo zoper Ogre,« je stari Ostrovrhar preudarno odgovoril in se potrudil, da ne bi pokazal, kako nevšečna mu je Urhova želja. »Tako mi je res težko govoriti o svatbi, preden ne bo spet popoln mir v deželi. Gospod Urh grof Ljubljanski, ki nam je v vojni prvi vojvoda, bo razumel odložitev tako važne odločitve. — To mu povej kar najprej! A povej tudi, da bom z vseh stolpov svojega gradu dal trobiti vdan, vesel pozdrav velemogočnemu gospodu vojvodi, če bi me kljub temu odgovoru računil počastiti s svojim imenitnim obiskom!«

Tomaž Sladkonja je dobro čutil, da se stari grof izmika moškemu odgovoru, ker se mu je nemara res prislinil že kateri drug ženin za lepo grofično Zofijo.

»Vse natanko po besedi bom svojemu gospodu sporočil, kar ste mi, veleplemeniti gospod grof, računili povedati!« se je globoko priklonil in si prizadeval, da bi zatajil slabo voljo, ki se mu je dajala ob misli, kako čemeren in siten bo Urh, ko bo zvedel za ta odgovor.

»In zdaj se odpočij in okrepčaj po dolgi in hudi poti! Potlej pa se bomo vsi vkup malo pozabavali. Potujoči pevec, glej, se mi je zglasil na gradu!«

To ga je prav prijetno dregnilo in mu nekoliko odrinilo skrb in nejevoljo. Saj je sam skladal pesmi in jih s plunko prepeval ob velikih prilikah posebne svečanosti ali vesele pijanosti.

Zelo je bil vedečen na potujočega pevca, ki mu je poklic, da hodi od gradu do gradu in gospodi poje pesmi o junakih in o ljubezni. Lehko, da je mojster, velik mojster sam iz sebe, lehko tudi, da le za drugimi pevci pobira pesmi, ali pa jih sklada samo, če kdo naroči. Da, tako ga je zanimala pesem tujega pevca, da se ni hotel napiti, čeprav mu je Urh velel, naj se napije po opravljeni nalogi; samo dušo si je privezal, da omedlel ne bi od žeje in želje po vinu.

In potlej je bilo lepo.

V veliki viteški sobani so se zbrali gospoda in po šegi tudi vsa domača grajska družina in služinčad.

Zmračilo se je že. Prižgali so plamenice, ob vsakem čelešniku je stal sluga, da bi stregel plamenici in jo usekoval.

In pevec je stopil v sobano. Mlad človek z zagorelim licem in s kodravimi rumenimi lasmi, ki so mu do ram padali izpod rdeče bagrene čepice, okrašene z dolgim čapljinim peresom. Oblečen je bil v kratek pisan životnik z nagubanimi rokavi in v tesne hlače iz modrega sukna. Čez ramo mu je visela plunka; ob levem bedru kratek meč, ob desnem pa lična torbica iz rdečega bagra.

Že pri vratih si je desno roko položil na srce, z levo mehko zakrilil predse in se s pripognjenim kolenom na vse strani priklonil gospodi in vsem.

»Od gradu do gradu me nosi pesem časti in hvale, o veleplemenita gospoda!« se je povedal glasno in jasno.

»Na čigavo čast in hvalo poješ, o pevec?« je gospodar vprašal.

»Pojem na čast junakov slavnih in gospodičen lepih, o veleplemeniti gospod grof!«

»Poj, poslušali te bomo, če bo kaj prida in če ne bo spotekljivo.«

Pevec je iz neder počasi potegnil zvit pergamentni list in dejal pobožno: »To je rokopis pesmi. Sam sem

jo zložil in na plunko ubral. In ponosen sem nanjo, kakor je junaški vitez ponosen na čast svojega meča!«

»Pravično je, kar si dejal!«

»In mila mi je pesem in draga kakor kralju kraljevina!« Dvignil je list in ga poljubil. »V njej mi je vsa modrost in učenost, vsa moč glavè, srca in duha!«

»Bog ti pomagaj, o pevec, lepo si se nam povedal — zdaj pa zapoj!«

In pevec je brenknil v struno in začel peti o hudih bitkah z ogrskimi razbojniki in o junaških delih silnega junaka — Otona grofa Ostrovrharja.

Vse oči so se obrnile v gospodarja, ki je od presenečenja in ponosa ves rdeč in žareč strmel v pevca in se smehljal.

Ko je pevec obrenkal grofov krvavi meč in kup do rogovile presekanih razbojnikov, je sprevrgel pesem in glas in sladko zapel o grofični, lepi beli cvetki na Svibnem, ki bi jo hraber in pobožen vitez rad presadil v svoj slavni stari grad. A vitez se boji, ali nemara še vreden ni, da bi lepa bela cvetka krasila njegov dom. Ta dvom ga venomer in čezdalje huje boli, samo še v prošnji in želji živi: »Ljubi me, cvetka moja, zaželena, zame od tebe lepša ni cvetka nobena!«

Joj, zdaj je rdela grofična Zofija! In prijateljice Eme se je spominjala in v mislih iskala Majnhalma.

Od sramežljivosti je rdela in od ljubezni je gorela in od veselja je vsa žarela!

Pa še nekdo je od skrbi rdel in klel. Tomaž Sladkonja. Pesem o povzdigovanju Ostrovrharjevega junaštva mu je šla še mirno mimo ušes; pesem o cvetki in o vitezu, ki bi jo rad, pa ga je poparila in pograbila.

»Prisegel bi na svoj sveti krst: vse je naročeno, pevec in pesem! Cvetka je Zofija! Kdo je vitez?« se je grizel. — Da, nekdo bi rad izpodnesel noge Urhu Ljubljanskemu, mu je švigalo po glavi. »Pàl bom pa tudi jaz prav trdo, če mu prinesem tole novico!« Malo se je zagledal predse, stopil korak naprej in prosil, ali bi tudi on smel zapeti.

Gospoda je glasno dovolila in ga pohvalila.

»O božanski pevec,« se je obrnil do pevca, »daj mi plunko, da ti odpojem z isto struno!«

Tuji pevec je pel zares lepo, učen je bil za to. Čisti in polno zveneči glas je vsem segel v srce. Pevec je veroval vase, ni se bal tekmeca.

»Ná, poj z njo!« je dejal in kakor otroka z obema rokama dal plunko Sladkonji. »Rad, z vsem srcem te bom poslušal!«

Tomaž Sladkonja je precej spoznal, da je pevec res mojster in da mu ne bo enak ne v glasu ne v igri, nikar da bi ga presegel in premagal tudi pri gospodi; ali z vinom si je bil čvrsto že privezal dušo in ji navrgel še toliko, da se mu je srce ogrelo do pogumnosti in so se misli zdramile in ubrale.

Skromno se je priklonil na vse strani in se mirno povedal: »Ne, nisem mojster pevec svobodnih nebesnih višav, o veleplemenita gospoda, ob tla sem privezan v knežji službi; nimam velikih besedi o slavnih junakih in ne znam sladko peti sladkih stvari o nežni ljubezni in nimam je pesmi na pergamentu častitem — zapel pa jo bom, kakor se mi je po volji božji dala današnjo to uro!«

»Moških nam jih veš in ponosnih,« ga je gospodar Ostrovrhar pohvalil, »zapoj, razveseli nas, o pevec v knežji službi!«

In Tomaž Sladkonja je pel o nekem mogočnem vojvodi, ki budno straži in bedi, da se gospodi ne zgodi, kar zanjo dobro ni. In kako se zbirajo junaki pod njegovo zastavo gospodi in vsem v brambo, čast in slavo.

Glas njegovega vinskega grla ni bil prav čist, zato pa močan in čudovito ubran s plunko. In stihi, gladki in sladki, so se pevcu delali kar sami.

Vse je strmelo vanj in ga šepetaje hvalilo, pesem jim je bila povšeči prav močno.

Odhrknil se je, pobrenkal s struno in milo zapel dalje, da junaški vojvoda samuje s knežjo krono, a snubi knežno, ker samije ne mara več, čeprav mora za vojno brusiti meč. Knežni se ljubezen do njega rahlja, to pa se kar tako preboleti ne da, srce mu trepeta in trepeta: »Preozke so stezice, pretemne so noči, zaman so mi solzice, velike tvoje so moči!«

Stari Ostrovrhar in Zofija sta bila bleda kakor zid, tako ju je pesem prizadela. Prav dobro sta razumela, kam Urhov poslanec meri. A Urhov pevec je še pel:

»Nad vse sem ljubil te, dušo bi zate bil dal; zdaj pa že gotovo je, da drug te mi je ukral!«

Po sobani je zagrmela pohvala nepoklicnemu, a mojstrskemu pevcu. Vsi so ga občudovali in izpraševali, odkod so mu take lepe pesmi.

»Iz srca in duha, saj sem povedal!« se je Tomaž Sladkonja nerodno branil.

Dobro se jim je zdelo in radi so videli, da se je tudi med domačini našel pevec, ki se upa meriti s poklicnim tujim pevcem.

In Gunter grof Celjski, čigar rod se je že dolgo pisano gledal z rodovino koroškega vojvode, mu je dejal: »Všeč si mi. Če si boš kdaj prebiral službo, vedi, na gradu v Celju jo doboš precej!«

Tudi gospodar je moral katero ziniti, čeprav je bil nejevoljen na drznega pevca.

»Ali te pesmi si se vendarle že učil doma?« ga je izpeljeval.

»O, če bi bil vedel, da mi jo bo peti, bi se je bil učil leto in dan!«

»Tega ti ni treba, mojster si!« se mu je potujoči pevec priklonil. »Srečen sem, da sem te slišal, o mojster!«

A temu je postalo sitno, mučno. Slava, ki je nikoli ni iskal in ki z njo ni vedel kaj začeti, ga je bolela in skrbela. Kar nerodno mu je bilo ob domisleku, da bo gospoda po gradovih govorila o njem. Urh, prazni in plitvi mogočnež, bi mu utegnil to še zameriti.

— Ko se je drugo jutro odpravil s Svibnega, se mu je pridružil tuji pevec in je šel z njim do Šmartina.

Počasi je izvlekel iz njega, da se je pred Svibnem mudil v Trebnjem in da je tam napisal pesem, ki se je tako prikupila Svibenjskim.

»In kam pojdeš zdaj?«

»Zdaj? Naravnost v Višnjo goro. Tudi Višenjskim bo všeč, mi je dejala grajska gospa v Trebnjem.«

»Kar je lepo, je všeč vsakomur!«

»Komaj. Sicer mi trebanjska gospa ne bi bila velela, naj se gredoč oglasim tudi v Stični in spovem menihu, da mi bo Bog odpustil pesmi, ki zmerom res niso za vse.«

»Pa se boš spovedal?«

»Bom, ko bom spoznal, da ni prav, kar počnem!«

Tomaž Sladkonja je tako zvedel, da je pesem bila tudi naročena, kjer je bila narejena. In prav je slutil. Grofinja Ema je v gradu zadrževala umnega pevca in mu počasi naročala, kakovo pesem naj naredi in kam naj z njo hiti.

»Ali bo moj gospod gledal debelo, ko bo zvedel, odkod mu krepelca letijo pod noge!« se je pisar Tomaž muzal.

Raznotere misli so se mu dajale vso pot. Kaj bo, kaj bo? Naročena pesem tujega pevca je povedala, zakaj se snubitev nemara ne bo posrečila, a njegova pesem, dana sicer z vso zmožnostjo in v preveliki zvestobi do gospodarja, se je zamerila na Svibnem in ga utegne očrniti še doma. Bolj ko se je bližal Ljubljani, bolj ga je peklo vse vkup.

»Naj bo, kakor bo!« je naposled stresnil z glavo. »Tudi v Celju se kruh peče in sodi najbrž ne donijo prazno!«

— Sonce se je nagnilo že prav močno, ko je naposled ves truden, prašan in potan prišavral na ljubljanski grad. Urh ga je spazil že od daleč.

»No, brž povej, kar veš! Pa ne, da bi imel tudi pismo?« ga je prestregel, da se še preobleči ni utegnil in ne grla splakniti.

»Pisma nimam nobenega.«

»Nimaš. Pojdi z menoj, da mi vse poveš!« je ukazoval in pred njim šel v svojo bivalnico. Tam mu je moral natanko povedati odgovor gospoda Svibenjskega. Urha so vse barve spreletale, sapa ga je dušila, svet se je podiral nanj.

»Koliko si ga izpil, preden si prišel na Svibno?« je grdo gledal pisarja, ker ni prav verjel, da je Ostrovrhar zavrnil snubitev.

»Ne kaplje ne, kakor sem se vam zarekel, čeprav mi je bilo skoraj skoprneti od žeje!« se je odločno poudaril. »Suličarji naj pričajo, če svojemu pisarju ne verjamete!«

»Ti ne bi bil ti, če bi to bilo res!«

»Kaj pa čast, ki sem se zarekel nanjo?«

Urh je razdražen iskal prave besede, kako bi z eno samo ponižal pisarja, ki se hoče nekaj repenčiti.

»Ukazali ste mi, naj se odžejam šele, ko dobom odgovor na vaše vprašanje,« ga je ta prehitel. »Pa se nisem; samo dušo sem si pridrgnil, da omedlel nisem od utrujenosti in žeje.«

»Če sem ti ukazal, zakaj se nisi?« je Urh začel sitnariti, ker mu je služabnik odgovarjal preodločno.

»Nekaj mi je reklo, da nimam še vsega odgovora,« se je mirno branil, čeprav je od jeze vse pokalo po njem.

»Kaj si to posnel iz grofovih besedi?«

»Da. Rekel je, da se je na gradu zglasil potujoč pevec. In da gospoda včasih govori z usti takih pevcev, tako veste; in da se sam poskušam v tej umetnosti, tudi.«

»Kadar si pijan!«

»Tačas sem najbolj svoj in pravi!« je skoraj nejevoljno popàl. »A zdaj mi je bilo do tuje pesmi, z bistro glavo sem jo hotel slišati! V njej je bil pravi odgovor na vaše vprašanje!«

»Kaj —? Kaj praviš —?« je Urh poskočil. »Pisar Tomaž, nikar, grdo se igraš, če ti vinska glava sklada, kar res ni!«

»In tisti pevec je potlej pel o strahovitih junaštvih slavnega viteza Otona grofa Ostrovrškega, ki je Ogre neki sekal kakor tlačan drva na tnalu!« je Tomaž preslišal in čuvstveno skoraj po besedi pravil vsebino vse dolge pesmi.

Urh se je sprva podsmešno smehljal, potlej pa že krohotal. »Pesmi nisem slišal, a dobro jo znaš pripovedovati, klek te polomil!«

»Anti dobrega spomina sem!«

»Junaku je bila pesem močno všeč, kajne?«

»Mislim. In tudi pesem, ki jo je pevec potlej še pel na čast grofični, se je vsem zdela prav lepa!«

Zaničljivi smeh je Urha ob priči minil.

»Pa je tudi pel kakor slavček v grmu, lepo in sladko, da je vse strmelo in drhtelo!« se je Tomaž Sladkonja še bolj ogreval in topil v sladkosti pesmi, ki jo je skoraj po besedi ponavljal.

Urh je nemo strmel vanj.

»Cvetka je grofična, sem pogodil, kdo je njen vitez, me ni skrb,« je pisar nedolžno dostavil.

XIX.

Na višenjskem gradu se je dosti spremenilo.

Majnhalm je po Slovenski krajini obiskoval gradove in obnavljal prijaznost z gospodo, ki ga že dolgo ni več kaj marala. A ko se je zdaj razvedelo, da se ženi pri spoštovani in bogati Zofiji Ostrovrški, so mu radi pozabili dosedanje nerodnosti in razuzdanosti.

Najrajši in največ je seveda hodil na Svibno.

»Prej moramo pregnati Ogre, če bi se res prikazali. potlej pa naj bo svatba!« ga je Zofijin oče odrival in tolažil.

A da se z Ogri bo res treba udariti, že ni nihče več dvomil. Na gradu in na vasi so govorili o tem in se povsod pripravljali s prav veliko hitrico.

Tudi Marjetin oče je odrival svatbo.

»Vsa dežela misli na brambo in je v skrbeh zaradi ogrskih razbojnikov, mi pa bi pirovali?« je stari grof Šumbreški dopovedoval bodočemu zetu.

»Saj ne silim več!« se je Ditrik branil.

A stari se je njegovi sramežljivosti tiho smejal in mu nekoč dejal: »Prestar sem in pretrd v udih, da bi mogel še iti na divjake. Veš kaj, ti mi vodi šumbreško četo!«

Ditrik je tako zdaj imel dosti dela in skrbi in je laže potrpel.

Le Henriku se sreča odnikoder ni zasmejala. Poniglav in otožen je gledal za bratoma, kadar sta vihrala vsak k svoji golobici.

»Oh, samo mene noče nobena!«

Rana se mu je zacelila, roka pa vendar še ni dobila prejšnje moči. Tako je ostajal sam in gospodaril, saj onih dveh skoraj nikoli ni bilo za dolgo doma. In nikamor ni hodil, še na lov ne prav dosti. Pa tudi njegove druščine ni iskal nihče; vsak se je bal njegovega strupenskega jezika in slabega imena. Le pater Konrad se ga ni izogibal. Obiskoval ga je, dokler je bil bolan. in ga ni čisto zapustil, ko ga je ozdravil.

»Bog vas sprejmi, gospod pater — dolgo vas ni bilo!« ga je neki dan spet pozdravljal vesel.

»Kajne? Veste, za mali Šmaren smo dosti spovedovali in obhajali. Saj je ljudstvo naredilo iz naše cerkve.

ki se gradi šele komaj v en konec, že kar nekako božjo pot.«

In že je zajel sapo, da bi, kakor je že večkrat, tudi zdaj prav narahlo skušal geniti srce nespovedanega grešnika, pa ga je oni prehitel: »Kako pa kaj zidava?« je zasukal pogovor, da bi se ognil pomenku o verskih rečeh, ki so ga vselej tako neprijetno dregale v vest.

»Zidava? O, prav lepo, samo počasi, počasi; svet je kamenit; temelji, kleti — za vse je treba iti v živo skalo.«

»Če vam je tlačanov premaio pri delu, kar povejte. pa vam jih naženem še več.«

»Bog vas obvaruj v svoji milosti!« se je pater Konrad zahvaljeval. »Ali nekaj drugega je. — Da se je Rodanina Jelena s Peščenjeka omožila z našim volarjem, veste, kajne? Zdaj so njeni bratje prišli do našega patra opata in ga prosili, da bi jih vzel v službo; z njimi bi prišla tudi Rodana, njih mati; tako bi živeli spet vsi vkup. Naš pater opat bi jih sprejel rad, potrebni bi bili za stražo in obrambo.«

»In bi zalegli za celo kopo prav hudih brambovcev!« se je Henrik nasmehnil. »Živina močna, kakovršna so!«

»A kaj bi rekli vi, skrbi našega patra opata. V vaši gospoščini živijo, brez vašega dovoljenja jih ne more sprejeti.«

»O, brez skrbi, gospod pater!« se je Henrik dalje smehljal. »Za oba brata in zase vam dam Rodano in njene velikane.«

Rodana in njeni se nikoli niso menili za svojo gosposko. Živeli so bolj svobodno kakor svobodnjaki sami, in grajski so se delali, kakor da ne vedó več zanje. Kajpak, bali so se jih, premočni so jim bili in predivji. če jih je kdo dražil.

Pater Konrad se je ves srečen zahvaljeval; pa tudi Henrik je bil vesel prilike, da se grad znebi silnih velikanov in lovcev, obenem pa ne utrpi nič svoje oblastnosti, marveč še pridobi, ker ne bo več treba trpeti njihove tihe upornosti in ne bodo mogli več z večnim lovom zatirati divjadi.

»Kaj pa ti počnó?« se je pater Konrad potlej še zanimal za ljudi, ki so si zunaj gradu dali opraviti z raznimi deli.

»To vse bo zoper ogrske razbojnike, če bodo smrček pokazali čez mejo!« se je Henrik zresnil in s patrom postal ob tistem delu.

Na majhni tratini pod gradom, s čigar stolpa je vihrala rdeča vojna zastava in velevala, naj se pripravi, komur bo iti na vojno, je že nekaj dni noč in dan gorel velik ogenj. Ob njem je venomer pelo nakovalo. Grajski in tlačanski kovači so s pomagači varili in kovali nova kopja in ostrili sulice, ki so jim hlapci belili in gladili toporišča in jih nad plamenom sušili in palili. Še drugi so iz vrbja pleli ščite in jih prav tesno in na debelo oblačili s suhimi, napol ustrojenimi govejimi kožami.

»Bog pomagaj!« se je menih prekrižal. »Kaj bi res utegnilo biti tako nevarno?«

»O, zdaj že nihče ne dvomi več! Vsak dan čakamo, da vojvoda po deželi razprši brze slè in nas pokliče.«

»Ali bodo tudi tlačani morali prijeti za orožje?«

»Nekateri. Pa jih ne bo treba morati. Sami se oglašajo, vsi bi radi šli nad Ogre!«

»Čudno. Kaj so tako bojeviti?«

»Strahopetca res ni med njimi. Staro sovraštvo do Ogrov je v njih; morda še od tačas, ko so Obri toliko hudega prizadevali vsem tem in drugim našim domačim krajem; pa tudi želja po plenu jih žene.«

Henrik je tako zdaj imel najbolj na misli, da se orožje pripravlja in konjska oprema popravlja. Skrb za delo na polju in za red med tlačani je prepustil kar Hartviku, ki je tudi že okreval popolnoma.

In Hartvik, ki je zelo sumil, da ga je kdo domačih česnil tačas v Stehanu, je bil tlačanom hudo gorak.

Višnjani so baš otavo sušili na travnikih ob Višenjci in po senožetih pod hosto, pa se je Hartvik pripodil mednje: »Vrzite vse iz rok in narežite vsak za dober naročaj vrbja in bekovja!« je ukazal. »Viter zmanjkuje za ščite.«

»Deževalo bo še pred nočjo, otava pa je suha, domov jo moramo spraviti!« se je Vitogoj upiral. »Tistih šibin narežemo lehko potlej, tudi med dežjem.«

Grajski je zasukal konja in se pognal na grad.

»Kaj je obseden?« so tlačani godrnjali in hitelii, da bi jih dež ne lovil.

»Ali pa prismojen?« so se smejale grabljíce.

A ni bilo več dolgo, pa se je Hartvik vrnil s šestimi oboroženimi hlapci.

»Kje so šibine?« se je zadrl na tlačane, ki so med hlapci precej zagledali košek s palicami in so od strahu kar otrpnili.

Vsi so molčali.

»Primite najprej Vitogoja, ki se je uprl prvi!« je ukazal hlapcem.

In ti so zgrabili Vitogoja in ga privezali ob star meklen, ki je umirajoč še rasel na grivi ob travniku. Drugi tlačani so se zaprašili med vrbe in beke ob Višenjci in hiteli rezati šibine.

Vitogoj ni zinil nobene. A ko je Hartvik z debelo brezovko, ki si jo je izbral iz koška, pristopil in ga prvič počil čez goli hrbet, je zasikal: »Le udari, brezec! Samo pozabi ne, da ima palica dva konca!«

Hartvik se je krohotal in ga tepel, da je kri brizgala iz raztepenega hrbta in da so se ihteče tlačanke obračale proč.

»Ali imaš dosti, živinče uporno?« je dejal in odnehal, ko se je Vitogoj začel tresti in na kup lesti.

»Zdaj pa pridno moli za srečno zadnjo uro, brezec brezasti!« je Vitogoj rekel drhte in hripavo od bolečin in togote. »Nagla bo, prav nagla!«

A Hartvik se je obrnil proti vrbam in bekam in zavpil: »Da mi vsakdo in prav kmalu prinese na grad šibin! Nisem še raztolkel vseh palic!« jim je zapretil in odvihral, hlapci pa za njim.

Komaj je utegnil priti na grad, pa je po cesti prijezdil Hotimir, ki ga je Henrik davi poslal po Trlepa, naj bi prišel na grad povedati, kako je z orožjem, s hlapci in konji, ki mu jih je dati v grajsko četo.

Ko je ob Višenjci zagledal očeta, ki so mu tlačanke krvavi hrbet oblivale z vodo, je zatulil od groze:

»Kaj je? Kdo ga je?«

»Ni treba vpiti, sin moj!« ga je Vitogoj krotil. »Saj še jaz nisem, ko me je brezec mesaril!«

»Kri! Kri!« je sin besnel. »Zakoljem ga, kakor prašiča ga zakoljem!«

»Stoj!« mu je oče velel. »Nikamor se mi ne geni! Hartviku sem vračila dolžan sam, kakor sem mu obljubil! Med naju se mi ne rini!«

Vendar bi se Hotimir bil najbrž zaletel res prav hudo in spet sprl z gradom, pa ga je Živka umirila s tiho prošnjo svojih zastrašenih oči.

»Na grad pa le moram, da povem o Trlepu, kar je treba!«

»In ne spotikaj se ob Hartvika, hudiča brezastega!« so ga tlačani svarili in prosili. »Oklal bi še nas, ko mu bomo prinesli šibin!«

»Še prej skočim po Rodano!« jih je preslišal in zajezdil konja, ki se je lakotno mašil z obiljem mrve. »In ne oblecite se, oče, dokler ona ne pride in vam ne namaže ran!«

»Saj res!« so prikimali vsi, Živka pa je stekla v vas, da bi ranjencu z doma prinesla oprano srajco.

Od Rodane je Hotimir neutegoma šel na grad.

»Gabrovci so pripravljeni, kakor zmerom,« je pravil.

»Zakaj ni Trlep prišel s teboj, kakor sem velel?« je Henrika pogrelo.

»Saj je hotel, pa ne bi bil prišel daleč, bolan je; pravi, da ga mrzlica tare; Rodano naj mu pošljem, mi je velel.«

Henrik je molčal in tuhtal, kako bi prav trdo potipal upornega Trlepa. Med mislijo in sklepom je bil dolg most, nobene prave ni mogel ugeniti.

»Kdor išče, najde!« se je tolažil. »Našel jo bom priliko, pa jo bom!«

Tudi Hotimir je molčal in čakal, ali ga bo gospod vprašal še kaj. In ko le ni bilo nič, se je zaletel in brez premisleka povedal, kaj je Hartvik storil njegovemu očetu.

»Ali res sme za tak nič skoraj ubiti človeka?« je vprašal.

Henrika je pogrelo. Tlačana sicer ni škoda, ali zdaj, tikoma pred bojevanjem z Ogri, je zelo nespametno rogovilice kazati tistim, ki bodo v bitki stali ob tebi. Pa še nekaj je. Tale mladec se je močno prikupil gradu, ko se je rajši ženitvi odpovedal, kakor da bi se dal preseliti z domače zemlje. Majnhalm in Ema in

Ditrik bi bili hudi, če bi zvedeli, da ni v ojnice pognal Hartvika.

»Precej boš videl!« je rekel in zaploskal. »Hartvik naj pride k meni!« je ukazal služabniku, ki je vstopil.

Hartvik je pritekel in se nekoliko ustrašil, ko je zagledal Hotimira.

»Zakaj si pretepel Vitogoja?« ga je Henrik mirno vprašal. Hartvik je povedal.

»Tako?« je govoril že bolj trdo. »Če bi bil kakovo uro kesneje dobil šibin, ki jih ne potrebuješ že danes in jutri, ali bi bilo to res tako hudo? Kaj nisi grešil sam, ko si od dela, ki se mudi, vzel šest hlapcev in šel sodit, prenaglo sodit?«

»V strah je treba prijeti tlačane, ki se upirajo!« se je prestrašil.

»Da, v strah je treba prijeti tudi služabnika, ki brez gospodarjeve vednosti neumno gospoduje!« je Henrik že vpil. »Pojdi, premislil bom, potlej te bom sodil!«

Hartvik je bil ves zbegan in oplašen, kakor pes v cerkvi, in je poniglavo šel. Precej za njim pa še Hotimir. Na dvorišču ga je oni počakal. Nobene mu ni rekel, samo gledal, gledal ga je strahovito grdo.

Hotimir, ki bi ga bil najrajši raztrgal, je postal in zabavljivo vprašal: »No, kaj je?«

Pa Hartvik ga je kar še gledal, gledal in ga zgolj z očmi drobil v prah. Hotimir se je zaničljivo nasmehnil in ponosno odšel.

»Prav si storil, da si gospodu zatožil tisto hudobo!« so ga nekateri hvalili, ko je prišel z gradu in vse povedal.

»In da si se postavil in uprl tistemu brezcu!«

»Moško je bilo oboje, pametno pa ne!« je Vitogoj, že ves v Rodaninih mažah in povojih, vzdihoval in od bolečin pačil obraz.

»Nak, pametno ne!« mu je Ljubin pritegnil.

»Če bi se vsak postavil, marsikaj bi bilo drugače!« so mladci modrovali med seboj.

»Jaz bi ga bil treščil kar po rilcu!« je grozil mlečnozob tlačanček.

Živka je žarela. Kar je Hotimir storil, se ji je zdelo prav junaško, čisto pametno.

Hartvik je drugi dan šel v Gaber. Malo, da bi se ognil hudemu Henriku, malo, da bi videl, kaj tlačani delajo in kako je res s Trlepom.

»O, če bi ga mogel pičiti!« se je spomnil srečanja in ponižanja na grajski poti. In včeraj tista potuha tlačanom, ali ga ni ponižala še bolj?

Prav slabe volje je prišel v Gaber in se brž spoteknil ob tlačane, ki so obirali jabolka in otresali zgodnje hruške.

»Kaj nimate večjega dela?« je revsknil in ustavil konja.

»Največje je zdaj to!« se je praznik Repnik vteknil in si na drugo ramo predejal gnojne vile, ki jih je imel na rami.

»Kdo te je kaj vprašal?« je konja pognal proti njemu. »Kaj delaš tukaj ti?«

»Kaj tebi mar, brezec nepogledni?« je Repnik grdo pogledal in nastavil vile. Tudi tlačani so se preteče približali in vsak je imel kaj v rokah.

»Le stoj!« je dejal in obrnil konja. »Za to boš gnil v najgloblji grajski ječi!«

»Ko boš prišel venkaj ti! Saj ti jo je gospod Henrik obljubil včeraj: ali ne?«

»Že vedó, že vedó!« se je ustrašil.

Tlačani so se hudobno zasmejali, a ta jih je brezasto pogledal in se zapodil proti Trlepovini.

»Ta upornost je Trlepovo maslo!« je pihal.

S Trlepovine je prihajal eden izmed Rodaninih velikanov.

»Kaj pa ti tu?« ga je vprašal, revskati se ni upal vanj.

»Opat me je poslal do Trlepa,« je oni mirno odgovoril.

»Opat — tebe? Kako to?«

»Joj, kaj ne veš, da nismo več na Peščenjeku? Vsi smo v samostanski službi!« se je velikan smehljal.

Še to! Henriku se ne zdi, da bi oskrbniku povedal kaj tako važnega . . .! A škrat vedi, kaj pleteničita opat in Trlep.

»In kaj opat hoče Trlepu?« je vprašal skoraj osorno.

»Pojdi, vprašaj ga!« je velikan zarenčal.

»Ali je Trlep doma?«

»Je; leži, bolan je.«

Leži —. Torej je le res, da je bolan.

— Opat bi bil rad z ljudmi govoril o jesenski ôrji in o drugem kmetovanju. Zato je prosil Trlepa, da bi mu poslal tlačanov.

V Stično je tisto nedeljo res prišlo vse polno ljudi. Opat je z menihi bil ves čas med njimi in se menil o umni obdelavi zemlje.

»Orjite bolj globoko, pri vrhu je zemlja trudna!«

»Če grem globoko, obračam mrtvo zemljo,« je kmetič dvomil.

»Zato pa je spočita. Gnojite ji dobro in spehajte več brazd, da bodo kraji prav široki: večji bo pridelek in boljši!«

»Kaj pa ondod, koder voda zamaka?« se je nekdo domislil.

»Izkopljite odvodne jarke,« mu je opat ovrgel. »Rázbor ne odceja vode, marveč je zgolj mrtva zemlja, ki malo rodi!«

»To je pa res!« se je oni vdal.

»Moj oče so orali, kakor orjem jaz; njih oče in ded in vsi tudi tako, pa so živeli,« je starokopitnež trmoglavil.

»Saj res!« mu je sosed pritegnil. »Zakaj bi drugače delali mi?«

»Da bi živeli bolje!« jih je opat prepričeval še dalje. »Poskusite, kakor sem vam rekel, ne bo vam žal, tako boste pridelali!«

Nevedni samoglavci temu niso mogli ugovarjati.

»Ampak z lesenim plugom ni nič, saj zemljo samo razpraska, preorje je ne,« se je opat domislil. »Plug mora biti vsaj okovan, če ves ni železen.«

Tak plug da je drag, so se plašili. Lesenega si človek naredi kar sam.

Opat je šel z njimi na samostansko polje.

Možje so debelo gledali in molčali, kmalu pa so se otajali in naglas čudili.

»Tako dela novi plug,« jim je opat govoril.

Oni so kimali in vzdihovali. Saj bi človek res poskusil, ko bi zmogel penezov za tako novotarijo.

»Samostan bi pomagal,« se je opat smehljal.

Naročil bi novih plugov, tlačani bi jih plačali s pridelki, kadarkoli, ne mudi se nič ne.

»Tako pa, tako!« so se muzali in ogrevali za napredek.

»In še tole vam moram zabičiti!« jim je opat naposled naročal. »Ne orjite čez mejo — velik greh je; mejnikov ne prestavljajte — smrten greh je! Trebite jarke, popravljajte plotove, lêso zapirajte! In sejajte dosti ozimine; tudi jarega žita in ajde, ajde, da ne boste živeli ob sami pusti presnini in čičarki!«

Možje so zvesto poslušali; opat jih je že zmogel in pridobil.

»Moli in delaj, je zapoved vere in življenja,« jih je dalje učil. »V molitvi je ljubezen, v delu je molitev. Moli, kakor da bi moral umreti že to uro, in delaj, kakor da bi ti bilo živeti večno na tem svetu!«

Opatova moškost in prijaznost in zgovornost so bile vsem strašno všeč. Glejte, gospod je, še bolj kakor sam grajski, pa ni osoren in popadljiv, nihče ne nosi za njim koška z namočenimi palicami, kar smehlja se in po človeško meni s človekom ... Da.

»I, tile menihi pa res niso nič napačni ljudje,« so se Gabrovci veselili, ko so se vračali domov.

»Posebno opat je kaj moški in močno zveden človek.«

»Njegovim tlačanom — kaj se jim mara! — ne bo prave sile.«

»Trlep, glejte, tačas na veči vendarle ni prave vedel o teh možeh. Kako so vljudni, zgovorni in čisto drugačni kakor gosposka. Kdaj se je grajski tako menil s teboj? Ali pa ti pomagal s svetom in dejanjem?«

»Beži, beži! Še človek mu nisi in drugega nimaš kakor pot, ki po njej hodiš, pa še tista ni tvoja in sam svoj nisi še v koči ne in v last si mu ti in tvoji otroci kakor živinče, ki ga lehko proda ali pa v drug hlev dá! In samo tistega brezastega biriča ščuje vate!«

»Morda se nam bo kaj predejalo, če je res, da se grajski ženijo.«

»Če bo grajska gospa otorej, kakor je bila grofična Ema, bi človek dihal že precej laže.«

»In tisti brezasti kozavec se mora spraviti s poti. sicer tudi posihmal ne bo nič prida.«

»Da, ta ti je res ves pasji. Nikjer ni nihče varen pred njim. Povsod ga je dosti, zmerom je na potu, kakor sveti Jurij na konju!«

Hartvik je bil res ves nemiren. Ponižanje, ki ga je utrpeval po Henriku in po upornih tlačanih, ga je močno grizlo in dražilo noč in dan in drevilo zdoma.

Ko je zvedel, kako tlačani radi hodijo poslušat opata, se je ujezil: »Ha, zdaj pa naj jim še opat daje potuho!«

Gabrovci so bili v Stični, to je vedel, v strah jih bo treba vzeti, obenem pa tudi Trlepa malo pičiti, je sklenil in zajezdil konja. Spotoma je našel še drugo misel, bušil v Stično in se potulil.

»Ali vam tlačani res pomagajo, sem prišel gledat,« se je lagal in hinavsko menil z opatom, ki je mislil, da ga je poslal Henrik.

»Za tlačane se močno prizadevate, slišimo,« se je dalje hlinil. »Da vam le moči ne bi zmanjkovalo in poguma!«

»V ljubezni nam je moč, v veri ves pogum — Bog bo pomagal.«

»Kako pa letina?« je odskočil v drugo misel, ki se mu je nenadoma dala. »Prav dobra, kajne?«

»Hvala Bogu — vselej naj bi bila taka!«

»Za letos boste pač morali dati pristojni del Višnjskim, ker zemlja še ni bila vaša, ko se je polje obsejalo in ko je zorelo.«

Opat ga je začudeno pogledal:

»Zato pa bodo dobili svoj delež s šentvidskih posestev, ki so jih dobili v zameno za stiška in ki jih niso obsejali.«

Hartvika je resnica nekoliko zmedla, vendar je rekel: »Želim vam, da bi to tudi našim gospodom dopovedali tako lehko, kakor ste pravkar meni.«

»Dejal bi, da ne bo težko.«

»Res, z vami bo lehko, saj vam ne sme biti za posvetno blago.«

»Za pravico pa!« se je opat nekoliko vznejevoljil ob Hartvikovi nesramnosti. »In če se pravice drži tudi posvetno blago, nam mora biti tudi zanj!«

Hartvik je sprevidel, da je zinil eno ali dve preveč. Opat se je obrnil, da bi šel, Hartvik pa se je zavihtel na konja in oddirjal proti Gabru.

Čez čas se je ozrl po stiškem polju, ki se je večalo in širilo v vse smeri, in je z očmi za trenotek obstal na samostanskem zidovju, rastočem iz kamenitih tal in mrgolečem od pridnih ljudi.

»Ne bo spal nocoj, toliko pičil sem ga že!« je siknil, pa se je kmalu zamislil čisto drugam. —

Jaha, jaha, roka je popustila uzdo, glava se mu pobeša, težka je od misli. Tlačani ga neradi, vendar ponižno pozdravljajo z njiv, konj se z repom, gobcem in nogami otepa brencljev in spotika po kotanjah razvoženega pota, dan je lep, poln sonca, hudi mož z brezastimi očmi pa ne vidi nič, ne sliši nič. Jaha prav počasi, v mislih obletuje Trlepa in ugiba, kako bi ga pičil . . .

»Aha, sva že vkup!« se je naposled zdramil in hudobno nasmehnil. »To te bo še bolj ščemelo, le stoj!«

A že se mu je dal še drug domislek in ga vzel tihi radosti nad skorajšnjo Trlepovo zdraho.

Ha, tudi tistemu Hotimiru jo je včeraj že nekoliko vrnil, da bo jezičnež pomnil, kdaj je njega, oskrbnika, tožil na gradu.

To pa je bilo tako:

Henrik je jahal v Stično, Hartvik je ostal doma za varuha. Pa ni strpel, pojahal je na polje, da bi se spoteknil ob katerega tlačana. Z njim so jahali štirje hlapci; košek z namočenimi palicami so imeli s seboj.

Kar ti je za vrbami ob Višenjci zagledal žensko, ki je prala.

»I, saj je Živka!« ga je popalo, da je kar na kratko dihal. Z očmi je posnel okoli in okoli, glej, človeka nikjer nobenega, a tamle je Živka, brhka, mlada.

»Če mi jo spravite na grad, vam ne bo žal!« je ukazoval hlapcem. »Samo nihče ne sme nič videti, nič slišati!«

Hlapci, že navajeni tudi kaj takega, so si primuzali in se z njim zapodili proti vrbam.

Živka se jim je bolj začudila, kakor se jih ustrašila.

»Zakaj pereš tu in mi mezgaš po travniku?« se je zadrl.

»I, saj je pokošen!« se je nasmehnila.

Hlapci so se zasmejali, njega je postalo sram.

»Čeprav! In še jezljaš mi! Primite jo!«

Podrli so jo, še krikniti ni utegnila, zamašili ji usta, zvezali roke in jo vrgli na konja, potlej pa vsi hitro navkreber proti gradu.

— Višnjan je na tnalu sekal drva, izza vogala je pritekel sinček:

»Oče, oče! Biriči nesó Živko, na konju jo nesó!«

»Kje? Kje?« je mož s sekiro v roki skočil in videl. »Ljubin! Hotimir!« je zavpil in stekel, da bi jih prestregel. Za njimi so se v trenotku ulili vsi, ki so bili doma. Biriči so se ustrašili, Živko vrgli s konja in zbežali na grad. Po cesti je pridirjal Henrik in planil tjakaj.

»Kaj je?« je hotel vedeti, ko se je ustavil ob Višnjanih, ki so razmotavali in razvezavali Živko.

In so mu brž povedali.

Jeza ga je popala, češ, Hartvik ve, kako in kaj, pa si vendar upa kaj takega.

»Ali ta brezec res že sme vse?« je Ljubin skoraj vpil in za roko držal hčer, ki si je že opomogla in se zdaj ozirala, kakor bi nekoga iskala.

In tisti je že tekel.

Henrik je grdo gledal in molčal.

»Ne boj se, o Živka, nikoli več se te ne bo priteknil!« je skoraj lepo rekel naposled.

»Nak, ne bo!« se je od togote penil Hotimir, ki je pritekel medtem. »Ubil ga bom, Bog mi odpusti, ni je pravice, če si je sam ne narediš!«

»Ne poslušajte ga!« je Ljubin zagovarjal prenaglega mladeniča, ker se je bal, da ga Henrik ne bi precej prijel za jezik. »Saj veste: mladost je norost!«

Henrik je molče pokimal in prhnil na grad . . .

In to je bil tisti domislek, ki se mu je Hartvik vdal. ko je zdaj spotoma pleteničil novo zdraho za Trlepa.

Joj, kako je Henrik besnel!

Ali zato, ker se je stvar godila preblizu gradu? Hm, če bi bilo kje dlje, nemara ne bi bil pihal tako . . .

Tlačani so orali. Ni dolgo oprezoval in iskal, že se mu je posvetila čisto nova hudobija, ko se je ustavil pri ratarjih, ki so orali ob Trlepovih njivah.

»Ha, kaj je pa to?« je kričal na ves glas. »Za dobri dve brazdi mu puščate grajske zemlje! Precej mu jo odrežite!«

»Do palca natanko orjem; tudi Trlep ne sili semkaj!« je tlačan dokazoval.

»Stori, kar ti velim!«

Tlačan mu je moral narediti po volji in zarezati v Trlepovo zemljo. A ko je Hartvik umeknil pete, je tlačan skočil k Trlepu, da bi mu povedal, kako in kaj je storil. Pri Trlepu je baš spet bila Rodana in obupovala, ker mu mrzlice ni mogla ustaviti.

»Nič ne maraj, baba!« jo je tolažil. »Pa naj me degá, če me že mora! Samo kaj takega mi vsaj ugeni. da bi me noge malo rajši nosile in da bi v parklje spet dobil staro moč!«

»Če bi ti bile trdne noge in roke, ne bi bil bolan. glej ga!« se mu je zasmejala.

Potlej je nekaj zamomljala, šla in v dolini s travnika, ki ga je voda rada zalivala, natrgala neke zeli.

»Tole ti bo prečistilo vamp, potlej nemara tudi mrzlice ne bo več,« je dejala, ko se je vrnila. »Ali hočeš, da bo gnalo naprej, ali nazaj?«

»Naprej! Zmerom sem povsod za naprej!«

Poklicala je Ljubo in ji velela: »Tole zèl skuhaj! V piskrc jo daj tako, da bodo vršički gledali na dno; odcedek naj oče izpijo, vsega obenem!«

»Kaj bi pa ti rad?« je gospodar dihtivo vprašal tlačana, ki je vstopil in plaho obstal pri vratih.

Mož je nerodno pravil, Trlep pa je že nase vlekel hlače in čevlje.

»Tako ne boš okreval!« se je Rodana jezila. »Lézi. molči, za nič se ne meni!«

Pa Trlep je slišal le zemljo, ki je klicala na pomagaj, babe še poslušal ni, tlačana je z očmi dalje držal in trdo meril, kakor da mu ne verjame prav vsega.

»Ali je še tu tisti — oné?« je hotel vedeti.

Ko mu je oni povedal, da ne več, je velel:

»Stopi, stopi po Repnika!«

Repnik je pritekel in Trlep ga je vprašal: »Ali veš. kaj mi je tisti višenjski prihajač storil poprejle?«

»Vem; tudi videl sem že.«

»Glej, bolan sem, ves mehak v kolenih, nikamor ne morem, saj vidiš. Skoči na Brezovec ti in prosi Brezovška, da bi me precej obiskal, prav precej, če le utegne!«

Hartviku se je dobro zdelo, da je pičil Trlepa. v veseli volji se je vso pot skoraj kar naglas menil sam s seboj.

»Ves je lačen zemlje, vso bi rad spravil podse — ná, pa se zgodi, da je zgubi, nikar še dobi!« se je tiho smehljal. »In bolan je, še izdivjati se ne more in stepsti ne z nikomer . . .! O, naj ga le lomi togota, še nekatero bo učakal od mene, do smrti me bo pomnil, svobodnjak visokonosi, tako mu bom še izpodmikal tisto jaro visokoto!«

Sonce je polzelo za višenjsko hribje, vrhovi so večerno žareli, otožna, tiha sivina zgodnjega mraka se je nižala in gostila v temačnost. Izpodbol je konja in zdirjal, da ga temà ne bi prehitela.

Bolj ko se je bližal domu, bolj mu je srce, od maščevanja sito vsaj za silo, drhtelo ob spominu na včeraŋje ponižanje in bolj so misli, hude in grde, pretile še Živki in Hotimiru.

»O, ko bi le gospod Henrik kam za dlje umeknil pete, pa bi tudi pol pekla ne otelo več Živke . . . ! Ha. tako bi jo po srcu in smrčku dobil tudi predrzni, jezični Hotimir . . .!«

Da, kar vesele volje je bil, ko se je navkreber zapodil po grajski poti.

— A čez dva dni se je pri Henriku na gradu zglasil svobodnjak Brezovšek z Brezovca nad Stično, čokat. okrogloličen mož z živimi, veselimi očmi, in mu je brez ovinkov razpovedal vse, kaj je Hartvik počel v Gabru.

»Trlep je bolan, leži, ne more sam do vas; tako vas po meni prosi, da bi vendar že v strah vzeli Hartvika.«

Henrik ni kaj maral Trlepa, vendar se je v mislih zagrozil premogočnemu oskrbniku. na videz pa je zamahnil z roko.

»Že spet Trlep!« se je vznejevoljil. »Zmerom ti vrta nekaj!«

»O, ni se ubabil ne, prav grdo bi ga bil znal pognati, če ne bi bil bolan!« je tudi svobodnjak rekel nekoliko odločneje.

»Kako pa je s tistimi brazdami, ne morem reči še nič; vem samo, da je Trlep zmerom lačen zemlje. Najbrž je že vsa leta po malem silil čez mejo. Hartvik pa

je opazil šele zdaj . . . O, kar tiho naj bo, predobro ga poznamo, lakotnika!«

»Že vidim: Hartvik hoče pod svoj strah vso gospoščino. Če je zrasel čez glavo tudi že vam samim, naj, ni me skrb, svobodnjak pa mu res ne bo v strahu!« je svobodnjak Brezovšek trdo dejal in čez nadaljnja dva dni jahal s Trlepovo tožbo naravnost do Urha Ljubljanskega.

Ljubljana je bila polna vitezov, oblastnih oprod in sirovih suličarjev.

»Tako je vendarle res tisto z Ogri!« je Brezovšek razumeval, ko je po ozki poti čez strmovito reber kobalil na grad in se nerad umikal urnim slòm, hitečim gor in dol.

Sonce je stalo na poldne, Tomaž Sladkonja je bil še včeranji, vino v krčmi na Starem trgu je vpilo, pa se je Brezovšek pririnil.

»Ne verjamem, da bi vojvoda baš zdaj razsojal takle tlačanski nič, ko se vsa dežela odpravlja nad Ogre!« je žejni pisar zmajeval, ko je slišal, kaj je.

»Kam pa naj grem, če prvi noče, drugi pa ne utegne soditi?«

»Pridi, ko bo spet mir v deželi.«

»In tačas bi mi rekli, da je spor zastaral!« je Brezovšek začel vpiti. »Ali sem prišel tako daljo, da bi poslušal vas?«

Odločni Brezovšek je ustrahoval gosposkega hlapca. prav precej je smel stopiti pred gospoda Urha.

Urh je v slast poslušal tožbo zoper Višenjske — kar samo se mu je smejalo, tako se je srce veselilo učakane zadostitve.

»Aha, pa sva spet vkup, o Majnhalm zvitorepi! Ali to pot se ne bom dal preslepiti!« si je kimal in v mislih že krojil sodbo, da bi z njo udaril prav močno.

Tomaž Sladkonja je še tisti dan moral napisati strog ukaz in ga poslati v Višnjo goro, naj se gospod Majnhalm grof Višenjski precej pride zagovarjat zaradi tega in tega.

»Tako ga bom pa pestil in krivil, da me bo pomnil!« je Urh Ljubljanski v mislih grozil Majnhalmu. »Ha, kmet bo zmagal v tej pravdi, za iznimek naj pač enkrat zmaga tudi kmet . . . To bo graščaka bolelo bolj ko ne vem kaj!«

O, samo Ogri naj se že spravijo s poti, pa bodo Višenjski kar tenko piskali, tako jih bo vil! Za vsak nič bo sodba in bo obsodba, nobene več jim ne bo prizanesel!

— Majnhalm je bil baš prišel s Svibnega, srce mu je še drhtelo in vse misli so se venomer kar tople vračale k Zofiji — ná, pa ti je pridirjal Urhov sèl in mu izročil tisto hudo pisanje. Sprva je od presenečenja otrpnil, potlej pa od jeze skoraj zbesnel.

»Kaj vendar počenjaš?« je rohnel na Henrika.

»Ali naj bi bil kar počenil pred Trlepovo tresoritostjo?«

»Tako bom pač jaz, Urh me bo primoral!«

Henrik je v zadregi molčal. Urh res ne bo božal brata, pregorak mu je zaradi grofične Zofije Svibenjske.

»Saj sem bil res nekoliko pretrmast,« se je Henrik vdajal in že svetoval: »S Trlepom se brž brž zbogaj, škodo, če je je kaj, lepo poravnaj in s seboj ga vzemi, ko pojdeš na sodbo, pa boš Urhu iz rok potegnil krepelo, ki te z njim misli krivenčiti!«

»In da ne strahuješ Hartvika!« se je Majnhalm po kratkem premisleku še dalje jezil.

Saj je res, da je ljud zamerljiv in občutljiv tudi za prazen nič, a kar počenja Hartvik, ko mu nima več kdo gledati na prste, je vendar že od sile ...

Henrik ni vedel kaj reči, kar molčal je, očitki so bili le pretehtni.

»Tisto z Živko mi je pa še posebno čez glavo!« se je Majnhalm še domislil.

»Tudi jaz ga nisem pohvalil za to, čeprav nisem vedel, da gruliš nevesti, misliš pa še na Živko!«

»Še pikaš me, če ti povem, kaj mi ni všeč?« je zarežal. »Samo Ema mi je v mislih, ker vem, da bi se ji hudo užalilo, če bi zvedela, kaj si takle grajski hlapec upa z njeno varovanko. Pa tu je še tisti Hotimir, Živkin ženin, ki se nam je ondan tako prikupil vsem.«

Potlej je šel, da bi pogledal, ali so se grajski četniki dobro pripravili za odpoditev Ogrov.

»No, tega dela ti je pa res bilo mar!« je brez prejšnje nejevolje hvalil brata in si ogledoval vse po vrsti. »Saj bo nemara treba močno pritisniti. Izvidna poročila vedó, da so Ogri to pot neki prav posebno živi.«

»Izvidnikom ni zmerom verjeti; radi junačijo v besedah in iz zaklonov vidijo preveč.«

»Urh jim gladko verjame in hoče s prav močno vojsko hitro zmagati in čez mejo zadreviti divjake.«

»Urh je Urh: nič ne zna in ne ve, vse verjame, vseh se boji, najbolj pa brata, ki je otorej, da bi precej odstavil tega puhloglavca, če bi le-ta prenerodno kretil s pripravami zoper Ogre.«

Majnhalm se je smehljal in je tudi sam hotel primekniti katero o Urhovi majhnosti in slepotnosti, pa sta predenj stopila Hotimir in Ljubin.

»Prišla sva, da bi mi dovolili vzeti Ljubinovo Živko.« je Hotimir pogumno prosil.

»Da, človek si je že ne upa več spustiti izpod strehe, povsod si kdo napenja vse sile in žile, da bi jo oskrunil in spridil!« je Ljubin brž zatožil Hartvika.

Majnhalm je molče gledal predse.

»Ogri silijo v deželo, že jutri utegnemo trčiti obnje,« je počasi odgovoril. »Ne gre, da bi svatovali, ko se bodo mnogi bojevali.«

»Samo to prosim, da bi poroka bila, preden pojdem tudi jaz z vami v boj!« je Hotimir tiščal.

»Potrpi!« je Majnhalm odmajeval. »Ko bo spet mir, se bomo lehko zmenili.«

Hotimir in Ljubin sta potrta odšla.

»Tako se vendarle še pomišljaš,« se je Henrik smehljal.

A Majnhalm je stresnil z glavo in rekel: »Vsa gospoda bi me zasmehovala in poniževala. A zdaj je čas tak, da lehko zrasteš na visoko ali pa se zvališ na globoko in ne skopitaš zlepa spet kvišku!«

XX.

Majnhalm je pomiril Trlepa, kakor je Henrik svetoval, in se je z njim baš namenil v Ljubljano, pa so se brzi sli Urha Ljubljanskega razpršili po vsej deželi in oznanili ukaz, naj se vojska brž brž zbere pod gradom v Celju.

»Hitro konje osedlajte, vsi na vojno se spravljajte!« so sli, kakor jih je naučil Tomaž Sladkonja, oznanjali od gradu do gradu in dirjali dalje in dalje.

Po gradovih in vaseh je završalo. Vsakdo je pograbil, kar si je bil pripravil, in brž stekel v četo. Kakor na mravljišču je bilo vse živo. Ta se je veselil plena, sovraštvo do psoglavcev je grelo drugega.

Na gradu so se bratje treznili. Nihče ni več pokusil vina. Kakor bi mrlič bil v hiši, so se tiho menili in si pripravljali orožje.

»Ti ostaneš doma!« je Majnhalm ukazal Henriku. »Varuj grad, za vojni metež si še preslab!«

In vesel je bil Majnhalm, da mu še ni treba iti pred sodbo ljubosumnega in užaljenega Urha in da se bo vendarle že spet lehko namahal in nadivjal v vojnem metežu, ki ga pogreša že tako dolgo.

Henrik se je nerad vdal, čeprav je vedel, da mu je roka še slaba in nekoliko odrevenela. Čutil je, da ga ponižuje dom varovati s starimi hlapci in z nezaneslji-vimi tlačani, ko drugi v vojni bogatijo in slavijo.

»Že vidim, kar v kot me rinejo!« je godrnjal sam vase. »Brata se bogato ženita, meni pa kaže, da bom kar le za strica . . .«

Zelo je bil otožen.

— Vsa pota proti Celju so oživela, velike in majhne čete so gomazele z vseh strani. Spred so rožljali kónjiki, nad njimi se je grozeče zibala gošča sulic; za njimi so v drobnem koraku brzeli lokostrelci s ščitom ob levi, z lokom ob desni rami in s polnim tulom strelic ob bedru; za temi so se motali tlačani s cepci in kosami, z vilami in s sekirami na dolgem toporišču; precej za njimi so škripali tovorniki z vojnim pratežem in brašnom in naposled spet kónjiki.

Žvenket orožja, peket in rezget konj pa hrušč in trušč ljudi in živali so se zlivali v preteč hrup, ki se je dvigal in zamolklo razlegal kakor šumot vetra v daljni hosti.

Višenjska in šumbreška četa sta šli vkup, pred njima sta jahala Majnhalm in Ditrik.

Pot jih je vodila mimo zidanice v nekem vinogradu blizu Litije.

Tu je Majnhalm dal ustaviti.

»Zlebor, prevohaj brž, ali je mokra!« je velel grajskemu prežunu, ki je jahal za obema bratoma.

»O, še zmerom kar po stari navadi?« je Ditrik zmajeval z glavo. »Kaj pa, če je zidanica Ostrovrharjevega tlačana?«

»Čeprav! Vojna je; kjer dobiš, se preskrbiš, pa je!«

Zlebor je medtem že snel vrata s tečajev.

»Dosti ni, za silo pa ga že bo!« je povedal gospodarju in z dvema suličarjema urno sod zavalil na plano.

»Čep gre skoraj na polnem v sod,« je Majnhalm potlej veselo dejal in se prvi odžejal. »Če ga bo premalo, bomo spotoma prezračili pa še katero zidanico!«

»No, le kljuni ga!« je silil brata, ki se je nekaj obiral, kakor ne bi maral ukradenega vina. »Vino, glej, je najboljše orožje; če si ga poln lepo prav, si pogumen in močan, da je strah!«

Ditrik se je smehljal in pokušal. saj je bil žejen in bratu ni hotel jemati dobre volje. Vino je bilo kislo ko vrisk, vendar prav pitno in okusno.

»In bolj ko se junak z njim krepi, bolj poprime meč, in trdneje ko ga drži, več sovražnikov odleti . . .!« je Majnhalm še dalje vinu vedel hvalo.

Pila sta oba brata, pili so grajski hlapci, kónjiki in lokostrelci; navadni pešči tlačani, sami mladci. pa so od daleč gledali, zavidali in od žeje zamolklo jaskali.

»Nekaj primake zdajle tudi meni ne bi škodilo!« je mladec iz Gabra milo gledal proti zidanici in se mašil z ovsenim kruhom.

»A kaj bi dejal, če bi kdo takole vdrl v gabrovske zidanice na Primskovem?« ga je Šentvidec že karajoče gledal.

»Kaj neki? Branil bi samo našo, iz drugih bi pa pil, če mi branil ne bi nihče.«

»Ni te dosti prida, glej!« je oni grajal žejnega Gabrovca, ki se je v gabrovski jezičnosti delal slabšega, nego je bil v resnici.

»Mar naj bi žejen gledal, kakor moram zdajle, kako se drugi nalivajo?«

»Da, misliš samo nase; a kaj bo počel takole okradeni tlačan, za tisto ti ni!«

»Kaj bo počel?« se je vtikal še drugi Gabrovec. »Obesil se ne bo za to, saj ve, kako je! In v dobrem mesecu bo tako imel vse posodje spet polno!«

Tako je dejal, se zasmejal in z roko zamahnil proti trsju, ki se je v vso reber ob kolju krivenčilo s težkim grozdjem.

Zdaj je Hartvik zapazil, da si pešci tlačani nekaj jezljajo, in je kakor kragulj na piščeta planil mednje.

»Kaj se ujedate?« jih je jemal v strah. »Pa ne, da bi spet Hotimir poskakoval nad kom?«

»Mar sem že kdaj?« je Hotimir jeznorito odbrusil.

»Ali misliš, da glog ne raste tudi tu?«

»Raste, iz mojih rok raste!« je mladi tlačan škrtnil in poprijel za glogovo grčevko, močno opaljeno in na debelem koncu z ostrimi železnimi zobmi obito. »Kaj misliš. da si tudi zdajle z biriči na travniku pri tlačanih?«

»No, le stoj!« mu je Hartvik zapretil, ker je vedel, da se ga v Majnhalmovi pričujočnosti ne sme pritekniti. Umeknil se je poln togote, Gabrovci in Šentvidci so se dalje pikali.

»Se že bodejo!« je Hotimir godrnjal.

Do zdrahe nemara res ni manjkalo več dosti, oboji so se že po strani gledali, pa sta Majnhalm in Ditrik zajezdila konja in vojskarji so šli dalje; šele pod Svibnem so se spet ustavili.

Majnhalm je skrb za četo prepustil bratu in Hartviku, sam pa se je po strmini zadrevil na grad, kmalu za njim pa še Ditrik, da se zamuda ne bi zavlekla preveč.

Ko sta se naposled vendarle začela poslavljati, je Ditrik šele sprevidel, kako mehak človek je prav za prav tale njegov brat.

Zaljubljeni nekdanji pocestni samosilnik skoraj še govoriti ni mogel, tako ga je slovo bolelo. Oči, motne od bolečine, so božale grofično Zofijo, in ušesa so le napol poslušala starega Ostrovrharja, ki je nadušljivo rentačil na svojo težko sapo, ki mu je odnesla meč iz rok.

»Moje vojskarje je včeraj pomašil v svojo četo brat s Sostrega, zdaj so že v Celju,« je hropeče pravil. »In kar inako se mi je storilo, ko so šli in sem ostal tu... Anti tako je, če je človek nadložen in že star...!«

»Nič ne marajte,« ga je hči mirila, »zadosti ste krepelili Ogre; še drugi naj se tako izkažejo, pa bo prav!«

»Če Bog da, pomnili nas bodo!« se je Majnhalm našel in se z nevesto zameknil v dolg samosvoj pomenek.

»Iti bo treba!« je Ditrik naposled opomnil brata.

Počasi so šli na dvorišče in še počasneje k vratom in mostiču, ki se je že spustil čez grajski jarek.

Na pragu grajskih vrat je zmoglo tudi Zofijo, ki se je do zdaj še premagovala. Vzdihovaje si je z glave snela modro tenčico in jo po šegi tedanjega časa pomolila Majnhalmu.

»Ná,« mu je rekla, »prejmi to iz rok neveste, ki bo ves čas molila, da bi se zdrav in kmalu vrnil s tem spominkom!«

Majnhalm se je globoko priklonil, ji poljubil roko in si še tenčico pritisnil na ustnice, da bi skril ginjenost.

»O Zofija —!« je drhte dihnil in si spominek privezal na ročaj meča.

»Pojdiva, pojdiva!« je Ditrik silil.

»Srečno!« je Zofija rekla v ihti.

»Bog vas obvaruj vse!« jima je Ostrovrhar stiskal roko.

»Zdravi ostanite in molite za nas!« je Ditrik rekel in za seboj potegnil Majnhalma, ki že ni vedel, kaj bi.

Zofija je zaihtela naglas in stekla v grad.

Tudi stari Ostrovrhar je šel in gledal z okna za junaki, ki so se hrupno dvignili na pot.

»O naduha, prekleta že sto in sto potov!« je klel. »Če me pošast ne bi dušila, bi tudi jaz šel krepelit roparske divjake!«

— Tja pod celjski grad so čete vrele z vseh strani, vojska je naraščala kakor povodenj in še se je kopa za kopo vojskarjev gostila v večji in večji narastek.

Šli, ki jih je bil Gunter grof Celjski poslal na prežo, so se vračali.

»Nad Ptujem bodo Ogri drli čez Dravo,« so poročali, »zbirajo se v velikih krdelih.«

»In Urha Ljubljanskega še zdaj ni!« je celjski grof, ki si je lastil prvo besedo, nemirno mencal in preudarjal, ali nemara ne bi kazalo, da bi kar brez Urha dvignil vojsko in poiskal Ogre, preden bi se ulili čez Dravo.

Bil je upravnik Savinjske krajine, vladarjev namestnik, in varuh meje proti Ogrom. Zato je res težko in nejevoljno gledal, kako se čas trati in zamuja prava prilika za dobro obrambo.

»Grof Urh Ljubljanski nas je sklical, on nam bo vojvoda, ali pa krenemo domov!« so se drugi velikaši upirali oblastnemu Celjanu, ki bi jim rad rasel čez glavo.

Še vojščaki so kmalu začutili, kako je s plemiči. njih poveljniki, in so bili prava šiba božja za vso celjsko okolico. Od same objestnosti, ki jo čuti oborožen in neodgovoren suženj, so rogovilili in krali povsod in pili kakor zemlja. Le Celjan je v strahu imel svoje ljudi in jim vsak dan sproti ukazoval:

»Na prvo vejo vsakogar, ki ga dobite ob kradežu!«

Tako je res kmalu bingljalo prav dosti tatov. Med vojskarji pa je vrelo in plemiči so se repenčili.

Začele so se zdrahe, polne hudobij, trme in zavisti. in malo je manjkalo, da ni razprtija že nevarno podžgala nemirnih in samopridnih plemičev, ko je naposled Urh Ljubljanski vendarle prigrmel z veliko vojsko samih svetlih vitezov in gibčnih oprod in précej skrbno pregledal zbrano vojsko; le ob višenjski četi se ni dosti pomudil in je Majnhalmu komaj pokimal, a tako, da se ni prav vedelo, ali je tisto pozdrav, ali je pretnja.

Bila je pretnja.

»O, saj ne bom pozabil!« mu je Urh togotno obetal v mislih. »Samo Ogra prepodimo, pa bova zaplesala. da te bo hitro minil mrč za svibenjsko dondo!«

»Ta pa ta!« so ga občudovali tudi tisti, ki ga sicer niso marali. »Še odpočil se ni, dokler ni videl vseh in zvedel vsega!«

»Kakor je puhlež, vojskovodja pa je ves, kolikor ga je!« ga je Majnhalm tiho hvalil bratu.

Urh je res bistro sprevidel vse in brž vojsko nameril proti sovražniku.

Konji so hrzali v dobro jutro in vojskarji, na prvi mah že ukročeni in resni, so se ćez Háloze valili proti Ptuju in pobožno peli staro vojno pesem:

»Mati božja, Marija Devica, zmerom varuj nas tvoja desnica...!«

Iz Savinje in Voglajne so se dvigale megle, sicer pa je bil lep jesenski dan.

Majnhalm in Ditrik sta spet jahala vkup in dolgo molčala vsak v svojih mislih.

»Da bi le kmalu minilo tudi to!« je Majnhalm naposled rekel prav otožno.

Ditrik je vzdihnil, reči pa ni mogel nobene, tako je ves bil na Šumbregu.

»Čisto drugačno življenje bom živel-posihmal,« je vzdihnil tudi Majnhalm. »Da, to zdaj vem že prav za trdno!«

Ditriku so misli uhajale tudi na višenjski grad, spomin je premetaval divje, nerodne dogodke, kes ga je pekel, a srce je milo božalo kraj žive, zdrave, brezskrbne mladosti.

— Henrik je spet gospodaril sam in varoval grad.

Letina je bila prav dobra in dela s pospravljanjem jesenskih pridelkov dosti, da je mladih delavcev, ki so šli nad Ogra, hudo hudo manjkalo.

Zdoma ni hodil nikamor, kar posamotaril se je in nekako umedil, še na lov ni hodil več in tudi tlačanov ni po Hartvikovi navadi glušil s kričanjem in sitnostmi.

»Pojdite, postorite tudi kaj zase!« je večkrat velel tlačanom, če je videl, da jim zaradi grajske tlake delo zaostaja doma.

»Glej ga, saj ni prav napačen človek,« so ga hvalili. »Zdaj se vé, da nam je le bolj Hartvik sam prizadeval vse hudo!«

Tudi pater Konrad, še zmerom pogosten obiskovavec, ga je bil vesel.

»Da, trda je zdaj za delavce,« je menih takisto pravil v pomenku o delu in delavcih. »Najboljši so zdoma, postarni možje kar ne zmorejo vsega, čeprav pomagajo tudi starci, ženske in otroci.«

»Kajne, to se občuti tudi pri zidavi?«

»Se. Pa to ni velika nesreča, saj kamen ne vpije. Poglavitno je zdaj delo na polju. Tam pa res manjkajo vsi, ki so šli nad Ogra.«

»Da, močno.«

»Zato naš pater opat prav nič ne vije z zidanjem. Še na izbiro je dal vsem tlačanom, ali bi še hodili pomagat, ali bi se oprijeli zgolj dela doma.«

»Tako ste res brez delavcev.«

»Nak!« se je pater Konrad nasmehnil. »So dnevi, ko skoraj nihče ne izostane, a kdor manjka vendarle, res brž postori doma in pride spet.«

Henrik se je čudil.

»Dobri ljudje, res,« je stari menih hvalil. »Nikoli nisem mislil, da bi bili otorej.«

Dobrodušni pater se je smehljal, s kakovimi premisleki jih je v nevednosti sodil in se bal življenja med njimi, ko jih še poznal ni, in kako so v resnici vsi mehki in voljni, če jim človek dá pravo besedo in pokaže svoje pošteno srce.

Tudi kraj sam mu ni bil več »pušča«; zavetrna tihota stiškega kota ob žuborečem potočku in vsi kraji daleč okoli so se mu čisto udomačili.

Kraje in ljudi je najbolj spoznaval, ko je obiskoval bolnike in jim zdravil dušo in telo.

Tako sta prišla vkup tudi s Trlepom v Gabru.

Trlep si je vselej, kakor je sicer vil in kopitljal v velikem delu, precej odvihal rokave, kadar je prišel prijazni menih. Svojih misli o gosposki ni še sprevrgel prav nič, a stari pater mu ni bil kakor druga gosposka, kar všeč mu je bil in zelo ga je spoštoval.

»Gosposka, ki ljubi tlačana in mu pomaga po svoji moči in večjem umu, ni gosposka!« je spoznaval. »O, da bi naš ljud le imel kaj dosti takih mož!«

S patrom sta rada hodila po grivah samostanskih njiv in moževala o kmetovanju.

»Zares, kmetovanje je največje, najlepše delo na svetu,« je pater govoril, kakor bi molil, in pritrjeval Trlepu, ki je občudoval umno udelanost samostanske zemlje.

»Najlepše, pa tudi najtežje,« je učni svobodnjak kimal in zvesto poslušal. »Ko kmet hodi takole po polju, se mu srce odpira na stežaj in se veseli svoje blagoslovljene lasti. Gorje pa se mu je, če priroda nagaja s sušo ali z močo, z boleznijo ali s točo!«

»Da, kmet je tedaj siromak, ki je ob vse: ob veselje in ob kruh.«

»Le ob ljubezen ne!« se je Trlep ogreval. »Priroda se ga spet usmili, rane se zacelijo, nič mu ne more oskruniti te ljubezni.«

»Prav res!« mu je pater segal v besedo, postajal in goreče gledal čudovitega moža. »Vsaka krepilna rosa mu vrača vero, da se z zemljo čuti eno in blizu Boga.«

»Z njo je zmerom ves. Ko jo obdeluje, ji je gospod in hlapec. In zgubi jo, če ji je preveč gospod, in ne mara ga, če ji je prezanikaren hlapec! Kdor zna biti oboje, preudaren gospod in zvest, priden hlapec, je neskončno srečen!«

Malo sta pomolčala in premišljevala izgovorjene misli.

»Da, da,« se je pater Konrad predramil. »Domača zemlja, z znojem vsega rodu prepojena in z delom tvojih rok posvečena kakor cerkev z molitvijo, je res moč, ki zmore in osvoji slehernega svojega sinu.«

»Vse je iz nje: življenje in ljubezen in sreča.«

»Vsako premično imetje je minljivo: tat ukrade zlato, grad zgori ali ga razruši tuja roka, le zemlja ostane, je večna in ima svojo ceno.«

Zdaj pa je Trlep postajal in občudoval patra, ki tako pozna in ljubi zemljo.

»Sóblazen me vzela, kako je vendar to?« je strmolel v umnega samostanca. »Grajski, čeprav so zemlji mogočni gospodarji, jo marajo le, kolikor jim vrže tlačanskih davščin; šentvidski župnik je tudi gosposka in bolj ljubi hosto in se po njej drvajsa za zverjadjo — zdajci pa pridejo tile menihi, možje, učeni za ta in za oni svet, ki so takisto mogočna gosposka, pa ti vendar bolj ko jaz sam poznajo mojo, našo zemljo, jo ljubijo in ji strežejo, kakor nihče med nami ne...! In niti ni njih rodna, domača zemlja...! Kako je to...?«

Ni vedel. Saj ni vedel, da ljubezen do zemlje ne meči samo kmetove duše, marveč da utegne zmagovati vsakogar, ki se ji vdaja še s kakovo drugo ljubeznijo in s katerim določenim poslanstvom.

Samo to je vedel, da bodo tudi menihi čvrsto držali zemljo, ki so jim jo Višenjski podarili za zveličanje svóje duše in ki je po njej toliko let iztezal roke. Zdaj je res vedel, da so se mu tiste tri kmetije odmeknile za vse večne čase; hud na samostan, ki pač tudi ljubi zemljo in ji zna čudovito streči, pa vendar ni mogel biti več.

Le kar tako in skoraj nehote se mu je še enkrat utrgala stara misel.

»Samostan, glej, ti ne more prodati zemlje: cerkvena je zdaj in božja tako rekoč.«

»Saj bi si lehko kupili drugo in kje bliže.«

»Res, zemlje je dosti. Ali Višenjski so mu podarili baš to, deželni gospod Urh Ljubljanski je ob tem posredoval, — veš, da bi se vsi vkup užalili, če bi zvedeli, da jo je zavrgel in da kupčuje z njo.«

Trlep je umno pokimal in molčal.

Kakor je pater Konrad s Trlepom, so menihi govorili z vsakim slehernim, kamor so prihajali. Ljubezen do zemlje in umnost kmetovanja sta jih udomačili prav povsod. In le do njih se je ljudstvo obračalo po dober svèt in tudi dejansko pomoč, ljubilo jih je s preprostim srcem, v cerkvi zaverovano poslušalo in na polju zaupljivo posnemalo.

Stiska je bila baš zdaj velika.

Iz Podravja so prhutale vesti, da se velika velika krdela Ogra motajo ob meji in da se bodo naši zdaj zdaj spopali z njimi.

In tu skoraj ni bilo matere, ki je srce ne bi bolelo za sinom v vojski Urha Ljubljanskega.

Že prvo nedeljo po odhodu vojskarjev je ljudstvo, kakor tudi je bilo zdelano in trudno od obilnega dela, božjepotilo v Stično in se zaupavalo menihom; modre, tolažilne besede pobožnega opata so mu bile kakor hladilna maža na skelečo rano.

»Joj, da človek mora toliko trpeti na svetu!« so matere vzdihovale v polajšujočem joku.

»Trpljenje nas najde povsod: doma in na tujem, na polju in v koči, pri živini in v hosti, povsod in ob vsakem času. Ampak svet je solzna dolina, ki nas le pripravlja za blaženo življenje v večnosti,« jih je dalje učil.

»In zmerom je huje, o sveti mož, anti je tlačan ustvarjen za samo trpljenje od rojstva do smrti!«

»Svoje bridkosti darujte Žalostni Materi božji! Razumela vas bo in potolažila, saj je ni zlepa večje svetosti, nego sta materina ljubezen in njena bolečina!«

A skrb za svojce je grizla in trla povsod, tudi po gradovih.

Na višenjski grad je nenadoma pridirjal z bojišča zasopel sèl in bušil pred Henrika.

»Kaj je?« je ta prebledel.

»Gospod Ditrik je ranjen!« je sèl jasknil. »Pa ne močno, nikar se ne strašite!«

Henrik se je vendar ves tresel, tako ga je novica udarila po bratovskem srcu.

A sèl je pravil, da se je naša vojska utaborila ob Dravi in da je strelica ogrskega prežuna, ki se je bil prizvitorepil čez vodo in nekje skril, v bedro močno ranila Ditrika, ko je z majhno četo šel na oglede ob reki.

Henrik, ki je sam komaj okreval, še ni pozabil bolečin in se je skoraj razjokal od usmiljenja do ljubega brata. »In kje je, kako mu je, kdo ga zdravi?« je hropeče izpraševal nemilega slà.

»Gospod grof Majnhalm je dal napraviti nosilnico med dvema konjema in nam velel, naj ga nesemo semkaj, domov.«

»A kje je —?« je Henrik še bolj prebledel. »Umrl —?«

»Rana ga je preveč bolela, na Svibnem smo ga morali pustiti, sam je želel in gospod grof Ostrovrhar nam je tudi ukazal tako.«

»Konje! Hitro!« je Henrik planil na plano in še sam pomagal osedlati in obrzdati konje.

»A gospod Ditrik mi je naročil, naj odtod precej skočim še na Šumbreg.« je sèl povedal.

»Saj res! Uboga Marjeta, ali se bo ustrašila!« mu je šlo po mislih.

Najbolje bi bilo, da bi se ji zamolčalo. Pa kaj, saj bi to tudi kdo drug utegnil raztrobiti in bi po netrlepnosti nemara še huje preplašil šumbreškega angela.

»Pa pojdi!« je po tem preudarku pokimal slù. »In bolj umno oznani, kar veš! Ne klati najprej o strelici in rani, marveč povej, da je Ditrik na Svibnem in da se je le nekaj malega pohabil, ne, da je ranjen! Staremu gospodu grofu pa na samem le ne prikrivaj ničesar!«

Tako je rekel, zajezdil konja in s tremi hlapci odpeketal poln skrbi, strahu in dvomov.

A nenadoma ga je srečala dobra misel.

»Pater Konrad . . . da, pater Konrad . . . ko bi le bil doma . . .! O, če bi pater Konrad šel z njim na Svibno, pa bi ne bilo nobenih skrbi več za Ditrika . . .!«

V Stični je treščil na stavbišče in opatu hlastoma povedal, kako in kaj.

Pater opat se je močno ustrašil za dobrega, poštenega Ditrika in je res precej dovolil patru Konradu, da je z višenjsko četico hitel pomagat na Svibno.

»Koliko je tega, ko je Ditrik prišel pome za tegale svojega brata? Ná, zdaj me pa taisti brat vodi k njemu!« se je pater Konrad spominjal. »Bog daj in ljuba Mati božja, da bi mogel tako srečno pomagati tudi onemu!«

Henriku je bilo vso pot hudo, kakor da gre na pógreb, in je malo manj ko molčal.

Pater Konrad se je že z višin nad Metnajem čudil mehki lepoti širokega obzorja čez kupčkasto hribje in gričevje, ki je valovilo v vse štiri vetrove.

Prisojne rebri so bile že tačas vse obrasle s trsjem. položne ravnice in ozke dolinice so se razodevale v udelano polje, a po višinah in izsekanih dobravah in odročnih tokavah so se skrivale tihe vasice in plaha naselja z majhnimi lesenimi cerkvami ali kapelami.

Pater Konrad je vse to gledal, gledal z začudenimi očmi. a bolj ko je gledal, bolj mu je bilo všeč.

Da, zemlja se mu je zdela kakor pesem, ki poje sama vase.

»O Marija, zdaj šele vem, zakaj so ti ljudje tako mehki in voljni!« je razumeval zemljo, ki po nedoumni modrosti plodi rod, da priča zanjo in da ji je vreden izraz in pravi obraz . . .

»Nak, nak — Slovenska krajina res ni pušča!« se je tiho spovedoval in kesal, da je ni prav gledal že ob prvem zbližanju.

Tako sta prišla na Svibno: Henrik v skrbeh in strahu, pater Konrad veder in vesel.

Ditrik, ki ju ni pričakoval, se je v radostnem presenečenju hotel dvigniti, pa je omahnil nazaj in od bolečine spačil obraz.

»O, saj ne bo hudega, mislim,« se je branil in zahvaljeval za ljubezen in za skrb; »le ohromotilo me je za kakov čas!«

»Tiho!« se je hudega delal stari Ostrovrhar, ki mu je do zdaj izpiral, mazal in prevezoval rano. »Če se boš kaj rebril, bom šel in te bom izpodnesel na Šumbregu, da ne boš več smel gor in da te bodo Krajinčani že na Selih obrnili!«

Pater Konrad je pregledoval in prevezoval rano, a Ditrik je, suho pokašljujoč, gledal proč, da bi ga manj bolelo.

»Ali je sèl précej šel tudi na Šumbreg?« je bolnik vedečno izpraševal brata.

»Précej. Pa bi bil nemara storil bolje, če bi mu bil zabranil to. Marjeta se je gotovo zelo ustrašila.«

»Saj to je, vidiš; kesam se. Za tak nič je res ne bi bilo treba plašiti. Ampak ti in ona sta mi bila prva misel, ko so me prinesli semkaj, in nisem hotel, da bi kdo drugi razustil tole mojo prasko.«

Pater Konrad je opravil, si očedil roke in dejal:

»Če bo šlo po sreči, bo rana kmalu cela; da se le ne bi priteknilo še kaj drugega!«

»Kaj neki?« je Ditrik junačil in pokrehaval.

A pater Konrad ga je, kakor da se je nečesa spomnil, začel še tipati zdaj za žilo na levem zapestju, zdaj za čelo in izpraševal:

»Kaj pa jed? Ne diši vam zmerom, kajne?«

»Ni mi dosti do nje.«

»Ali se kaj znojite kdaj?«

»Da, ponoči, proti jutru.«

»Spanja tudi ni dosti, jelite?«

»Kako veste?« se je naposled ustrašil. »Kaj sem res tako bolan?«

»Sicer ne bi ležali,« ga je pater miril. »Pa bo že bolje.«

A Ditrik ga je molče in nezaupno gledal.

»Nekaj mi prikriva,« se je bal.

Tudi Henrik in Ostrovrhar sta strahóma poslušala.

Pater Konrad je naposled pokimal bolniku in dejal:

»Zdaj pa smo vas res utrudili; zaspite malo, dobro vam bo delo!«

Zunaj je bilo patru treba dosti besedi, da je utolažil Henrika.

»Prehladil se je, prav nevarno se je prehladil; ob dobri postrežbi in na čistem, sončnem zraku pa se bo kmalu izkopal, saj je mlad in močan.«

»O, stregli mu bomo, kakor otročnici!« je Ostrovrhar obetal. »Sonca na tejle naši krtini nikoli ne manjka in zrak je tudi čist in prikladen, bi dejal.«

»Kaj bi mu ne škodilo, če bi ga dal prenesti domov?« se je Henrik obrnil do patra Konrada.

»Ne, ne, tega ne smete storiti!« se je oglasila grofična Zofija. »Zakaj bi ga, ranjenega in bolnega, mučili po nezložnih potih v tako daljo?«

Henrik je v zadregi mencal in čakal, kaj bo rekel pater, ki je zamišljeno molčal.

»Da, škodilo bi mu,« je ta naposled dejal. »Zdaj mu je najbolj treba miru. Ko se bo rana zacelila, bom pa sam svetoval, da ga spravite domov, če bo želel.«

Tako se je Henrik moral vdati.

Čez čas je pogledal k bratu, da bi mu povedal, kaj pater svetuje, in da bi kaj zvedel o Majnhalmu in o bojišču.

»Tam ni vse prav,« je Ditrik pravil. »Celjan tišči da bi šli čez Dravo in da bi prijeli Ogra, preden bi se zbral in sam pripravil za napad.«

»Saj misel ni slaba.«

»In Celjanu pritegujejo prav mnogi. Vendar se Urh otepa z vsemi štirimi, češ, da se bramba laže zagovarja kakor pa napad na tuji zemlji.«

»Tudi to ni brez nič; samo neumno je, ko gre za to, kdo bo koga spravil ob tla.«

»Z Urhom jih je dosti, prav dosti, ker mislijo, da se bodo Ogri premislili, ko vidijo, da jih čaka velika vojska.«

»Kaj pa Majnhalm? Na kateri strani je?«

»Na nobeni očitno, v mislih pa pritrjuje Celjanu. Sicer pa se ogiba homatijam in zdražbam in pesti in na kratko drži svojo in mojo četo, da jo ima čisto v rokah. In čaka, kar čaka.«

»Jaz bi potegnil z Urhom. Tako bi se nemara dobro zapisal pri njem. Saj veš, da nam je gorak ves njegov rod in da nam tudi Urh sam ni prav v komolec.«

»Saj bi Majnhalm kljub drugačnim mislim nemara storil tako, pa sta z Urhom imela neke besede zaradi

te-le grofične Zofije. Majnhalm kuha rilec, Urh se pa tudi ne poda, čeprav ve, kako je Majnhalm veljaven pri vseh plemičih in da bi za njim šlo tudi dosti dosti Celjanovih prijateljev.«

Henrika je uščenil nenadni domislek.

»Kaj pa Turjačan?« je hitro vprašal.

»Hm... Turjačan nam ni prijatelj!«

»Zaradi Ortenburžana ne — saj vem.«

»In najbrž res ve, da bo Majnhalm potegnil z Ortenburžanom, ko bo le-ta udaril na Turjak.«

»Kaj bo res udaril?«

»Vse kaže tako. Tam v taboru bi ju bili nekateri radi zbogali, pa ni bilo nič. Turjačana je sama prevzetija in lakomnost, Ortenburžan se pa tudi trmasto puli za svoj prav.«

»Turjačana bi res bilo treba nekoliko izpodkrepeliti, sicer bo postal nevaren nam vsem.«

»Vidiš, tako mislijo mnogi, zato so Ortenburžanu obljubili pomoč.«

»Oh, to je dobro!« si je Henrik mel roke.

»Letos še ne, na pómlad pa bo na Turjaku še prebito vroče.«

»Le po njem! Le po njem!«

»Pa tudi Turjačan ne miruje. Povsod si išče prijateljev.«

»Naj jih išče!«

»Saj se le nekateri majhni plemiči obešajo nanj; radi bi čehljali njegovega tura v grbu, da bi zrasli ob Turjačanovi veljavnosti.«

»Take naj le kar ima!«

»O, saj jih ne mara! Ve, da bi kesneje bili le za napoto. Prav rad pa bi si pridobil Majnhalma.«

»Ni mogoče —! Majnhalma —?«

»Pa ga je Majnhalm precej spomnil Neže, ki mu je ni hotel dati.«

»Prav dobro, o Majnhalm!« se je Henrik vnemal.

»In sta se močno sprla. Zdaj Turjačan podpihuje Urha zoper nas. Majnhalm kar miruje in čaka. In si s tako možatostjo pridobiva zmerom več prijateljev na škodo Urhu in Turjačanu.«

»Da, Urh je bebec!«

»Bebec, ker pač je bebec in ker misli, da ni. Peče ga oblastnost Celjanov, še bolj nemara pa, ker ve, da je tudi Majnhalm v velikih časteh, odkar se je razvedelo, da se ženi pri lepi in bogati hčeri zelo veljavnega Ostrovrharja.«

Drugi dan se je Henrik s patrom Konradom vračal domov. Vesel je bil, da rana ni preveč nevarna, in ponosen je bil na rodbinsko veljavnost, ki je med plemiči v dêležˇ Majnhalmu.

»Majnhalm je že veljak; tudi Ditrik bo sedel na trdnem,« so mu misli šepetale. »Bleskot veljavnih bratov bo nemara ožaril tudi mene!«

Potlej bi se utegnilo še zanj kaj nakretiti, da ne bi še dalje sam motoglavil in se v zóbe dajal vsej deželi.

Ali pa bi postal klativitez. Hoj, v daljni svet bi šel za čudovitimi prigodami. To bi bilo zanj, odrivanega siromaka, bržkone še najbolje. Saj se ne ve, ali ga sreča ne čaka baš kje prav daleč. Potujoči pevci toliko vedó in pojó o ugrabljenih in odgnanih knežnah, ki hrepeneče čakajo junaka, da bi jih otel. Hoj, z zmajem, s čarovnikom, s škratom samim bi se spopàl in zlasal in bi odrešil in zasnubil devico, ki bi bila lepa kakor Marjeta ali kakor Zofija in ki bi imela za doto devet belih gradov in devetkrat devet kadi zlata in srebra...

Tudi pater Konrad je medtem molčal in z vsem srcem in občutjem molil psalme in Mater božjo prosil pomoči, da bi Ditrik srečno prebolel rano in bolezen, ki mu že razločno preti. Vse misli so mu tonile v molitvi, da to pot ni videl krajinskih krasot, ki so se razodevale.

Le Henrika je včasih pogledal in zmajal z glavo.

A živa umišljija s pravljičnimi liki je še dalje mamila Henrika in ga zibala v megleni sanjariji.

Spominjajoč se pesmi o čudovitih viteških prigodah, je z mislimi blodil v prazno in kar nenadoma srečal starega grofa Majnharta Šumbreškega, ki je takisto ves plašan hitel na Svibno.

Ko sta mu Henrik in pater Konrad razpovedala vse, se je pomiril in nasmehnil:

»Marjeta bi me bila rada pognala na pot že snoči, ko je pridirjal sèl, tako je koprnela od strahu za Ditrika.«

»Grofična Marjeta je angel!« je Henrik vzdihnil.

»In danes sem ji komaj ubranil, da ni šla z menoj,« se je Šumbreški hvaležno nasmehnil.

»Pa naj bi bila šla, saj ni tako strašno daleč in prej bi jo pomirilo, če bi ga videla sama.«

»To ni nič!« je stari grof odkimal. »Ženska ni za tako pot. Nad bolnikom ti jadikuje tudi brez vzroka in ga samo vznemirja.«

»Saj res,« se je pater rahlo vteknil.

»Poglavitno je, da rana ni preveč nevarna,« je Šumbreški našel prejšnjo misel. »Druge bolezni me ni skrb. Ditrik je otorej, da se ji bo že izvil.«

»Pol prej bi okreval, če bi videl tudi njo,« se je Henrik domislil.

»Saj se to še lehko zgodi, Ditrik naj se le malo opomore prej,« je grof Majnhart pokimal in šel dalje proti Svibnemu, Henrik in pater Konrad pa svojo pot domov.

»Kaj se mara bratoma!« je Henrik tiho vzdihoval. »Kako sta srečna, ko vesta, da ljubezen in molitev neveste hodita za njima!«

Blagroval je posebno Ditrika, najmlajšega, najljubšega brata, ki za njim koprni čisti angel na Šumbregu.

Obema je prav iz srca privoščil veliko srečo, zato pa je sam bil še bolj otožen.

»Oh, ko bi tudi mene ljubil tak angel!« so mu misli spet poiskale Marjeto Šumbreško. »Ves bi se sprevrgel, od vrha do tal bi bil drugačen, pošteno in mirno bi živel, Bog in ljudje bi me bili veseli . . .!«

»Otožni ste, gospod grof,« se je oglasil pater Konrad, ki ga je skrivaj opazoval že ves čas. »Kaj vam je? Saj sem vam povedal, da se za brata nikar ne bojte.«

»Da povem po pravici, za brata se res ne bojim več tako,« mu je čez dolgo odgovoril. »Pa tudi mislil zdajle nisem nanj.«

In sta spet molčala vso pot, le misli jima niso mirovale.

Pater Konrad se je v psalmih menil z Bogom, a Henriku se je spomin ustavljal zdaj tu, zdaj tam in mu je naposled zablodil še na bojišče.

»O, če bi bil tam tudi jaz, ali bi ju izpodnašal!« je v mislih spletkaril zoper Urha in Turjačana.

Pa bi bil komaj še utegnil. Preteto zares je medtem postalo na bojišču.

— Ob zdrahah in nečuječnosti naših so Ogri prebrodili Dravo, kar nenadoma so bili tu.

V taboru je završalo. Kónjiki so skočili na konje, vojskarji so zagrabili za orožje in so se po Urhovem povelju zgostili v vojne vrste.

Urh le za Majnhalmove in Ostrovrharjeve ni izdal nobenega povelja, kakor da je pozabil ali da ne mara za njiju pomoč. Tako sta obe precej veliki četi mirovali in čakali v ozadju. Pa tudi Celjan in njegovi prijatelji so se domenili, da se bodo le branili, vse drugo naj le opravi Urh s svojimi.

Urhovi so se res uredili in razgrnili po brežini za seboj, da bi se laže otepali okretne ogrske konjice.

Ogri so se bližali v počasnem teku. In ne človek ne konj ni dal glasu, le tla so grozotno bobnela od konjskih kopit. Nizko sklonjeni so sedeli v sedlu kakor pribiti. Črnikasti, neveliki ljudje z zmršenimi lasmi in majhnimi, skoraj poševnimi očmi so bili strašni v tistem pretečem molku.

Pred njimi se je na iskrem konju pozibaval skoraj gol Oger z rdečezeleno zastavico, za njim so se bliže in bliže valile strnjene vrste, da je našim srce kar zastajalo od groze.

Goli Oger je nenadoma kriknil na ves glas in sprožil z loka prvo strelico.

Vrste za njim so divje zarjule, konji so zarezgetali, ves njih val je na vso silo pljusknil naprej.

Naši so nastavili sulice, Ogri niso mogli dalje. Ali zad so v stremenu stali in čez prednje vrste vršeče prožili strelice v Urhovce, ki so se obesili po položni višočini.

Urh tega ni bil premislil, zmeda se je zdaj delala tudi tam zad.

Ogri so pritisnili, ob kriku razdivjanih ljudi, žvenketu orožja in rezgetu konj so v metežu in tepežu upognili središče Urhovcev in ga skoraj predrli in vrgli na dvoje.

Urh je vpil, ukazoval, poveljniki so kleli, rotili, a središče se je drobilo in je omahovalo kakor drevo v viharju.

Majnhalm, ki je dobro pazil, je zdaj zavpil:

»Višnjani, Ostrovrharji — za menoj!« in se kakor vihra zaprašil v središče in je z ognjevitostjo razmetal Ogre, ki so se že zagrizli v zadnje vrste središča.

Zdaj je Celjan zasukal vnanje krilo svoje vojske in ob strani bušil med Ogre.

Ogri, navajeni ali hitre zmage ali pa umika, so se kričaje obrnili, da bi ušli čez Dravo.

Vsa vojska se je vrgla za njimi in jih razpršila na posamezna krdelca, ki so se obupno in srdito branila.

Bojevitost in zlasti želja po plenu sta popali še pešce tlačane; pognali so se za Ogri in jih tiho krepelili z jezo in močjo zdravega, prirodnega človeka.

Le Hotimir se je motal zmerom blizu Majnhalma in oprezoval za Hartvikom.

»Za očeta in za Živko ga počim!« je pretil grajskemu priganjaču in škripal z zobmi. »Hartvik mora dobiti plačilo iz mojih rok, da se mi oče ne bo ogrešil z njegovo črno dušo!«

Majnhalm je trčil ob krdelo Ogrov, ki se v obupu ni zgolj branilo, marveč je tudi napadalo. A Majnhalmovi so ga hitro razbili, le posamezni in najpogumnejši divjaki so spretno še prestrezali meč in bodež.

Hotimir je počenil za mrtvega konja in z zanimanjem gledal vroči metež in pazil, kdaj bi mogel poseči vmes in na račun Ogrov ubiti Hartvika, najhujšo in najbolj prekleto tlačansko nadlogo v višenjski gosposčini.

Ha, zdaj je opazil Hartvika, ki se je umikal dolgi sulici posebno okretnega in divjega Ogra in ki se je nenadoma z obema rokama prijel za vrat; skozi prsie mu je brizgnila kri, kakor posekan se je zvalil s konja.

Hotimir sam ni vedel, zakaj, a stisnil je zobato grčevko in se zagnal tja; za tren oči je še videl, da je lastni konj, oplašen in pobesnel, do grdega pomezgal Hartvika, in že je tudi opazil, da se je taisti Oger lotil še Majnhalma, ki je baš prekesno priskočil na pomoč Hartviku.

»Nič, pomagati moram, pa je!« se je, pozabivši vse grajske hudobije, zakadil na pomagaj.

In ni še dotekel, da bi mogel udariti, pa se je Majnhalmov konj, v vamp zaboden skoz in skoz in omamljen od udarca po glavi, spoteknil in zavalil po strani, da jezdec ni več utegnil skočiti iz stremen in da je z eno nogo obležal pod njim.

Oger je že zamahnil, bilo bi po Majnhalmu, ki je od groze zakričal, pa se je Oger zrušil, Hotimirova grčevka je storila svoje...

»Brž vstanite!« je Hotimir privzdignil konjsko mrho, da je Majnhalm, ki sicer ni bil nič pohabljen, mogel pokonci. »Nate!« mu je še pobral sulico in urno ujel mimo begajočega konja, ki je zgubil jezdeca. »Zdaj pa kar nanj!«

Vse to se je godilo prav na kratko.

Hotimir se je ozrl in je videl, da naravnost proti njima dirja Zlebor, nekaj Ogrov pa za njim.

Majnhalm je zaklical na pomagaj, Višnjani so se odtrgali od Ogrov in zapodili semkaj, medtem je Hotimir sam kresal po Zleborjevih preganjavcih, dokler niso zbežali pred dohitelimi Višnjani.

Zlebor mu je hotel reči nekaj dobrega, a Hotimir mu je obrnil hrbet in v teku prestregel osamelega konja, ga brž zajezdil in se postavil v višenjsko četo.

Majnhalm, še ves bled od groze, je obrnil konja, segel zadihanemu Hotimiru v roko in mu toplo rekel:

»Ne bom ti pozabil tega, o Hotimir!«

Hotimir ni zinil nobene, le pogledal ga je z velikim. jasnim pogledom.

Vse oči so se obrnile vanj, a on jih ni več videl, tisti veliki, jasni pogled se mu je že pobesil.

»Doma sem mu obetal poboj, ná, tu pa sem ga otel smrti...!«

Kar milo se mu je storilo in srce mu je bilo polno neznane sladkosti in mirnosti, ki jo pošten človek občuti po storjenem dobrem in velikem dejanju.

In spomnil se je tistega hudega meniha, ki mu je v Šentvidu zabičeval, naj ne greši, tudi v mislih ne.

»Kaj neki bi dejal, če bi bil zdajle tu?«

Kakor bliski so se mu užigale in utrinjale raznotere misli in ga pekle in bolele.

»Ko bomo spet doma, bo grajski pozabil vse, siromak se bom tudi posihmal moral bati za Živko...!«

Domislil se je še tistega dobrega, prijaznega meniha, ki bi mu bil rad pomagal in ki ga je učil, naj potrpi, moli in zaupa v pomoč Matere božje.

Oči so mu nehote obstale na Hartvikovem truplu, razhojenem in zmaličenem do nespoznave.

Strašni konec hudobivnega grajskega priganjača ga je vendarle pretresel.

»Sama Mati božja me je res obvarovala, da ga nisem potolkel jaz!« je vzdihnil in sklenil, da se bo tistemu dobremu menihu spovedal greha, ki so mu ga z jezo in s sovraštvom do zdaj bile polne vse misli, vse namere...

Ogrov že ni več bilo tostran Drave. Nekaj so jih naši pobili, še več pa jih je ušlo čez vodo.

Zmaga je bila popolna in brez dosti žrtev; le kónjiki so utrpeli precej mrtvih ın ranjenih, pešci tlačani so bili skoraj brez zgube, razen tistih, ki so po svoji volji rinili za bežečimi pesjani in iskali plena.

Vojskarji so zdaj pospravljali bojišče, plemiči so se na pomenek o nadaljnjih ukrepih zbrali okoli Urha Ljubljanskega.

Ta je bil prav dobre volje in je malo manj ko zgolj svoji vojni preudarnosti pripisoval zasluge za hitro zmago.

A Celjan, bil mu je še zmerom gorak, je pokazal na molčečega Majnhalma, ki je že prej na bojišču le napol poslušal veliko hvalo svojega hrabrega dejanja.

»Grof Majnhalm Višenjski je rešil nas vse!« je Celjan glasno in odločno rekel tudi zdaj. »Čast in slava mu!«

»Slava!« so vsi zagrmeli.

»In to naj se tudi sporoči plemenitemu koroškemu vojvodi Henriku IV., našemu deželnemu gospodu!« je Celjan še odločneje zahteval.

»Tako je!« so mu plemiči pritegnili v en glas.

Urh je videl, da ima ta zahteva na svoji strani tudi vse njegove prijatelje, in se je moral vdati.

»Kakovo plačilo hočeš?« je mrzlo vprašal Majnhalma.

»Nobenega!« se je Majnhalm priklonil. »Storil sem le po viteški dolžnosti.«

»Ni res!« se je Celjan vteknil. »Nobeno povelje ti ni dalo vojne naloge. Po viteški dolžnosti ti je bilo oditi ali pa mirovati. A ti si bil zvest nam in sebi in si pomagal, ko je bilo zgubljeno skoraj že vse!«

»Res je tako!« je zbor potrdil.

»Dobro,« je Majnhalm dejal in se obrnil in priklonil proti Urhu. »Če je tisto moje dejanje res vredno kakove posebne pohvale, vas prosim, da bi si iz srca milostno izbrisali jezo, ki ste jo dosihmal čutili do mene — saj rad priznam — po moji krivdi.«

»Grof Višenjski je res junak tega dne,« je Urh počasi govoril. »Moj brat, mogočni in pravični vojvoda Henrik, bo že s prvim slòm odtod dobil natančno poročilo o vsem.«

»In še tale naša prošnja naj se mu predloži: Za veliko hrabrost in zaslugo naj mu tudi naš dobri deželni gospod rači odpustiti vse zamere in vsa nepremišljena dejanja, ki si jih je naprtil hote ali nehote. Tudi to bodi nagrada in odlika junaku Majnhalmu!«

»Tako bodi!« so spet vsi zavpili.

»Da, tako bodi!« je Urh potrdil in se je kislo nasmehnil. »Spet se mi je zmuznil, nemara za zmerom!« si je mislil. A pomirila ga je zavest, da se bo vračal z zmagovito vojsko in da ga bo brat pohvalil in junaška pesem pela po vsej deželi.

Ko so se čez dan ali dva vrnili prežuni, ki jih je Urh poslal vohunit za Ogri in ki so zvedeli, da so se ogrska krdela razkropila in da se jih za letos ni bati več, se je vojska vzdignila in napotila domov.

Majnhalma je skrbelo, kako je z Ditrikom in ali ga bo spotoma že lehko vzel s seboj.

V Višnjo goro je pred seboj poslal brzega slà, da bi Henrik s patrom Konradom prišel na Svibno in ga tam počakal.

Sicer pa je bil dobre volje. Ponosen je bil na zaščito mogočnega in oblastnega Celjana, ki ga je povzdignil in oslavil vpričo velikih in malih plemičev, in vesel je bil, da je pomiril in s Celjanovo pomočjo ugnal puhlega Urha.

Poklical je Hotimira, da mu je jahal ob strani.

»No, ti, zaletel, zdaj greva pa lepo domov!«

»Če bi bil malosrčen, nemara ne bi šla domov oba,« je Hotimir stegnil jezljavi jezik. »A bil sem zaletel in sem se zaletel baš še o pravem času!« se je še on nasmehnil.

»Tak zaletel bodi zmerom! Pa le stoj, o Hotimir, tudi jaz se bom zaletel, da me boš pomnil in da bo prav zate!«

Hotimir je otožno pobesil glavo, češ, zdaj nekaj obeta, ko mu je še smrtni strah v kosteh; doma pa ne bo hotel spet nič slišati.

»Hartvik se mi smili, prehudo smrt je storil,« se je Majnhalm čez čas domislil. »Škoda, da nisi mogel oteti tudi njega!«

Hotimir je zardel in stisnil zobe.

»Njega sem iskal, da bi ga ubil!« se je naposled zaletel. »Tako sem prišel še pravočasno na pomoč vam!«

»Ubil —?« ga je oni debelo pogledal.

»Moral bi ga! Zdaj sem srečen, da mi ga ni bilo več treba.«

In mu je spet odkrito pravil, kakova šiba božja je Hartvik bil za tlačane, kako grdo mu je za prazen nič pretepel očeta in kaj je nameraval z Živko.

»Če bi bil jaz Hotimir, že doma bi ga bil ubil!« si je Majnhalm mislil, naglas pa je rekel:

»Zlebora pa si vendarle otel. Kaj ni tudi on že tiščal za Živko?«

»Tudi Zlebor bo umrl v čevljih, če bo le oči še kdaj vrgel po njej!«

»Hud si!«

»Zaletel sem, in pravico si človek mora včasih napraviti sam! Kakor svobodnjak Trlep.«

»Trlep —? Kako —?«

In Hotimir mu je povedal, kako je Trlep tačas na grajski poti strahoval Hartvika in mu pretil z grajskim ječarjem Dimežem.

Majnhalm se je smejal na ves glas, tako nazorno in razločno mu je Hotimir pravil vse tisto.

»Saj bi ga bil res kaznoval!« je dejal, ko se je nasmejal. »Po vrnitvi z bojišča bi ga pokoril pa tudi za žalitev tvojega očeta in ker se je z grajsko oblastjo hotel polastiti tvoje Živke!«

Hotimir mu ni prav zaupal. Saj ni mogel verjeti, da bi se bil hudi in sitni Majnhalm sprevrgel tako ves in do dna.

Drugi dan so prišli že pod Svibno.

Vojskarji so se utaborili za daljši počitek, Majnhalm pa je skoraj v enem samem zaletu prhnil na grad.

Na gradu sta že čakala tudi Henrik in pater Konrad.

»Kako je Ditriku?« je Majnhalm hlastnil najprej in stekel, da bi ga videl prej.

»Dobro,« je pater Konrad rekel že za njim, nevesti pa je bil burni in nepočakljivi ženin všeč še bolj, čeprav jo je vihravt utegnil komaj pogledati.

»Saj je kakor voda!« je stari Ostrovrhar po stopnicah nadušljivo sopihal za njimi.

Majnhalm se je pri ljubem bratu Ditriku pomiril.

»Da le ni hujšega!« je momljal in čepel ob bratu in ga držal za roko. »In čaka te vse dobro, nobene zavire, glej, ni več do Marjete.«

Ditrik se je bolno smehljal in občudoval močnega, zdravega brata.

»Kako je bilo tam?« bi bil rad vedel.

In Majnhalm je začel praviti o plemiških homatijah pred bitko in o svoji čudežni rešitvi.

»Vidiš, tak je Hotimir,« je Ditrik ljubeznivo očital. »Moški, junaški — kakor Trlep! A ti ga vendarle nisi maral «

»Oh, kje je tisti Hotimir?« je Zofija zaželela. »Da se mu zahvalimo.«

»Tudi sam sem sklenil, da ga nagradim,« je Majnhalm pokimal. »Samo vem še ne, kako «

»Brž naj pride gor!« je še bolj želela. »Videla bi ga rada.«

Grajski služabnik je stekel ponj.

Majnhalm je medtem pravil, kaj vse mu je Hotimir zaupal spotoma.

»Zanimiv mladec, res,« je grof Ostrovrhar kimal in gladil brke. »Ve, kaj je dolžnost, in ve, kaj je čast!«

»Hartvikov naslednik naj bo!« se je Henrik domislil. »V vsej deželi mu ga ne bo vrstnika!«

»Osvobodi ga, o Majnhalm!« je Ditrik prosil. »Zvest je domu in zemljo ljubi, svobodnjak naj bo! Za tako dejanje je bil osvobojen tudi Trlepov ded.«

»Trlep je čudovit mož!« je pater Konrad pravil. »In kako ljubi zemljo in razume! Samo kdor je svoboden, je zmožen take ljubezni.«

Majnhalm je kimal in molčal. Skoraj da ga je vest pekla, ker je baš z zemljo nagajal Trlepu.

»Počakajmo, da bomo slišali junaka Hotimira!« je čez čas dejal, ko je zaslišal bližajoče se korake po hodniku.

Hotimir je vstopil. Malo se je začudil pred zbrano gospodo, držal pa se je prav moško in ponosno, še zmedel se ni kaj posebno.

»Res, kakor Trlep!« se je Ditrik nasmehnil sam vase in spomnil Trlepa, ko se je zadnjič poudarjal na višenjskem gradu.

»Ti torej si tisti zaletel?« ga je Ostrovrhar udaril po rami. »Všeč si mi, glej, kavelj ti! Izpij brž kozarec medice, potlej se bomo pa kaj pomenili!«

Grofična Zofija, zardela in lepa, da se je kar bleščalo ubogemu tlačanu, mu je segla v roko in rekla z orošenimi očmi: »Hvala ti, o Hotimir, da si bil tak junak!«

Zdaj šele se je nekoliko zmedel; sitno mu je bilo.

»O, saj ni bilo nič takega!« se je nerodno branil, ko so ga še drugi hvalili in povzdigovali.

In Majnhalm mu je naposled rekel:

»Obljubil sem ti, da te ne bom pozabil. Povej mi zdaj, s čim bi te nagradil najlepše!«

»Da vzamem Živko in — brez tistega . . .!« je strahóma zagrabil.

»Vzemi jo brez vseh zavir in dolžnosti!«

Zdaj so se mladcu solze srečnice udrle po začudenem licu.

»O hvala Bogu in vam, na vekomaj vam bova hvaležna in zvesta!« je zadihano rekel, ko je pogoltnil ihto, ki ga je tesnila od srca do grla.

»Še več sem ti namenil,« je Majnhalm dejal in se tiho kesal, da mu je dosihmal zaviral tako zaželeno srečo. »Grad potrebuje naslednika Hartviku. Ali bi ti bilo do take službe?«

»Da bi bil priganjač tlačanov, svojih sosedov in prijateljev —?« se je ustrašil.

»Premisli dobro!« se mu je Majnhalm smehljal in so ga vsi drugi gledali radovedno, napeto.

»Ne zamerite, naj ostanem, kar sem!«

»Glej, res je moški!« so si vsi mislili in se mu čudili. »In pošten tudi!«

»Tisti, ki je smrti otel našega brata, ne bo več tlačan!« se je Ditrik veselo vteknil.

»Pač res!« je Henrik pritrdil.

Hotimir jih je gledal, gledal, razumel pa ne.

»Tudi jaz pravim tako!« je Majnhalm slovesno rekel. »Vpričo svojih bratov, svoje ljube neveste, njenega plemenitega, dobrega očeta in vpričo častitega patra, našega prijatelja, te, o Hotimir, zvesti in junaški, osvobajam vseh tlačanskih služnosti in brez odkupnine postavljam za svobodnjaka, samolastnega gospodarja zemlji, ki jo rod tvojih dedov obdeluje in ljubi — svoboden si ti in bo tvoj rod . . .!«

XXI.

Pater Konrad je natančno pregledal Ditrika in dejal, da prenos v Višnjo goro ne bi bil več nevaren. Vojskarji so za bolnika spet napravili nosilnico med dvema konjema in so se veselo napotili domov.

Zidanice po vinogradih so se jim zdaj kar same odpirale, ljudstvo je junake gostilo in slavilo, da so deželo rešili ogrskih divjakov.

In vojskarji so se ustili in poveličevali tudi z izmišljenimi junaštvi; še pešci tlačani, ki so Ogra videli le bolj od daleč, so vedeli dosti povedati.

»Tako pa sem ga otrnil, pesjana črnega, da ti je kar omahnil in vrgel vse štiri od sebe in jezik po strani!« je Šentvidec pil in vpil.

»Saj sem videl!« se je Gabrovec posmehljivo režal. »Ob tistem potočku si za grmom stal in hlače pral, ker si pet lučajev na daleč videl pravega, živega pesjana!«

»O, prav ste storili,« so vinogradniki vse verujoče in občudujoče govorili, »le pijte, ker ste jih nakrepelili in obrnili od naših krajev!«

Šentvidci in Gabrovci pa so se spet že grdo gledali; če gospode ne bi bilo zraven, posebno patra Konrada.

še v lase bi si bili skočili; tako so se pa le dražili in zasmehovali.

»Kaj bi se neki postavljali vi!« so jih Višnjani devali v nič. »Našega Hotimirja poglejte! On se je res lotil Ogra, tako hudega, da je podrl gospoda Majnhalma samega, ki ve, kako je držati sulico in sukati meč. A Hotimir je skočil in po betici treščil pesjana, potolkel deset drugih in bi jih bil še več, pa so mu zlodeji ušli. In vendar ne zine nobene o tem.«

»Hotimir je res kavelj, tako je reči lepo po pravici!« so vsi pritegnili.

»Kaj se mu mara! Včeraj je bil tlačan, danes pa je že gospodar svobodnjak za vse večne čase!«

»Vreden je tega, med nami mu ga res ni vrstnika!«

»Posihmal se bo morda kaj sprevrglo tudi za nas.«

»Dejal bi, da se res bo. Hartvika ni več in gospod Majnhalm privede grofično Svibenjsko, ki je neki lepa in dobra, kakor je bila naša Ema.«

Hotimir je res le molčal. Vse misli so mu že svatovale doma, vsako ustavljanje spotoma ga je dražilo.

A tudi Majnhalm ni nikjer trpel dolgega postanka, zaradi Ditrika se mu je mudilo, da bi siromak prej prišel iz nosilnice.

Tudi četa je spotoma kar kopnela. Vsi, ki so bili iz daljnih krajev, so se trgali od nje in so po bližnjicah vreli domov.

»Le pojdite!« je Majnhalm dovolil tudi Gabrovcem. »In Trlepu povejte, naj precej pride na višenjski grad!« jim je naročil, ker si je Hotimir izbral baš Trlepa, da bi zanj na gradu opravil dejanje, ki ga je šega terjala ob osvoboditvi tlačana.

Še preden so višenjski vojskarji prigrmeli domov, je že pridirjal Trlep in razpovedal Višnjanom, kaj je Hotimir storil na bojišču in kako čudovito lepo se mu je grof Majnhalm zahvalil.

»Hotimir —? Kaj je mogoče —? Svobodnjak —?« sta se Vitogoj in Ljubin čudila.

»Po pravici!« je Trlep mogočil. »Tak Hotimir ne more tlačaniti, presvobodnjaško mu je srce!«

Hotimirova mati, Živka in njena mati so se od sreče jokale in z odprtimi usti še in še poslušale, kako so Hotimira slavili in častili tudi na Svibnem.

A ko so vendarle že prišli ukajoči in pojoči vojskarji, se jim je vsa vas zagnala naproti, je kričé pozdravljala Hotimira in slavila in hvalila grajske.

Trlep jim je iztrgal Hotimira, da bi ga odvedel na grad.

Šla sta navkreber za grajskimi.

»No, vihravec, zdaj se boš pa zaletel in brž obabil, kajne?« ga je Trlep poredno dregal.

Hotimir, ves rdeč in komaj vedoč, da hodi po zemlji in da se mu samo ne sanja tako lepo, je živo pokimal: »Aha . . .!«

»Ali še pomniš, kako si za križe in težave rinil v neumnosti?« se je Trlep smejal. »In v kakove strahovite neumnosti! O, pa te moram pohvaliti: slušal si me, ko sem te svaril, miril in učil, da potrpi.«

»Aha . . .!« je Hotimir spet pokimal. »Za vse sem vam močno hvaležen, oče Trlep!«

»Vidiš, zdaj ti svétujem še eno: Z ženitvijo potrpi še malo!«

»Še —? Jejhata —! Zakaj —?« se je ustrašil. »Zakaj —?«

»Naj se Majnhalm oženi prej. Morda mu ne bi bilo prav. če bi zdaj, ko te je spustil iz rok, kar na vso sapo vil z ženitvijo.«

»Bom pa.« se je vdal.

»Saj ne bo treba dolgo in Živke ti nihče ne bo več zalezoval.«

— Na gradu so ju bratje že čakali.

Majnhalm je ob kratkem še enkrat povedal, kako junaško se je tlačan Hotimir, sin Vitogojev, vedel na bojišču.

»In takega junaka ne maram več za tlačana!« je slovesno rekel in pogledal Trlepa.

Trlep je segel v žep, si dal zlatnik na dlan in stegnil roko proti Majnhalmu.

»Vreden je zlatega denarja,« je dejal po šegi. »Prodajte ga meni!«

Majnhalm ga je rahlo udaril po roki, da je zlatnik odskočil po tleh.

»Ne prodajam — osvobajam ga!« je rekel še slovesneje. »Osvobajam ga vseh tlačanskih sužnosti in brez odkupnine postavljam za svobodnjaka in samo-

lastnega gospodarja na domu njegovega očeta in njegovih dedov!«

Trlep se je lepo zahvalil za Hotimira, ki od ginjenosti še govoriti ni mogel in se je ves solzan le globoko priklanjal.

Majnhalm je v roko vzel škarje in jih razkrečil, da bi mladeniču odrezal koder las; pa jih je brž vrgel po tleh, rekoč: »Tlačanske škarje naj se nikoli več ne pritáknejo tvojih las; rasto naj ti po šegi svobodnjakov!«

Trlep se je pripognil za škarjami in jih je zlomil; pobral potlej še zlatnik in ga dal mlademu svobodnjaku.

»Bodi srečen, o Hotimir svobodni, in zdrav bodi kakor zlatnik in v vsem dejanju in nehanju pošten in čist kakor zlato!« ga je opominjal. »In nikoli ne pozabi, kdo si bil, preden sta te povišali dobrota in milost tvojega plemenitega gospoda!«

Zdaj je Majnhalm s stene snel meč in ga položil na desno ramo Hotimiru, ki je medtem pokleknil.

»Ná — meč!« mu je dejal zelo slovesno. »Paši si ga zmerom moško, suči ga vselej junaško za čast in pravico! Zakaj meč je znamenje moči in časti!«

Hotimir je vstal in si opasal meč, medtem se je zbral in je potlej dejal: »Bog mi pomagaj, da si bom zmerom svest tega in da bom ostal vreden dobrote in odlike, ki ste z njo osrečili mene in moje in odlikovali vso vas in vse tlačane svoje velike, mogočne gospoščine . . .!«

»Preteti Hotimir — res je kavelj . . .!« je Henrik zamrmral in natočil medice in dal vrč najprej Majnhalmu in ta Henriku in Ditriku, ta pa Trlepu; naposled ga je dobil še Hotimir in dejal, preden ga je nagnil:

»Na zdravje, na čast vaše plemenite, lepe neveste, naše bodoče gospé —«

Henrik se je z obema rokama udaril po kolenih in je navdušeno rekel: »Kavelj —!«

»Hvala ti, o Hotimir!« mu je Majnhalm stisnil roko. »Glej ga, ti edini si se je spomnil, ko bi bil smel misliti na katero drugo! Tudi tega ti ne bom pozabil — hvala ti!«

Trlep je kar rdel, tako se mu je dobro zdelo.

»Kdaj boš napravil svatbo?« se je Majnhalm nasmehnil.

»Za vami, gospod grof. Nočem vas prehiteti.«

»Ne, ne, o Hotimir!« se je Majnhalm branil. »Želim, da nič več ne odlašaš, predolgo že čakaš — in pretežko!« se mu je namuznil.

Hotimir od veselega, nepričakovanega iznenadenja ni vedel, kaj bi rekel.

»Storil bo po vaši želji, gospod grof,« se je Trlep vteknil.

»Samo vedeti mi daj!« mu je gospod segel v roko. »Povabi v svate vso vas, da bo vedela, kdaj se je ženil moj najljubši svobodnjak! In vedi še to, da ti za svatovščino darujem pitanega vola, tri mehove vina in en meh medice!«

— Ta je bila prehuda še za Trlepa samega, ki je bil trde skorje.

»Le kaj se ti je vnelo v temle Majnhalmu, ki je bil zmerom tak robavs?« je tiho ugibal, ko sta s Hotimirom pompljala z gradu in žvenketala z mečem. Naposled se je nasmehnil:

»O ti zaletel svobodnjaški, ali si mislil, da boš kdaj takole hitel z gradu?«

»Aha . . .!«

»Kaj ‚aha‘? Saj me še ne poslušaš ne! Pa ne, da bi že danes k župniku vlekel Živko?« se je smejal. »Če ni župnik kje daleč na lovu, pred mrakom bi vaju že utegnil zvezati!«

»Zmerom me dražite.«

»Ti in Majnhalm, oba sta bolna. Majnhalm vsaj ve. kaj dela, ti pa še veš ne več, ali si na svetu.«

»Kaj ste mi že rekli prejle?«

»Da je ženska nevarna, posebno če je zapeljiva; nevarna kakor voda in ogenj.«

»O, ne vsaka!«

»Zanka je človeku vsaka ženska, srce ji je polno zvijač, roké so ji železne vezi!«

»Nič ne bo: ne dam se plašiti!«

»Saj ne mislim nate, tale Majnhalm mi blodi po glavi. Sprevrgel se je, še spoznal ga ne bi več! In, glej, najbrž je tista nevesta lepa kakor zarja, dobra kakor kruh in modra kakor stiški menihi, sicer se Majnhalm ne bi bil spremenil tako do dna.«

»Pa pravite, da so ženske nevarne!«

»Kakov iznimek je že med njimi,« se je Trlep otresal. »Tista na Svibnem je nemara res iznimek, pa tvoja Živka tudi; to moram reči, sicer me ne bi povabil v svate, ko se boste mastili iz grajske staje in pojili iz grajske kleti . . .!«

Hotimir je res že čez nekaj dni vse pripravil za svatbo.

Sam stiški opat ju je zvezal v šentvidski cerkvi. In kar vesel je bil mlade dvojice, ki se je dobila po tolikih ovirah in srčnih bolečinah.

»Loputni jo!« je Trlep zunaj cerkve stegnil jezik. »Da te bo imela rajši!«

Hotimir je po šegi nevesto malo udaril v opomin, da je prešla v njegovo oblast.

»In zdaj počeni, da bomo videli, kako je priročna!« je ženina še spominjal na šego.

Mladi mož je res počenil na kamen ob zvoniku, Živka ga je sezula in spet obula, mati pa ji je medtem odstrigla lase v znamenje, da je postala zgolj moževa last in da se posihmal mora pokoriti le njemu.

Svatje so se na iskrih konjih drevili domov, opat je srečen in zadovoljen gledal za njimi.

»Da bi bila dobra in srečna . . .!« je želel mladima zakoncema.

In je veroval, da je Mati božja uslišala njegove molitve in izprosila srečo za Hotimira in milost spoznanja za Višenjske.

»O naša ljuba Gospa, presvetega Srca, prosi še dalje zanje Boga — bodi jim zavetnica . . .!« je pobožno vzdihnil.

In je šel na stavbišče v Stični in je molil, da bi Devica Marija izprosila sreče in blagoslova tudi delu, ki napreduje tako počasi.

In ga je: samostan so dozidali 1135. leta.

Univerzitetna knjižnica v Ljubljani Universitätsbibliothek Laibach

NARODNA IN UNIVERZITETNA
KNJIŽNICA
COBISS ®
00000075575